अछाम जिल्ला साँफेबगर नगरपालिकामा रहेको बुढिगंगा नदीको वगरक्षेत्रबाट दिगो तथा वातावरणमैत्री तवरले ढुङ्गा, गिट्टि तथा बालुवा (नदीजन्य पदार्थ) उत्खनन तथा संकलन् गर्ने कार्यको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको प्रतिवेदन

Initial Environmental Exmination (IEE) Report

पेश गरेको निकाय:
जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय
अछाम, सुदुरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

प्रस्तावक:

साँफेबगर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
सुदुरपश्चिम प्रदेश
अछाम, नेपाल

जेष्ठ,२०७६

विषयसुची

अध्याय एक १

१ परिचय ५

१.१ प्रस्तावको नाम ५

१.२ प्रस्तावको नाम र ठेगाना ५

१.४ प्रस्तावको पृष्ठभूमि ५

१.५ IEE को उद्देश्य ६

अध्याय दुई ७

२ प्रस्तावको सामान्य परिचय ७

२.१ प्रस्तावको प्रकार ७

२.३ प्रस्तावको विवरण ९

२.४ प्रस्ताव क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवाको दिगो उत्खनन/संकलन १५

अध्याय तीन १७

३ अध्ययन विधि १७

३.१ प्रकाशित/उपलब्ध जानकारी र तथ्याङ्कको पुनरावलोकन एवं संश्लेषण १७

३.२ फिल्ड सर्भे एवं प्रस्ताव क्षेत्र अवलोकन १७

३.३ सार्वजनिक सूचना, जनपरामर्श एवं सिफारिस पत्रहरु १८

३.४ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रभावहरुको पहिचान/अनुमान/मुल्याङ्कन, प्रभाव न्युनिकरण विधिहरुको पहिचान सुझाव एवं प्रतिवेदन तयारी १९

अध्याय चार २०

४ विधान, नीति, कानुनी व्यवस्था निर्देशिका, मापदण्ड एवं सम्मेलनहरुको पुनरावलोकन २०

४.१ वातावरण सम्बन्धित नीति २०

४.२ वनक्षेत्रको नीति २०४६ .... २०

४.३ सान्दर्भिक ऐन तथा नियमहरु २१

४.४ मापदण्डहरु, निर्देशिका तथा दिग्दर्शनहरु २२

४.५ ढुङ्गा, गिट्टी वालुवा तथा मिस्कट संकलन सम्बन्धमा सर्वोच्चको निर्णय २४

४.६ संघीय मामिला तथा स्थानीय समन्वय मन्त्रालयको परिपत्र २८
अध्याय पाँच ३०
५ वस्तुगत वातावरणीय अवस्थाको बयान........ ३०
५.१ भौतिक वातावरण........ ३०
५.२ जैविक वातावरण........ ३१
५.२.१ वन तथा वनस्पती........ ३१
५.३ सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण ३२
अध्याय छ ३२
६ प्रस्तवक कार्यान्वयनका विकल्पहरु........ ३३
६.१ प्रस्तवक कार्यान्वयन नगर्ने ३३
६.२ प्रस्तावकका विकल्पहरु........ ३३
अध्याय सात ३५
७ प्रभाव पहिचान, अनुमान एवं मुल्याङ्कन ३५
७.१ अनुकूल प्रभाव ३५
७.२ प्रतिकुल प्रभाव........ ३५
७.२.२ जैविक प्रभाव........ ३६
अध्याय आठ........ ४६
८ प्रभाव बढोत्तीकरण एबं न्युनिकरण गर्ने उपायहरु........ ४६
८.१ प्रभाव न्युनीकरणका उपायहरु........ ४६
अध्याय नौ ५४
९ वातावरणीय व्यवस्थापन योजना ५४
९.१ वतवरणीय व्यवस्थापनका लागि जिम्मेबार निकायहरु........ ५४
अध्याय दश ६१
१० निष्कर्ष ६१

परिचय

प्रश्तुत प्रारम्भिक वातावरण परिक्षण (IEE) प्रतिवेदनले नेपालको सुदुरपश्चिम प्रदेशको अछाम जिल्लाको साँफेबगर नगरपालिकामा अवस्थित बुढिगंगा नदीको वगर क्षेत्रबाट दिगो तथा वातावरणमैत्री रुपमा ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवाको संकलन तथा उत्खनन् गर्दा उक्त क्षेत्र तथा आसपासमा पर्नसक्ने सम्भावित प्रभावहरुको मूल्यांकन गर्दछ । यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य नै नदीको नियन्त्रण गर्नका लागि नदीले थुपारेको ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा उत्खनन् गर्दा स्थानिय वातावरणमा पर्न जाने प्रभावहरुको पहिचान गर्नु हो । यस कार्य गर्दा स्थानीय वातावरणमा केही अनुकुल तथा केही प्रतिकुल प्रभावहरु पर्न जान्छन् । यस अध्ययन प्रतिवेदनले सकारात्मक प्रभावहरुलाई प्रोत्साहित गर्ने तथा नकारात्मक प्रभावहरुलाई न्यूनिकरण गर्न उचित परामर्श दिएको छ ।

नेपाल सरकारको विद्यमान वातावरण संरक्षण ऐन २०५३ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ अनुसार कुनै पनि नदीबाट ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवा संकलन तथा उत्खनन् गर्नु पूर्व उक्त क्षेत्रको प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण अथवा वातावरण प्रभाव मूल्यांकन गर्नु पर्ने हुन्छ । यस प्रस्तावमा नदीले थुपारेको ढुङ्गा, गिट्टी र वालुवा दैनिक २५० घनमिटर भन्दा कम निकालिने भएको तथा नदी क्षेत्र संरक्षित राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा तिनका मध्यवर्ती क्षेत्र तथा उच्च हिमाली क्षेत्रमा नपर्ने हुँदा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरिएको छ ।

विद्यमान वातावरणीय अवस्था

भौतिक वातावरण

अछाम, नेपालको सुदूरपश्चिम क्षेत्रमा रहेको एक पहाडी जिल्ला हो। १६८० वर्ग किलोमिटरसम्म फैलिएको अछाम, विकासको गतिमा ओझेलमा पर्दै आएको जिल्लाहरू मध्ये एक हो। साँफेबगर नगरपालिका अछाम जिल्लाको सदरमुकाम मंगलसेनबाट करिब २५ कि.मी. उत्तरमा पर्दछ ।

जैविक वातावरण

ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवा संकलन क्षेत्र वन क्षेत्रमा नपर्ने हुनाले वनस्पती तथा जीवजन्तुलाई प्रत्येक्ष प्रभाव नपर्ने देखिन्छ । यस क्षेत्रमा कुनै र्दुलभ तथा संरक्षित जीवजन्तु नभएको हुँदा ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा संकलन/उत्खनन कार्यले यी जन्तुहरु संकटमा पर्ने संभावना देखिदैन् ।

सामाजिक तथा धार्मिक वाावरण

यस जिल्लामा विं सं. २०६८ सालमा जम्मा घरपरिवार ४८३५१ र जनसंख्या २५७४७७ रहेको थियो। जिल्लाको औषत परिवारको आकार ५.१३ रहेको छ ।

यस नगरपालिकामा विं सं. २०६८ सालमा जम्मा जनसंख्या ३३७८८ रहेको छ र परिवार संख्या ६६९३ रहेको छ। साफेबगर नगरपालिका अछाम जिल्लाको उत्तर-पश्चिम क्षेत्रमा पर्दछ । यस

नगरपालिका को पूर्व मा मेल्लेख र बन्निगदि जयागढ गाँउपालिका पश्चिम मा डोटी जिल्ला छोरपाटी गाउँपालिका उत्तरमा बाजुरा जिल्ला र दक्षिणमा मंगलसेन नपा र छोरपाटी गापा पर्दछन् ।

यस नगरपालिकामा सवै भन्दा धेरै घरधुरी क्षेत्री रहेको छ भने अन्य जातीहरमा बाहुन, कुवर, बोहोरा, थकाली, सिलाला, लुवार, नेपाली, हुड्के, दमाई, आडजी, कडायत, नायक, विष्ट, भुल, आउजी, लोहार, शाह,आदी बसोवास गर्दै आएका छन् । सबैभन्दा बढी जनसंख्या हिन्दु धर्माबलम्बीहरूको रहेको छ भने अन्य धर्महरुमा बौद्ध, मुस्लीम, इसाई रहेका छन् । सवै भन्दा बढी ९८ प्रतिशत जनसंख्याले नेपाली भाषा बोल्ने गर्दछन । कृषि, खेतीपाती तथा पशुपालन यस क्षेत्रका वासिन्दाहरुको मुख्य पेशा हो । जिविकोपार्जनको लागि यस क्षेत्रका मानिसहरुले उद्योग व्यापार, सरकारी सेवा, तथा वैदेशिक राजगारका अवसरलाई पनि अवलम्वन गरेको पाइन्छ । वैदेशिक रोजगारका लागि यहाँका युवाहरु छिमेकि देश भारतको दिल्ली, मुम्बई, वैगलोर तथा उत्तरप्रदेश र विहारका विभिन्न ठाउँहरुका अतिरिक्त मलेसिया, कत्तार, दुवई, दक्षिण कोरिया लगायतका देशहरुमा गएको पाइन्छ । भारत वाहेक अन्य वाहिरी मुलुकको तुलना गर्दा यस क्षेत्रका वासीहरु खाडी मुलुक र मलेसियामा वढी जाने गरेको पाइन्छ ।

वातावरणीय प्रभावहरु

सकारात्मक प्रभाव

मुख्यतः प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा नदीले बर्षातको समय तथा पानीको उच्च वहाव रहेको बेला पानी सँगसगै बगाएर ल्याएको ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा जस्ता नदीजन्य पदार्थले नदीको सतह बढाउने, धार फेर्ने र दैविक प्रकोप समेत निमतिने जस्ता विपतिहरुको रोकथाम हुन्छ साथै नदीलाई प्राकृतिक रुपमै बहन गर्न सघाउ पुर्‍याउछ । यसको अलवा प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट खेर गइरहेको रिचार्जएवल नदीजन्य पदार्थबाट नगरपालिकाले आम्दानी गर्न सक्छ जसले करको दायरा बढेर राजश्व श्रोतमा वृद्धि हुन गई सोहि राजश्व स्थानीयस्तरमा बिकास निर्माण तथा सेवा प्रवाहमा लगानी गर्न सहज हुनेछ । आयोजना कार्यान्वयनले स्थानीयबासीलाई रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्छ । प्रस्ताव कार्यान्वयन हुंदा दैनिक न्यूनतम १९० श्रमदिन बराबरको श्रमशक्ति खपत हुनेछ । यसबाट स्थानीयबासीले आफ्नो दैनिक आवश्यकताका वस्तुहरुको परिपूर्ति गरी आफ्नो जिवनस्तरमा परिवर्तन ल्याउने छन् । प्राप्त ज्यालाको सहि सदुपयोग गर्दै अन्य उत्पादनमूलक कार्यमा लगानि गर्न सक्नेछन् जसले समाजमा रहेको विद्यमान गरिबिलाई घटाउन समेत सघाउ पुचाउने छ ।

नकारात्मक प्रभाव

ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा संकलन/उत्खनन कार्यमा संलग्न कामदारहरुलाई उत्खनन् तथा संकलन सामाग्रीको उचित प्रयोग नहुँदा चोटपटक लाग्ने तथा धुलो धुवाँको कारणले स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित विभिन्न समस्या हुन सक्छ । तोकिएको परीमाण भन्दा बढी र अव्यवस्थित ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा संकलन/उत्खनन लापरवाहि तरिकाले गरेको खण्डमा नदीले आफ्नो प्राकृतिक वहाव परिवर्तन गरी नदी किनार कटान र वाढी निम्त्याउन सक्नेछ साथै नदीको संरचनामानै अदलबदल आउन सक्नेछ ।

साथै, पुल नजिकै जथाभावी ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा संकलन/उत्खनन कार्य गरेमा पुल भाँसिन सक्दछ। यस बाहेक प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अन्य कुनै नकारात्मक प्रभाव पर्नेछैनन्।

प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरु

ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा संकलन/उत्खनन कार्यमा संलग्न कामदारबाट स्थानीय वन तथा वातावरणमा हुन सक्ने क्षतिको न्यूनीकरणको लागि संकलन कार्य दिउँसोमा मात्र पारदर्शी शैलीमा संचालन गर्न अनुमति दिइनेछ। वर्षाको समयमा नदीबाट संकलन गर्न दिइने छैन।

यस प्रस्तावले जम्मा २५० घनमिटर प्रती दिन नदि जन्य पदार्थ संकलन गर्न सिफारिस गरेको हुनाले यस प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा नदी किनार कटानी, भू-क्षय जस्ता दैविक प्रकोपहरु निम्तिने सम्भावना ज्यादै न्यून हुनेछ। नदी

ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा संकलन/उत्खनन कार्य गर्दा धुलो उत्सर्जन हुन्छ। त्यसैगरी ढुवानी साधनहरुको आवागमनले पनि पर्याप्त धुलो उत्सर्जन हुन्छ। यसको न्यूनीकरणको लागि ढुवानी साधनमा सामग्री लोड गरिसकेपछि त्रिपालले ढाक्ने व्यवस्था मिलाईने छ।

ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवाको संकलन/उत्खनन गर्दा कामदारहरुलाई चोटपटक लाग्न सक्छ। धुलोको कारणले स्वास-प्रस्वास र आँखाका रोगहरु लाग्न सक्छन। ढुवानी साधनहरुको आवत जावतले आकस्मिक दुर्घटनाको सम्भावना पनि त्यतिकै रहन्छ। यस्ता प्रकृतिका प्रतिकूल असर न्यूनीकरण गर्न कामदारहरुलाई स्वास्थ्य तथा सुरक्षाका आधारभूत ज्ञान र औषधि उपचारको लागि प्राथमिक उपचारका सामग्रीहरु जस्तै बेटाडिन, व्याण्डेज प्याड, टेप आदि उपलव्ध गराइने छ। उत्खनन् कार्य अवधि भर मजदुरलाई मास्क, चस्मा, बुट तथा पन्जा प्रयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने।

प्रभाव न्यूनिकरणका लागि गरिने कृयाकलाप र बजेट

वातावरणीय प्रभावलाई न्यूनिकरण गर्नका लागि अवलम्वन गरिएका कृयाकलापको कार्यान्वयन पक्ष महत्वपूर्ण हुनेछ। वातावरणीय प्रभाव न्यूनिकरण सम्वन्धि अनुगमन गरिने कृयाकलाप, नदी किनार कटान, फोहर तथा जल प्रदुषण र सरसफाई, पहुचमार्ग मर्मत तथा निर्माण, बन,बन्यजन्तु तथा जलचर संरक्षण, स्वास्थ्य, तथा सुरक्षा र वाढी एवं अन्य जल उत्पन्न प्रकोपको न्यूनिकरणका लागि रु. १६,००,००० अनुमानित गरिएको छ।

वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

प्रस्ताब कार्यान्वयन गर्दा यसबाट हुन सक्ने सकारात्मक प्रभाबलाई अधिकतम गर्न तथा नकारात्मक प्रभाबलाई न्यूनीकरण गर्न त्यस्ता उपायहरुको पहिचान गरी तिनीहरुको प्रभाबकारी कार्यान्वयनको लागि आबश्यक मानविय श्रोत र बजेट समेतको ब्यबस्था गर्न सिफारीस गरिएको छ। यसका लागी नगरपालिकाले अनुगमन व्यवस्थापन योजना बनाई आधार-रेखा, नियमपालन, प्रभाव अनुगनम प्रक्रियालाई सशक्त गरिए मात्र उत्खनन् कार्य दिगो र वातावरणमैत्री हुन सक्नेछ।

निश्कर्ष

प्रस्ताव कार्यान्वयनको चरणमा दैनिक २५० घनमिटर मात्र नदीजन्य वस्तुको संकलन गरिने हुँदा ठूलो क्षति हुने वा अपेक्षाकृत धेरै प्रतिकूल प्रभावहरु पर्ने स्थिति देखिदैन । प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरुलाई कार्यान्वयन गरी नियमितरुपमा अनुगमन गर्दा वातावरण मैत्री प्रस्ताव कार्यान्वयन हुनेछ ।

विकल्पहरुको विश्लेषणमा यो प्रस्तावमा सुझाईएका न्यूनीकरणका उपायहरु अवलम्बन गर्दै न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन गरी ती उपायहरुको अनुगमनको सुनिश्चितता गरी उपरोक्त अनुसारका ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा जस्ता श्रोत संकलन तथा बिक्री वितरण गर्न नगरपालिकाको योजना कार्यान्वयन गर्न, यो प्रस्ताव कार्यान्वयनका लागि सिफारिस गर्न सकिने स्पष्ट रुपमा देखिएकोले स्विकृतिका लागि प्रस्ताव गरिएको छ । साथै प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण मात्र गरे पुग्ने र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्न आवश्यक नरहेको देखिएको छ ।

अध्याय एक

१ परिचय

१.१ प्रस्तावको नाम

अछाम जिल्लाको साँफेबगर नगरपालिका अवस्थित बुढिगंगा नदीको वगरबाट गरिने ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवाको दिगो एवं वातावरणमैत्री संकलन तथा उत्खनन कार्यपूर्व प्रारम्भिक वातावरण परीक्षण अध्ययन गर्ने कार्य रहेको छ ।

१.२ प्रस्तावको नाम र ठेगाना

नाम : साँफेबगर नगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

ठेगाना : अछाम

१.३ अध्ययन टोली

वातावरण विज्ञ	:	सूदीप पौडेल ९८४७०१७३३४
भु-गर्भविद	:	अनिल रेग्मी
समाजशास्त्री	:	शर्मिला पौडेल
जिवशास्त्री	:	झरना नेपाल

१.४ प्रस्तावको पृष्ठभूमि

नेपालका नदी वगर क्षेत्रमा प्रशस्त मात्रामा ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवा लगायतका निर्माण सामाग्री उपलव्धल रहेको छ । यी

निर्माण सामाग्रीहरुको दिगो एवं वातावरणमैत्री संकलन तथा प्रयोगले स्थानीय ढुवानीकर्ता, संकलनकर्ता तथा निर्माण क्षेत्रमा काम गर्ने ज्यामी मजदूरहरुको जीवन स्तरमा बृद्धि हुनुको साथै घर तथा बाटो निर्माणको सामाग्रीको (ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवाको) उपलब्धतामा बृद्धि हुनेछ ।

वर्षाको समयमा अछाम जिल्लामा बग्ने बुढिगंगा नदीले ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा तथा नदीजन्य पदार्थ थुपार्ने गर्दछ । यी सामाग्री नदीको बगरमा थुपारिँदा नदीको बहाव फेरिन जाने तथा प्रकोप निम्तिने सम्भावना हुन्छ । साथसाथै यी थुपारिएका सामाग्री निमार्ण कार्यमा ज्यादै उपयोगी हुन्छन् । जनसंख्या वृद्धि र शहरीकरण र सडक निमार्णको गतिलाई हेर्दा अछाम जिल्लामा निमार्ण सामाग्रीको माग बढि रहेको छ । साँफेबगर नगरपालिकाले यी सामाग्रीको दिगो एवं वातावरणमैत्री संकलन/उत्खनन गर्ने योजना बनाएको छ जसले गर्दा स्थानीय रुपमै निमार्ण सामाग्री उपलब्ध हुनेछ साथै प्रकोप न्युनिकरण पनि हुनेछ । यसबाट साँफेबगर नगरपालिकालाई राजश्व संकलन गर्नमा सघाउ पुग्ने र आय श्रोतमा बृद्धि हुने देखिन्छ ।वातावरण संरक्षण ऐन २०५३ र नियमावलि २०५४ अनुसार,.विकास निर्माण कार्यको लागी((संसोधन)ढुङ्गा, गिट्टी, तथा बालुवा निकाल्ने अवस्थामा नदी तथा नदीहरुलाई प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरिनु पर्ने भएकोले यो कार्य अगाडी बढाइएको छ ।

१.५ IEE को उद्देश्य

साँफेबगर नगरपालिका अवस्थित बुढिगंगा नदीको बगरमा वन क्षेत्र नपर्ने वगरक्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवाको संकलन/उत्खनन् गर्दा स्थानीय जैविक, भौतिक, रासायनिक तथा सामाजिक-सांस्कृतिक वातावरणमा पर्ने असरहरुबारे लेखाजोखा गरी दिगो रुपमा जिल्ला भित्रको उक्त नदीको वगरक्षेत्रहरुबाट ढुंगा, गिट्टी, तथा बालुवा संकलनमा टेवा पर्‍याउन प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण आ.इ.इको प्रमूख उद्देश्य रहेको छ। अन्य बिशिष्ट उद्देश्यहरु निम्मानुसार रहेका छन् :

- प्रस्ताव क्षेत्र एवं प्रभावित क्षेत्रको भौतिक, जैविक, सामाजिक/आर्थिक तथा सामाजिक वातावरणको लिखत तयार पार्ने
- प्रस्ताव कार्यान्वयनका कारणले वातावरणमा देखिन सक्ने सम्पुर्ण सकारात्मक तथा नकारात्मक असरहरु पहिल्याउने
- प्रस्तावको प्रभावहरु पहिचान, समीक्षा एवं वर्गीकरण गर्ने
- दिगो संकलन विधि कार्यान्वयनका लागि सिफारिस गर्ने
- प्रतिकूल प्रभावलाई न्युनिकरण गर्ने र अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्ने उपायहरु अबलम्बन गर्न सुझाव दिने
- प्रस्तावित क्षेत्रको प्रस्ताव कार्यान्वयनका लागि अनुगमन विधि तय गर्ने
- वातावरणिय व्यवस्थापन योजना स्पष्ट पार्ने
- प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावका सम्बन्धमा जानकारी गराई उचित निर्णय लिन निर्णयकर्तालाई सघाउ पुर्‍याउने

अध्याय दुई

२ प्रस्तावको सामान्य परिचय

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन र बिक्रीबाट ग्रामिण जनताहरुले रोजगार पाउनुका साथै नगरपालिकालाई राजस्व प्राप्त भई देशको आर्थिक बिकासमा टेवा पुगिरहेको छ । यसबाट रोजगारीको अवसर श्रृजना भई ग्रामीण जनताको आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थामा सुधार गर्न मद्दत पुग्ने देखिन्छ । त्यसैकारण ढुङ्गा,गिट्टी, बालुवाको व्यवस्थापन गरी त्यसमा आधारित उधोगका लागि आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ दिगो रुपमा उपलब्ध गराउन नदी/नदीहरुको दिगो व्यवस्थापन नगरी नहुने चुनौति टड्कारो रुपमा रहेको छ ।

नदी/नदीहरुको ब्यवस्थापनबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन, बिक्री, प्रशोधन तथा सदुपयोग गर्ने सम्बन्धमा सफल रुपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि वातावरण संरक्षण ऐन तथा नियमावलीले निर्दीष्ट गरे अनुसार प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिबेदन आवश्यक हुने भएकाले यो प्रतिबेदन तयार गरिएको हो ।

२.१ प्रस्तावको प्रकार

अछाम जिल्ला साँफेबगर नगरपालिका अवस्थित बुढिगंगा नदी को वगरबाटगरिने ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवाको दिगो एवं वातावरणमैत्री संकलन तथा उत्खनन कार्यका लागी गरीएको हो ।

२.२ प्रस्तावको प्रमुख विशेषताहरु

तालिका न.२.१ : प्रस्तावको प्रमुख विशेषताहरु

१.	प्रस्तावको नामः अछाम जिल्ला साफेबगर नगरपालिका अवस्थित बुढिगंगा नदीबाट दिगो र वातावरण मैत्री रुपले ढुङ्गा, गिट्टि तथा बालुवा (नदीजन्य पदार्थ) उत्खनन तथा संकलन् गर्ने कार्यको प्रारम्भिक वातावरणीय परि**क्ष**ण अध्ययन ।	
२.	प्रस्तावको अवस्थितिः	
	प्रदेश . :	सुदुरपश्चिम
	जिल्ला :	अछाम
	नगरपालिका	साँफेबगर
३.	भौगोलिक/हावापानी प्रकृति एवं विवरण :	
	नदीको नाम र प्रकारः	बुढिगंगा नदी : वाह्रमासे
	भूवनोटःTerrain	मध्य पहाड
	माटोSoil	उर्भर
	हावापानीClimate	समसितोष्ण (sub- tropical)
	भूउपायोग	Cultivation, Forest, Bush area, River Deposition

४.	संकलन/उत्खनन कार्य, स्थल र प्रकृयाः	
	संकलन/उत्खनन क्षेत्र	बुढिगंगा नदी वगरक्षेत्र
	संकलन/उत्खनन विधि	हाते औजरको प्रयोग गरेर मजदूरहरुबाट उत्खनन गरिने छ
	संकलन/उत्खनन् कार्यमा प्रयोग हुने सामाग्री वा मेशीनरी	ट्रक तथा ट्राक्टरप्रयोग गरिने छ
	दैनिक/वार्षिक संकलन/उत्खननको परिमाण	दैनिक २५० घ. मि. भन्दा कम हुने गरी (EPR 1997 fifth ammendment)
	संकलन /उत्खनन् गरीनेअबधि	वर्षमा ९ महिना (असार देखि भाद्र सम्म संकलन तथा उत्खनन नगरिने)
	संकलन/उत्खनन गरिने सामाग्रीहरु :	ढुंगा, गिट्टी, र वालुवा
	प्रस्तावत अर्न्तगतका कार्यहरु :	संकलन, उत्खनन तथा ढुवानी
	प्रभावित न.पा.	साँफेबगर नगरपालीकका
	संकलन गर्ने कुल साईटहरु	१० वटा • वंगरा • गैराला • टोटासाल • कालिमाटि • नवथाना • रिडिकोट • छिपेखोला • धम्वडखेत • भिमढुङ्गा • चित्रे चार किल्ला अनुसूची मा समावेश गरेएको छ
	औषत गहिराई	साइट अनुसार ०.४ देखी ०.७ मि. सम्म
	उत्खननको परिमाण	दैनिक २४९.४६ घ. मि
५.	IEEप्रतिवेदनको वैधानिकताः	IEEप्रतिवेदन स्वीकृत भएको २ बर्ष सम्म

२.३ प्रस्तावको विवरण

२.३.१ प्रस्तावको उद्देश्य

ढुङ्गा,गिट्टी, बालुवा जस्ता प्राकृतिक श्रोतहरुको संकलन ⁄ उत्खनन् कार्यका निम्न उद्देश्यहरु रहेका छन् ।

- पानीको कारणले हुने प्रकोपहरु जस्तै बाढी, भु-क्षय तथा नदी किनार कटान आदि न्युन गर्ने ।
- ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन तथा उत्खनन् कार्यलाई दिगो एवं वातावरण मैत्री बनाउने ।
- रोजगारीका अवसरहरुको श्रृजना गरी राष्ट्रिय आय बृद्धि गर्न सघाउ पुर्‍याउने ।
- स्थानीयश्रोतको सदुपयोग गर्ने ।
- स्थानीयश्रोत संकलन र सदुपयोगको बैधानिक पद्धति कायम गर्ने ।
- स्थानिय बासीहरुलाई रोजगारमा बढि प्राथमिकता दिने ।
- प्रभावित क्षेत्रमा आएको आय आर्जनबाट बिकास निर्माणका कार्यहरुलाई बढि प्राथमिकता दिने ।

२.३.२ प्रस्ताव क्षेत्रको अवस्थिति

प्रस्ताव क्षेत्र अछाम जिल्ला साँफेबगर नगरपालिका अवस्थित बुढिगंगा नदीको बगर क्षेत्रमा पर्दछ । प्रस्ताव क्षेत्रको अक्षांश, देशान्तर, संकलन ⁄ उत्खनन स्थल, उक्त स्थालमा जाने नजिकको पहुचमार्ग उल्लेख गरिने छ साथै संकलन ⁄ उत्खनन क्षेत्रलाई नक्शामा देखाईने छ । साथै,यसक्षेत्रलाई LocationMapर GoogleMapमा देखाएको छ ।

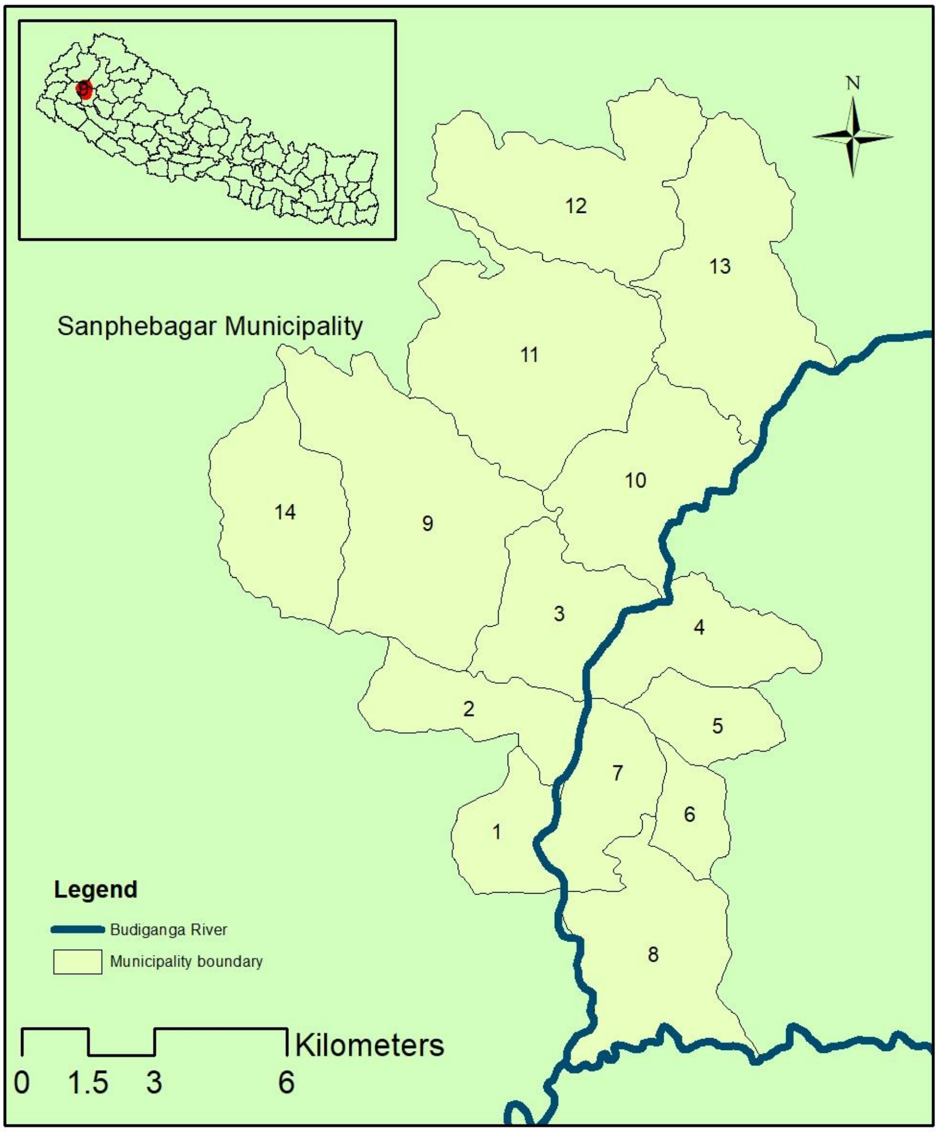

चित्र: उत्खनन क्षेत्रको GIS नक्सा

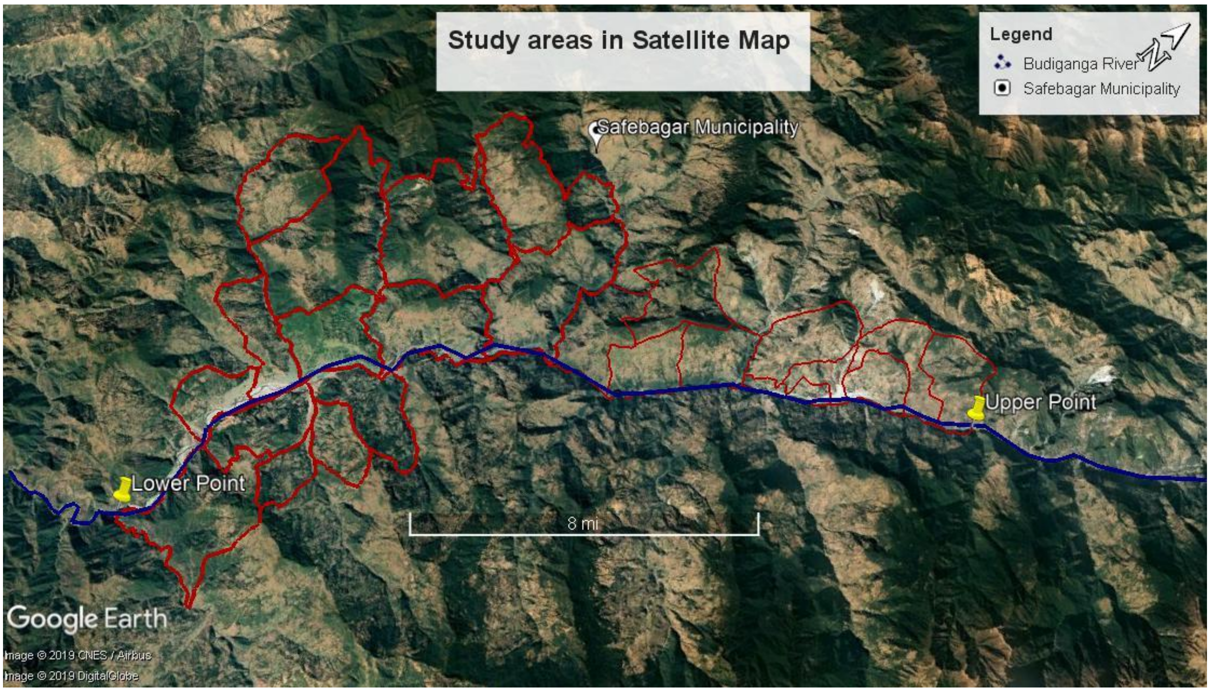

चित्र: उत्खनन क्षेत्रको गुगल नक्सा

२.३.३ प्रस्तावित क्षेत्रमा यातायातको पहुच

ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, संकलन/उत्खनन क्षे त्रमा पुग्नका लागि पहुचमार्ग तल तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । उक्त संकलन/उत्खनन स्थालमा जान पहुचमार्गबाट ग्रावल बाटो रहेको छ । यस वाटोमा राम्रो संङ्ग टिप्पर,ट्राक्टर र ढुवानीका साधनहरु चल्न सक्दछन् ।

तालिका न.२.२:प्रस्तावित क्षेत्रमा यातायातको पहुच

संकलन/उत्खनन स्थाल	उक्त स्थालमा जाने पहुचमार्ग
• वंगरा • गैराला • टोटासाल • कालिमाटि • नवथाना • रिडिकोट • छिपेखोला • धम्वडखेत • भिमढुङ्गा • चित्रे	सबै क्षेत्रमा यातायतको पहुच रहेको भएतापनि उक्त सडकको स्तरोन्नती गरि सहज बनाउनुपर्ने,

२.३.४ प्रस्तावको क्षेत्र निर्धारण

अछाम जिल्लाको साँफेबगर नगरपालिकामा रहेको बुढिगंगा नदीको वगरबाट ढुंगा गिट्टी, बालुवा उत्खनन्/संकलन क्षेत्र रहेको छ । यस बाट वार्षीक ६७५०० घ.मि. उत्खनन् र ढुवानी गर्न सिफारीस गरिन्छ।

उच्च प्रभाव क्षेत्र

यो क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवा संकलन तथा उत्खनन गरिने स्थल पर्दछ । संकलन तथा उत्खनन गरिने स्थलबाट ५० देखि १५० मी. सम्म पर्ने वरपरका क्षेत्र तथा सडकलाई उच्च प्रभाव क्षेत्रमा राखिइएको छ ।

न्यून प्रभाव क्षेत्र

अछाम जिल्लाको साँफेबगर नगरपालिका अवस्थित बुढिगंगा नदीको वगरको संकलन तथा उत्खनन स्थलबाट ५० मी. देखि ५ कि. मी सम्म पर्ने वरपरका क्षेत्रलाई राखिईएको छ ।

२.३.५ संकलन/उत्खनन र ढुवानी (कार्य र विधि)

निर्दीष्ट क्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन कार्य हात र हाते औजारहरु जस्तै कुटो, कोदालो, गैति, साबेल आदिबाट गरिने छ । नदीजन्य पदार्थ संकलन/उत्खनन् कार्यमा संलग्न जनशक्तिलाई समाज तथा बातावरणमा पर्न सक्ने प्रतिकुल प्रभाव बारे सचेत गराईने छ । नदीको प्राकृतिक बहावमा प्रतिकुल असर पर्ने र बहाव मार्ग परिवर्तन हुने गरि संकलन/उत्खनन् गर्न दिईने छैन । पानी भएको क्षेत्रमा संकलन/उत्खनन् कार्य नगर्ने र संकलन/उत्खनन कार्य दिउंसो मात्र गरिने छ । बर्षाको समयमासंकलन/उत्खनन् कार्य गरिने छैन र अन्य समयमा ढुवानी कार्य गर्न ट्रलि तथा ट्राक्टरको प्रयोग गरिने छ ।र वर्षात्मा आउने वाढी पहिरोवाट नदीको वहाव परिवर्तन वा आधिक Deposit हुन गई निकाल्नु पर्ने अवस्थामा समेत नगरपालिका र जिल्ला समन्वय समितिको प्राविधिक निगरानिमा भारी मशिनको प्रयोग गरि उत्खनन् गर्न सक्नेछ ।

मेसिन प्रयोग कार्ययोजना

सामान्यतया नदी क्षेत्रमा एक्साभेटर प्रयोग गर्न पाइदैन तर दैहायको बिशेष परिस्थितीमा मसिन प्रयोगको कार्ययोजना तयार गरेर मात्र मेसिन प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

१. बाढि तथा जल उत्पन्न प्रकोपको खतरा दखिएको अवस्थामा जिल्ला दैविक प्रकोप उद्दार समितिको सिफारिशमा सो क्षेत्रको पदार्थ हटाउन ।

२. सार्वजनिक विकास निर्माणको आयोजनाका लागि उक्त आयोजनाको आइ.इ.इ. प्रतिवेदनमा उल्लेख भए अनुसारको परिमाण को व्यवस्था गर्न ।

३. प्रस्तावित संकलन क्षेत्रमा आइ.इ.इमा उल्लेख भए अनुसारको मात्रा उत्खनन गर्ने उल्लेखित चारकिल्ला अथवा सो बमोजिम चारकिल्ला निर्धारण गरि नगरपालिकाको अधिकृत र प्राबिधिक तिनिधि कर्मचारीको रोहवरमा तोकिएको अबधिभित्र तोकिएको परिणाम निकाल्न ।

भारी मेशिन प्रयोग गरी गरिने उत्खनन् कार्य योजना (Excavation Plan)

उद्देश्य : यसको साधारण उदद्येष्य भनेको प्राकृतिक प्रकोपको न्यूनीकरण गरी नदीरनदीको बहावलाई कायम गर्न सहयोग गर्ने हुनु पर्नेछ ।

प्रस्ताजित स्थान : चार किल्ला खुलेको, नदीरस्थान Latitude/Longitude/Altitude, polygonal maps, chainage

प्रस्तावित स्थानको अवस्थिति :प्रस्तावित स्थान विशेषको Latitude/ Longitude/Altitude, polygonal maps, chainage, length, bredth, वरिपरि रहको बस्तीको समुन्द्र सतहदेखिको उचाई , प्रस्तावित संकलन स्थलको समुन्द्री सतहदेखिको उचाई, प्रस्तावित क्षेत्र वरिपरिको सामाजिक, आर्थिक तथा जैविक विविधता सम्बन्धी जानकारी

विल्कपको विश्लेषण -Alternative Analysis_:

- मेशिन प्रयोग गरी उत्खनन् नगर्दा जैविक, आर्थिक र सामाजिक रूपमा पर्ने असरहरू
- मशिन प्रयोग गर्दा हुने आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय प्रभाव असरहरू
- मशिन प्रयोग गरी उत्खनन् गर्दाका फाईदाहरू
- मशिन प्रयोग गरी उत्खनन् गर्ने समयाविध, दिन संख्या, कूल परिमाण
- मशिन प्रयोग गर्ने हो भने सो मशिनको स्पेसिफिकेशन (विवरण) :– मेशिनको संख्या,

मशिनको क्षमता, बकेटको साइज, Cross Sectional Bucket Analysis आदि

साथै २०७०/०२/२१ मा मन्त्रीपरिषद् को ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा समेतको व्यवस्थापनको राय-सुझावको

बुंदा न ४ अनुसार राजमार्ग, खेतवारी, गाँउ, वस्ती, बजार, पुल जस्ता सार्वजनिक महत्वका क्षेत्रमा बाढी, पैह्रोले थुपारेको ढुंगा, गिटी, बालुवा, ग्रेगान हटाउनु पर्ने भएमा नगरपालिकाले सम्बन्धित निकायहरुसंग समन्वय गरी रितपूर्वक प्राथमिकताका साथ हटाइ व्यवस्थापन गर्ने । संवन्धित निकायबाट त्यस्ता संवेदनशील क्षेत्रहरुको उचित संरक्षण र दीगो व्यवस्थापन गर्नुपर्ने । मेसिन औजार प्रयोग गरेर हटाउन सक्नेछ ।

अछाम जिल्ला साँफेबगर नगरपालिका अवस्थित बुढिगंगा नदी को समग्र भौगर्बिक अवस्था स्थिर प्रकृति को रहेको छ ।

- यस नदी भौगर्बिक नक्शा अनुसार लेसर हिमालय जोनमा पर्दछ ।
- वहाव स्थिर रहेको हुदा कुनै ब्रेडबार डीपोजीट छैन ।
- उत्खनन क्षेत्र कुनै पनि संरक्षण कार्यक्रमले तोकेको संरक्षण क्षेत्र मा नपर्ने देखिन्छ ।
- मौजूदा उत्खनन परिमाण भन्दा करीब १० गुणा कम उत्खनन गरिने र वहाव सतह भन्दा माथि नै उत्खनन गरिने भएको ले नदी किनार कटान को समस्या नहुने भौगर्बिक अध्ययन ले देखाउछ ।

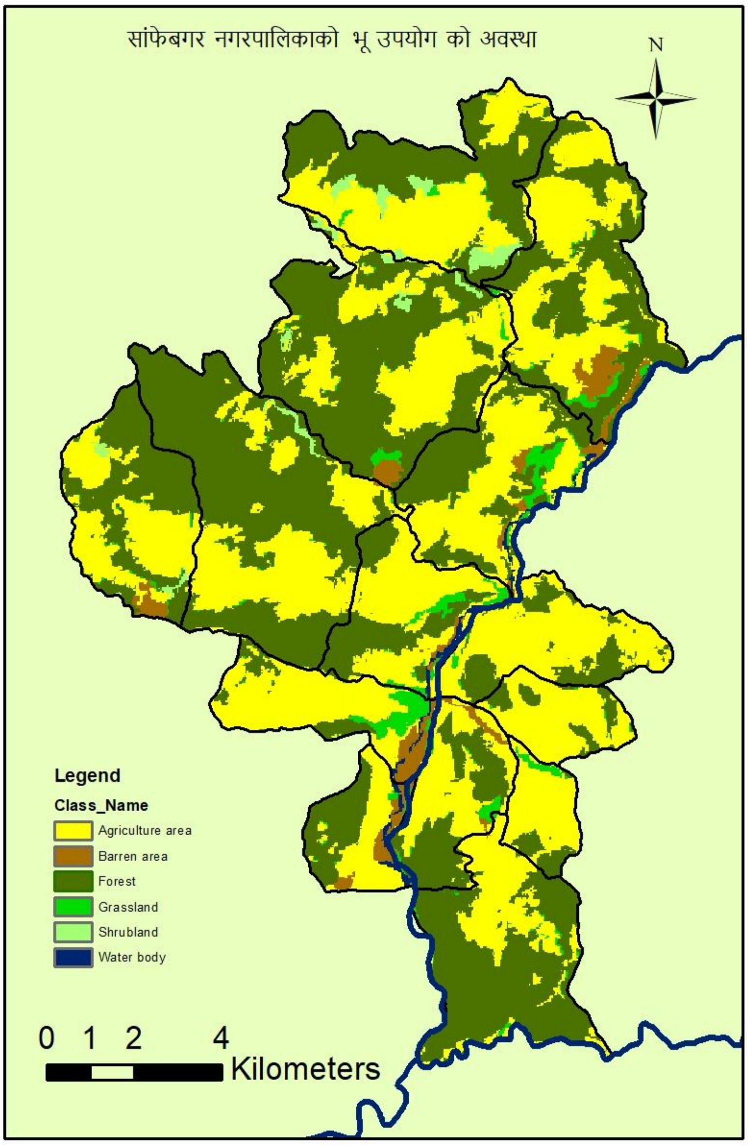

चित्र: साफेबगर नगरपालिको भूउपयोग

बुँदा न ७ अनुसार वन, राष्ट्रिय निकुज्ज, आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्र तथा चुरे श्रृङ्खला आसपास श्रेत्र एवं अन्य संवेदनशिल क्षेत्रबाट ढुंगा, गिटी, बालुवा उत्खनन् गर्दा डोजर, स्क्याभेटर, लोडर जस्ता

हेभी इक्युपमेन्ट प्रयोग गर्न नपाइने । तर माथि बँदा ४ बमोजिम हटाउनु पर्ने भएमा मेशिन औजार प्रयोग गर्ने बाधा नपुग्ने । अन्य क्षेत्रको हकमा स्वीकृत IEE/EIA प्रतिवेदनमा उल्लेख भए बमोजिमका मेशिन औजार प्रयोग गर्ने। नगरपालिकाले मेसिन औजार प्रयोग गर्नु परेमा निम्न किसिमको मेसिन प्रयोग गर्नेछ ।

प्रकार : Backhoe
एक पटकमा उत्खनन् गर्न सक्ने क्षमता : ५ (क्यू.फुट.)

२.४ प्रस्ताव क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवाको दिगो उत्खनन/संकलन

प्रस्तावित क्षेत्रमा बर्षेनि आउने बाढीले बगाएर ल्याएको ढुंगा, गिटी, बालुवा थुप्रिएर रहन्छन र यी बागाएर ल्याएका नदीजन्य पदार्थलाई उत्खनन् र ढुवानी गर्दा नदीले आफ्नो बाहाव परिवर्तन गर्दैन र नदीको आफ्नो गन्तब्य यथा स्थितिमा रहन्छ त्यसैले प्रस्तावित क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा निकाल्दा बर्षेनि नदीले बगाएर ल्याएका नदी जन्य पदार्थहरु मात्र निकाल्नु पर्नेछ, जस्ले गर्दा यस नदीको नदीजन्य पदार्थको उत्खनन्/संकलन दिगो रुपमा गर्न सकिन्छ ।

नदीजन्य पदार्थ व्यवस्थापन कार्यविधि २०७५ अनुरुप उत्खनन् कार्यलाई वातावरण मैत्री र दिगो बनाउँनको लागि समष्टिमा तपशिल वमोजिमका नियमहरु पालना गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

- नदीको सतह भन्दा गहिरो हुने गरी नदीजन्य पदार्थ निकाल्न नदिने ।
- नदीको धार नै परिवर्तन हुने गरी श्रोत संकलन नगर्ने ।
- नदीको पानीको सतहभन्दा गहिरो हुने गरी किनारबाट श्रोत उत्खनन नगर्ने ।
- पक्की पुल भन्दा १ की मी तल माथि उत्खनन कार्य नगर्ने
- सिंचाई कुलो लाई असर नपर्ने गारी सिचाई कुलो भन्दा १ की मी तल सम्मा सिंचाई नगर्ने
- झुलुंगे पुल भन्दा ३०० मी तल माथी उत्खनन नगर्ने
- बस्ती भन्दा कम से कम ५०० मी टाडा बाट मात्र उत्खनन गर्ने
- बिहाना ७ बजे देखि बेलुका ५ बजे सम्म मात्र उत्खनन गर्ने
- राजमार्ग बाट १ की मी तल सम्म कुनै उत्खनन कार्य नगर्ने

२.४.१ संकलन/उत्खनन गरिने परिमाणको आंकलन

प्रभावित क्षेत्रमा स्थलगत अध्ययन गरेर निम्न तरिकाले ढुङ्गा,गिट्टी, बालुवा उत्खनन् र ढुवानि गरिने छ । यसरी घनमिटर निकाल्दा लम्बाई, चैडाई, गहिराई लाई गुणन गरेर निकालिएको हो ।

तालिका न.२ .३: संकलन/उत्खनन गरिने परिमाणको आंकलन

संकलन/ उत्खनन स्थल	लम्बाई (मि.)	औसत चौडाई (मि.)	क्षेत्रफल	गहिराई (मि.)	उत्खनन गर्न सकिने परिमाण (घ.मि.)	प्रकार %	दैनिक उत्खनन परिमाण (घ.मि.)
बगरा	२००	६०	१२०००	०.७	८४००	ढुङ्गा-२० ग्रावेल२० बालुवा-६०	३१.१११
गैराला	१५०	४५	६७५०	०.७	४७२५	ढुङ्गा -२० ग्रावेल-३० बालुवा-५०	१७.५
टोटासाल	१००	४०	४०००	०.७	२८००	ढुङ्गा-४० ग्रावेल-३० बालुवा-३०	१०.३७
कालिमाटि	२००	४५	९०००	०.६	५४००	ढुङ्गा -२० ग्रावेल-२० बालुवा-६०	२०
नवथाना	२००	३५	७०००	०.४	२८००	ढुङ्गा -६० ग्रावेल-४० बालुवा-०	१०.३७
रिडिकोट	३५०	१२५	४३७५०	०.५	२१८७५	ढुङ्गा -३० ग्रावेल-३० बालुवा-४०	८१.०१९
छिपेखोला	२४०	१३०	३१२००	०.४	१२४८०	ढुङ्गा -६० ग्रावेल-२० बालुवा-२०	४६.२२२
धम्वडखेत	२५०	३५	८७५०	०.५	४३७५	ढुङ्गा -६० ग्रावेल-४० बालुवा-०	१६.२०४
भिमढु	१५०	४०	६०००	०.५	३०००	ढुङ्गा -५ ग्रावेल-२५ बालुवा-७०	११.१११
जम्मा							**२४९.४६**

नदिजन्य पदार्थ	जम्मा
दैनिक उत्खनन् सिफरिस गरिएको (क्यू.मि.) दैनिक उत्खनन् सिफरिस गरिएको (क्यू.फुट)	**२४९.४६ क्यू.मि** ८८०९.६८ क्यू. मि
वर्षिक उत्खनन् सिफरिस गरिएको (क्यू.मि.)	६७३५४।४६
वर्षिक उत्खनन् सिफरिस गरिएको (क्यू.फुट.)	२३७८६१३.५७३
उत्खनन् कर (/**क्यू.फुट.**)	रु ६ ,प्रदेश ऐन संग्रह ,२०७५ खण्ड १ वमोजीम
कुल राजश्व (प्रति वर्ष)	**रु. १,४२,७१,६८१**

अध्याय तीन

३ अध्ययन विधि

यस प्रभावित क्षेत्रको प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण अध्ययन गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन २०५३ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली २०५४ (२०६४ संसोधन सहित)मा व्यवस्था भएका प्रकृयाहरुको अनुशरण गरी प्रारम्भिक वातावरण परिक्षणका लागि प्रस्तावित क्षेत्रमा गएर त्यहाँका स्थानिय बासीन्दाहरु, पदाधिकारी, बुद्धिजिबिहरु, राजनितिक दलका प्रतिनिधहरुसंग ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा निकाल्दा वातावरणमा पर्नजानसक्ने असरवारे छलफल गरेर वातावरणीय अवस्थाको अध्ययन गरिएकोछ । यसको अध्ययन गर्दा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण विधिका निम्न सैद्धान्तिक पक्षहरुको प्रयोग गरिएको छ ।

३.१ प्रकाशित/उपलब्ध जानकारी र तथ्याङ्कको पुनरावलोकन एवं संश्लेषण

बुढिगंगा नदीको प्रारम्भिक वातावरण परिक्षण गर्दा यस क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था, भु उपयोगको स्थिति जस्ता भौतिक बातावरणसंग सम्बन्धित जानकारी प्राप्त गर्न टोपोग्राफी नक्सा, नगरपालिका तथा जि.स.स. प्रोफाइलहरुको प्रयोग गरिएको छ । त्यसै गरी जैविक बातावरण सम्बन्धित जानकारी जिल्ला वन कार्यालयबाट प्राप्त दस्तावेजहरुबाट प्रयोग गरिएको छ । सामाजिक आर्थिक अवस्था संग सम्बन्धित जानकारीकालागि जिल्ला वन कार्यालय, जिल्ला जनस्वास्थ कार्यालय, अछामबाट प्रकाशित प्रकाशनहरु, नक्साहरु तथा उपलब्ध तथ्यांकहरुकोसाथै बैधानिक र कानुनी नीति, ऐन, नियम, निर्देशिकाहरुकोअध्ययन गरीएको ।

३.२ फिल्ड सर्भे एवं प्रस्ताव क्षेत्र अवलोकन

यस प्रारम्भिक बातावरण परिक्षणको उद्देश्यहरु पुरा गर्नका लागि जानकारी संकलनको बिभिन्न तरिकाहरु जस्तै स्थलगत भ्रमण, समुह छलफल, घरधुरी सर्भेक्षण समेत गरिएको थियो । प्रस्तावित क्षेत्रको भौतिक तथा जैविक बातावरणीय जानकारीहरु उच्च प्रभाव क्षेत्र तथा मध्यम प्रभाव क्षेत्रबाट संकलन गरि बिश्लेषण गरिएको छ । आर्थिक सामाजिक जानकारी प्रस्तावित क्षेत्रको संकलन गरि विश्लेषण गरिएको छ ।

फिल्ड सर्भे तथा प्रस्ताव क्षेत्र अवलोकन क्रममा प्रश्नावली, स्थानिय ब्यक्ति, नगरपालिका पदाधिकारी तथा प्रतिनिधिहरु संगको अन्तरवार्ता, परामर्श बैठक, बिषय विज्ञको स्थलगत भ्रमण आदि बिधिहरुको प्रयोग गरिएको थियो ।

उत्खनन को गहिराई निर्धारण

उत्खनन को गहिराई निर्धारणको लागी प्रत्येक उत्खनन क्षेत्र मा ३ ठाउँ खाडल खनी न्यूनतम गहिराई निर्धारण गरियो । प्रत्येक उत्खनन क्षेत्र मा १.५ मी भन्दा धेरै गहिराई रहेतापनी वातावरणीय दृष्टी तथा एक्सपर्ट को सुझाब मा १ मीटर गहिराई मात्र तोकिएको छ ।

३.३ सार्वजनिक सूचना, सार्वजनिक सुनुवाई एवं सिफारिस पत्रहरु

सार्वजनिक सूचना

यो प्रारम्भिक वातावरण परिक्षण तयार गर्दा सरोकार वालाहरुको राय सुझाव हासिल गर्न सार्वजनिक सुचना प्रकाशन गरिएको थियो। त्यसपछि प्रस्ताव कार्यन्वयनका बारेमा आफ्ना बिचार, राय सुझाव प्रस्तुत गर्न अनुरोध गर्दै योजना क्षेत्र वरपरका कार्यलयहरुमा सार्वजनिक सुचना टाँस गरिएको थियो ।

सार्वजनिक सुनुवाइ

स्थलगत सार्वजनिक सुनुवाइ गर्न स्थानिय बासी तथा सरोकारवालाहरुबाट प्राप्त राय सुझाव, सल्लाहलाई निम्न बुदामा दिईएको छ ।

राय सुझव एवं सल्लाहहरु

- जनसुमदाय मा असर नपर्ने गरी उत्खनन कार्य गर्न पर्ने
- धुलो नियन्त्रण गर्न पर्ने
- बाटो मर्मत गर्नु पर्ने
- स्थानीय जनाशाक्तिको पनी उपयोग गर्ने पर्ने
- नदी को माछा को संरक्षण गर्नु पर्ने
- निरंतर अनुगमन गर्ने पर्ने
- तोकेको परिमाण मात्र उत्खनन गर्ने पर्ने
- तटबन्ध निर्माण गर्नुपर्ने
- बिभिन्न स्थानमा बाध निर्माण गनुपर्ने
- मन्दिरको संरक्षण गर्नुपर्ने

३.४ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रभावहरुको पहिचान/अनुमान/मुल्याङ्कन, प्रभाव न्युनिकरण विधिहरुको पहिचान सुझाव एवं प्रतिवेदन तयारी

वातावरण सम्बन्धि बिभिन्न पक्षहरु बिचको आन्तरिक सम्बन्धको पहिचान गरि बिश्लेषण गर्नकालागि बिभिन्न बिषय विज्ञहरु सम्मिलित टोलीले छलफल गरेको थियो । वातावरणीय प्रभावको पहिचान र यसका संभावित न्युनिकरण तथा बढोत्तिकरणका उपायहरु बारे र वातावरणीय अनुगमन योजनाको तयारीको बारेमा टोलीले सामुहिक निर्णय गरेको थियो । त्यस क्षेत्रको भौतिक, जैविक, आर्थिक सामाजिक तथा साँस्कृतिक वातावरण बारे स्थलगत तथ्यांक संकलन गरि वातावरण संरक्षण नियमावली २०५४ अनुसार न्युनिकरणका उपाय तथा अनुगमन योजना समेत प्रस्तुत गरिएको छ । कुनै पनि काम गर्दा त्यसका सकरात्मक र नकारत्मक असरहरु पर्दछन् यसरी ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा निकाल्दा बिभिन्न किसमका सामाजिक, आर्थिक, भौतिक, संस्कृतिक प्रभावहरु पर्दछन् ।

अध्याय चार

४ विधान, नीति, कानुनी व्यवस्था निर्देशिका, मापदण्ड एवं सम्मेलनहरुको पुनरावलोकन

बिद्यमान सान्दर्भिक नीति तथा कार्यनीतिहरु

नेपालको संविधान

नेपालको संविधान,२०७२ ले प्रत्येक व्यक्तिलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्ने हक हुने छ भनी धारा ३० अन्तर्गत स्वच्छ वातावरण को हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेकोछ । त्यस्तै धारा ५१ को उपधारा छ मा राज्यका नीतिहरु अन्तर्गत प्राकृतिक श्रोतको संरक्षण, संवर्धन र उपयोग का सम्बन्धमा बिभिन्न नीतिहरु अवलम्बन यस संविधानले गरेको छ। उपधारा छ (१) अनुसार राष्ट्रिय हित अनुकूल तथा अन्तरपुस्ता समन्यायको मान्यतालाई आत्मसात गर्दै देशमा उपलब्ध प्राकृतिक स्रोतसाधनको संरक्षण, संवर्धन र वातावरण अनुकूल दिगो रूपमा उपयोग गर्ने रस्थानीय समुदायलाई प्राथमिकता र अग्राधिकार दिंदै प्राप्त प्रतिफलहरूको न्यायोचित वितरण गर्ने नीति राज्यले अवलम्बन गर्ने छ । उपधारा छ (४)अनुसार राज्यले जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र नदीको व्यवस्थापन गर्दे दिगो र भर पर्दो सिंचाइको विकास गर्ने नीति लिएको छ ।

४.१ वातावरण सम्बन्धित नीति

नेपाल सरकारले विकास आयोजना तथा उद्योग स्थापना गर्दा वतावरणमा पर्न सक्ने असरहरुलाई ध्यानमा राखी छैटौं योजना अवधि (२०३७-२०४२) देखि नै वातावरण संरक्षणमा सजगता देखाउँदै केही चुनिएका आयोजना तथा कार्यक्रमहरु संचालन गर्न वातावरणीय अध्ययनको आवश्यकता औंल्याएको थियो ।

यो नीतिलाई सातौं योजना अवधिमा (२०४२-२०४७) केही विस्तार गरी ठुला आयोजना तथा कार्यक्रमहरु संचालन गर्दा वातावरणीय अध्ययनको आबश्यकतामा जोड दिइएको थियो । तर बाताबरण संरक्षण र त्यसको सूनिश्चितताका लागि नेपाल अधिराज्यको संबिधान २०४७ मा पहिलो पटक ब्यबस्था भए पछि आठौं योजना (२०४९-२०५४) ले यसलाई अझ सुदृढ गर्न वातावरणीय अध्ययनका लागि एक राष्ट्रिय पद्धति स्थापनाको सोच राख्दै सडक, जलविधुत, उधोग,सिंचाई, खानेपानी तथा ढलनिकास जस्ता ठूला आयोजनाको लागि वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्ने कुरामा जोड दियो ।

४.२ वन नीति २०७१

यस वन निति २०७१ माघ २० गते पारित भएको हो । यसमा दीर्घकालीन र अल्पकालीन उद्देश्यहरुका साथै प्रमुख प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रम र टेवामुलक कार्यक्रम गरी दुई किसिमका कार्यक्रमहरुको ब्यबस्था गरेको छ । दिर्घकालीन उद्देश्य अन्तर्गत जनसाधारणको आधारभुत आबश्यकता काठ, दाउरा, डालेघांस र अन्य वन पैदावार सहज रुपमा उपलब्ध गराउने, परिस्थितिकिय प्रणाली र बंशाणु श्रोतको संरक्षण तथा वन ब्यबस्थापन, वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरुको विकास गरी राष्ट्रीय तथा स्थानीय अर्थतन्त्रमा योगदान गर्ने, रोजगारी तथा आयस्रोतको अवसर तयार गर्ने रहेको छ । यसका प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रमहरुमा सामुदायकि वन तथा नीति

वन, राष्ट्रिय वन तथा कबुलियति वनका अतिरिक्त वन पारिरस्थतिकिय प्रणाली र वंशाणु श्रोत संरक्षण रहेको देखिन्छ ।

नेपाल सरकारको वन क्षेत्रमा कार्यान्वयन संरचना (Implementation Mechanism) को रुपमा गैह्काष्ठ वन पैदावर र औषधिजन्य तथा सुगन्धित वनस्पति (NTFPs & MAOs) को संरक्षण व्यवस्थापन र खेती शुत्र गर्ने तथा जैबिक बिबिधता अभिलेखिकरण (Biodiversity Registration) आदि कुराहरुलाई उठाईएका छन् भने यसलाई प्रमुख कार्यनीतिका रुपमा अगाडी बढाईएको छ ।

जडिबुटी तथा गैह्र काष्ठ वन पैदावार बिकास नीति २०६१, जैबिक बिबिधता सम्बन्धि रणनीति २०५० पनि मुख्य सान्दर्भिक नीतिका रुपमा रहेका छन ।

सहस्राव्दि विकास लक्ष्य (Millennium Development Goal) का आठ लक्ष्य मध्ये बाताबरणीय स्वच्छताको सुनिश्चिता र अति विपन्नताको उन्मुलन (Ensure Environment Sustainability &Eradicate Extreme Poor Hunger) भनी जिविकोपार्जन र बाताबरण सन्तुलनलाई जोड दिईएको छ । चालु तिन बर्षिय अन्तरिम योजनाले गरिवी निवारण र वन श्रोत्र (Forest Resources) को दीगो संरक्षणलाई अंगिकार गरेको छ । यसैले विद्यमान वन नीतिले गैह्काष्ठ वन पैदावारको संरक्षण र ब्यबस्थापनामा जोड दिएको छ ।

४.३ सान्दर्भिक ऐन तथा नियमहरु

४.३.१ वातावरण संरक्षण ऐन २०५३ र वातावरण संरक्षण नियावली २०५४

विकास आयोजना तथा कार्यक्रमहरु संचालन गर्दा वातावरणीय पक्षलाई समावेश गर्नुपर्ने अवधारण अनुरुप नेपाल सरकारद्धारा वातावरण संरक्षण ऐन २०५३ तथा वतावरण संरक्षण नियमावली २०५४ (संशोधन) जारिभै सकेको छ । उत्त ऐनको दफा ३ र ४ मा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण/वातावरण प्रभाव मुल्यांकन (IEE /EIA) गर्नु पर्ने प्रस्ताबहरु र प्रस्ताब स्विकृत नगराई कार्यान्वयन गर्न नहुने व्यवस्था गरिनुका साथै यस प्रस्ताब सन्दर्भमा वातावरण संरक्षण नियमावली २०५४ को नियम ३ संग सम्बन्धित अनुसूचि १ (अ) को दफा १४ मा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण गर्नु पर्ने उल्लेख भएको छ । सोही नियमाबलीको परिच्छेद २ नियम ७ संग सम्बन्धित अनुसुचि ५ मा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन तयार गर्दा खुलाउनु पर्ने कुराहरु उल्लेख गरिएको छ । उक्त नियमाबलीमा अन्य ब्यबस्थाका अतिरिक्त प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पूर्व सम्बन्धित निकायबाट सोको कार्यसुची स्वीकृत गराउनुपर्ने प्रावधान समेत रहेको छ ।

४.३.२ वन सम्बन्धि ऐन तथा नियमहरु

बन जंगलको संरक्षण गरी बाताबरणको प्रबर्धन गर्न र वन पैदावारको समुचित सदुपयोग गरी जनताको आधारभुत आबश्यकता परिपुर्ति गर्न नेपाल सरकारको वन ऐन २०४९ र वन नियमावली २०५१ जारी गरेको छ । सोहि ऐनको दफा २० र २१ मा सरकारद्धारा ब्यबस्थित वनको दिगो ब्यबस्थापनका लागि कार्ययोजना तयार गरी स्वीकृत गर्नु पर्ने तथा कार्ययोजनाले निर्दीष्ट गरेको

बाहेक अन्य कुनै पनि कार्य गर्न गराउन नपाईन कानुनी प्राबधान रहेको छ । सोही ऐनको दफा २२ मा सरकारद्धारा व्यबस्थित वनको वन पैदावारको स्वामित्व तथा बिक्री वितरण गर्ने व्यवस्था गरेको पाईन्छ । ऐनको उक्त दफाहरुलाई वन नियमाबली २०५१ को परिच्छेद २ मा थप स्पष्ट पारेको छ । जसमा वन ब्यवस्थापन कार्ययोजनामा समाबेस हुनुपर्ने कुराहरु, वनपैदावार संकलन गर्दा अपनाउनु पर्ने तरिका, बिक्री, व्यवस्थापन, निकासी गर्ने अवधि तथा कस्तो अबस्थामा वन पैदावार संकलन र बिक्री गर्न नपाईने आदि उल्लेख गरेको छ ।

यसका अतिरिक्त वन ऐन २०४९ को परिच्छेद १३ को दफा ६८ ले कुनै राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना संचालन गर्दा वातावरणमा उल्लेख प्रतिकुल असर नपर्ने भएमा र वन क्षेत्र प्रयोग गर्नु बाहेक अन्य बिकल्प नभएमा नेपाल सरकारले राष्ट्रिय वन प्रयोग गर्न दिन सक्ने प्रावधान गर्दै वन नियमावलीको नियम ६५ले यस्तो आयोजना संचालन गर्दा कसैलाई हानी नोक्सनी पुग्न गएमा सम्बन्धित आयोजनाले क्षतिपुर्ति दिनु पर्ने प्राबधान गरी जनसाधारणको मौलिक हकको सुरक्षको प्रत्याभुति दिएको छ ।

४.३.३ भु तथा जलाधार संरक्षण ऐन २०३९ तथा नियमावली २०४२

भु तथा जलाधार संरक्षण ऐन २०३९ तथा भु तथा जलाधार संरक्षण नियमावली २०४२ मा जलाधार क्षेत्रहरमा भु-क्षय तथा बाढी पहिरोको प्रकोपलाई नियन्त्रण तथा न्युनिकरण गर्न विभिन्न प्राबधनहरु समावेस गरिएको छ ।

४.३.४ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४को दफा ११ उपदफा २ घ(छ) बमोजिम नगरपालिकाले आफ्ना क्षेत्रभित्रका नदी नालाको ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटो, स्लेट, खरीढुङ्गा आदि प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तुको बिक्री तथा निकासी शुल्क दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्ने कानुनी प्रावधान रहेको छ ।वातावरण संरक्षणतथा व्यवस्थापनकालागिस्थानीयनिकायकावातावरणशाखापुर्णरुपले जिम्मेवार रहने छन्भन्ने समेतको ब्यवस्था रहेको छ ।

४.३.५ जलश्रोत ऐन सम्बन्धि ऐन तथा नियमहरु

जलश्रोत ऐन २०४९ र नियमावली २०४९ मा पानीको कारणले भुक्षय, बाढी तथा पहिरो हुन गई जमिनको क्षति हुने कुराको साथै जल प्रदुषण पनि बढ्ने हुनाले वातावरणमा पर्ने यस्ता दुष्प्रभावहरुको न्युनीकरणका प्रावधानहरु उल्लेख गरीएका छन् । ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन् कार्यले बसोबास क्षेत्रमा पर्ने बातावरणीय प्रभावहरुको न्युनीकरण गर्न प्रस्तावको बाताबरणीय विश्लेषण गरी प्रभाव नियन्त्रण र सुरक्षाका उपायहरु अवलम्वन गर्न प्रस्तावकलाई अनिवार्य गरिएको छ ।

४.४निर्देशिका तथा दिग्दर्शनहरु

४.४.१ राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन निर्देशिका २०५०

नेपाल सरकारले आठौं योजनको नीति कार्यन्वयनमा सहयोग पुगोस भन्नाको लागि वातावरण संरक्षण ऐन र वातावरण संरक्षण नियमावली ल्याउनु अगाडी नै एक राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन निर्देशिका २०५० लागु गरिसकेको छ । यो निर्देशिकाले अध्ययनको कममा जनसहभागिता जुटाउनु पर्ने, आबश्यक सुचनाहरको संकलन गर्ने, विवादका विषयहरुको गम्भिरताको मुल्याङ्कन गर्ने र वातावरणीय अध्ययनको लागि बिषयहरुको प्राथामिकताक्रम निर्धारण गर्ने कुराहरुलाई प्राथामिकताक्रम निर्धारण गर्ने कुराहरुलाई प्रष्ट रुपमा जोड दिएकोछ । त्यसै गरि बातावरणीय योजना तर्जुमा निर्देशिका २०५५ र बतावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन निर्देशिका २०६२ समेत जारि भएको पाईन्छ । यसका साथै मन्त्री परिषदको मिति २०६६/१२/१७ को निर्णय तथा व्यवस्थापिका संसद, प्राकृतिक श्रोत साधन समितिको निर्देशनले ढङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन सम्बन्धि जिल्लागत रुपमा एकीकृत कार्य योजना बनाउने, विशेषज्ञा टोलीबाट संकलन गर्न हुने वा नहुने भन्ने क्षेत्रको पहिचान गर्ने, जिल्ला अनुगमन तथा समन्वय समितिले Strategic Environment Assessmentगर्ने रणनीति बनाउने आदि उल्लेख गरेको पाईन्छ ।

४.४.२ वन ऐन २०४९ तथा वन नियमावली २०५१

नेपाल सरकारले वन ऐन २०४९ तथा वन नियमावली २०५१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी वन क्षेत्रको लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणको कार्यसुची तथा प्रतिबेदन दिग्दर्शन २०६१,वन पैदवार (काठ र दाउरा) संकलन र बिकी वितरण निर्देशिका २०५७ र वन पैदवार बिकी बितरण निर्देशिका २०६० लागु गरेको छ । साथै सामुदायीक वन विकास कार्यकमको मार्गदर्शन २०५८ (संसोधन सहित) र सामुदायीक वन श्रोत सर्भेक्षण मार्गदर्शन २०६१ मा सरकारद्धारा ब्यवस्थित वन सामुदायीक वनको रुपमा वन उपभोक्ता समुहलाई हस्तान्तरण गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रकृयाका बारेमा उल्लेख गरिएको छ ।

४.४.३ अन्तराष्ट्रिय कानुन तथा सम्फौता

माथि उल्लेख गरेका ऐन नियमका अतिरिक्त नेपाल पक्ष भएका वातावरण सम्बन्धि केही अन्तराष्ट्रिय कानुनहरुलाई प्रस्ताव कार्यान्वयनका लागि प्रारम्भिक वातावरण परिक्षणका कममा ध्यान दिनु पर्ने जरुरी देखिन्छ । नेपालले हस्ताक्षर तथा अनुमोदन गरेका अन्तराष्ट्रिय स्तरका विभिन्न सन्धि वा महासन्धिहरुमा महत्वपुर्ण दस्तावेजको रुपमा रहेका छन् । यस्ता अन्तराष्ट्रिय सन्धि तथा वा महासन्धिहरु दक्षिण पूर्वी एशिया तथा प्रशान्त क्षेत्रको लागि विरुवा संरक्षण सम्फैता -Plant protection Agreement for SouthEast Asia and Pacific, February -27,1956,Rome), जैविक विविधता सम्बन्धि महासन्धि (Convention n Biological Diversity, June -5, 1992,Rio De Jenerio),संकटापन्न जंगली वनस्पति तथा जीव जन्तुका प्रजातीको अन्तराष्ट्रिय व्यापार सम्बन्धि (CITES Convention on international Trade in Endangered Species or Wild Flora and Founa, March -3,1973, Washington) जल पंक्षिको बसोबास जस्ता अन्तराष्ट्रिय महत्वका सिमसार सम्बन्धि महासन्धि वा रामसार महासंधि (Convention on Wetlands or international

importance, February-2,1971), विश्व सास्कृति तथा प्राकृतिक सम्पदा संरक्षण सम्बन्धि महासंधि (November-23,1972, Paris), अन्तराष्ट्रिय ट्रपिकल (Tropical) काष्ठ सम्झैता आदि प्रमुख छन् । यी महासन्धिहरुले प्राकृतिकोत व्यवस्थापन तथा जीव र वनस्पति संरक्षणको सुनिश्तिाबाट बातावरण संरक्षण गर्न आवस्यक प्रावधानको व्याख्या गरेका छन् ।

४.५ ढुङ्गा, गिट्टी वालुवा तथा मिस्कट संकलन सम्बन्धमा सर्वोच्चको निर्णय

प्राकृतिक स्रोत र साधनको बचाउ गर्नका लागि जिल्ला बारा सपही गा.पा. वडा नं ९ घर भै हाल काठमाण्डौ जिल्ला काठमाण्डौ महानगरपालिका वडा नं ३२ अनामनगर बस्ने अधिवक्ता नारायण प्रसाद देवकोटाले सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा दायर गर्नुभएको रिट निवेदनको सुनुवाईको सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०६७ श्रावण २१ गते एउटा महत्वपूर्ण आदेश जारी भएको छ । सो आदेशमा अन्य कुराको अतिरिक्त खास गरी देहायका कुराहरू उल्लेख गरिएका छन् :-

१. ढुङ्गा, बालुवा आदी प्राकृतिक स्रोत हुन् । प्राकृतिक स्रोतPublic TrustDoctrineअनुसार कुनै व्यक्तिको Ownership मा हुन सक्दैन । प्राकृतिक स्रोत सबै नेपालीकोCommon Benefit कर सार्वजनिक हित हुने काममा मात्र प्रयोग हुन सक्दछ ।

२. प्राकृतिक स्रोतको संकलन तथा उत्खनन् प्रयोग आदी गर्दा विद्यमान प्रचलित कानून अनुसारवातावरणमा कुनै प्रकारको प्रतिकुल प्रभाव नपर्ने गरी मात्र गर्नुपर्नेछ ।

३. कानूनी व्यवस्था अनुसार कुनै योजना, आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा प्रस्ताव तयार गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणीय प्रभाव र परीक्षण मूल्यांकन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसरी वातावरणीय प्रभाव र परिमाण मूल्यांकन गर्नु भनेको वातावरणलाई असर पार्ने नपार्ने र पार्ने भए त्यस्तो प्रभावलाई हटाउने वा कम गर्ने अध्ययन र मूल्यांकन हो । वातावरण संरक्षण नियमावलीको व्यवस्था अनुसार वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्दा सार्वजनिक सूचना जारी गरी गाउं विकास समिति वा नगरपालिका वा त्यस क्षेत्रको स्कूल, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा सरोकारवाला व्यक्ति वा संस्थाबाट सुझाव लिने र उनीहरूको सुझाव अनुरुप प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने वा नहुने सम्बन्धमा स्थानीय जनता वा निकायको विशेष भूमिका हुने देखिन्छ । यो व्यवस्था फौज्दारी मुद्धामा सर्जमिन गर्ने र सर्जमिनका भरमा कसैलाई दोषी नठहऱ्याउने व्यवस्था सरह हो । वातावरण प्रदुषण हुने वा नहुने भन्ने कार्य उल्लेखित निकायका व्यक्तिहरूले दिएको व्यक्तिगत विचार र रायले यकिन र निर्धारण गर्ने विषय होईन । वातावरण प्रदुषण हुने वा नहुने भन्ने कुरा सम्बन्धीत आयोजनाको प्रस्ताव प्राप्त भएपछि नेपाल सरकारको आफ्नो वा कुनै निष्पक्ष विशेषज्ञ जस्तै भू-गर्भ विद्, भुगोल विद्, भौतिक शास्त्री, रसायन शाष्त्री, वातावरण विशेषज्ञ, जलस्रोत विशेषज्ञ, वन, वन्यजन्तु विशेषज्ञ, तथा अन्य विशेषज्ञ तथा अर्थशाष्त्री सहित रहेको टोलीले प्रस्तावको सन्दर्भमा प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने स्थलको वैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण गरी प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरण प्रदुषण हुने वा नहुने यकीन हुने विशुद्ध प्राविधिक विषय हो । तर विद्यमान कानूनी व्यवस्था हेर्दा प्रस्तावक आफैले सार्वजनिक सूचना जारी गरी उल्लेखित

व्यक्ति र संस्थाहरूको विरोध वा समर्थनमा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा प्रदुषण हुने वा नहुनेDetermine (निर्धारण) हुने कानूनी व्यवस्था नै अव्यवहारीक, अनुपयूक्त र त्रुटीपूर्ण देखिन्छ ।

४. अब यस्ता उद्योग सञ्चालन गर्ने इजाजत दिनु अगाडी सरकार आंफैले विशेषज्ञ टोलिद्धारा उद्योग स्थापना गर्न इच्छुक प्रस्तावकको प्रस्तावमा ँष्भमि खष्कष्तसमेत गराई प्रतिवेदन लिई सरकारले गठन गरेको टोलिले दिएको राय अनुसार कति हदसम्म ढुङ्गा, रोडा, बालुवा झिक्न दिंदा वातावरणीय सन्तुलन विग्रदैन हेरी त्यति हदसम्म मात्र रोडा, ढुङ्गा झिक्न अनुमति दिनु । त्यसरी वैज्ञानिक आधारमा उत्खनन गर्ने कुरा निर्धारण गरी त्यही हद ननाघ्ने गरी मात्र इजाजत दिने, त्यसको अनुगमन् गर्ने र इजाजत अवधि समाप्त भएपछि सो क्षेत्रलाई उद्योग स्थापना गर्नेले नै यथास्थितिमा ल्याउने शर्त तोक्नु ।

५. प्रस्ताव कार्यान्वयनमा उद्योग विभागले दर्ता गरी स्वीकृति दिएपछि माथि उल्लेखित विशेषज्ञ सम्मिलित टोलीबाटMonitorहुने कानूनी व्यवस्था नै देखिएन । उद्योग सञ्चालन भएपछि विशेषज्ञले नियमित पानीको क्कउभिलिने, आवाज कत्तिको प्रदुषण भयो जाँच्न पर्ने । आवाजले वनजंगल र Flora and Fauna र वन्यजन्तुलाई कति प्रभाव पाऱ्यो हेर्ने । उद्योग सञ्चालन गर्दावन क्षेत्र हेरियो हेरिएन सो केही देखिएन । वायुमण्डलमा धुवाँ र धुलोले कति प्रदुषण गऱ्यो गरेन,Raw Materialबालुवा, रोडा, ढुङ्गा कति उत्खनन् गऱ्यो सो पनि हेर्ने आदी केही हुने गरेको देखिएन । तसर्थ यि सवै कुरा उद्योग सञ्चालन कै अवस्थामा नियमित रुपमा विशेषज्ञ टोलीको गठन गरी अनिवार्यःयलष्तयचगर्नु ।

६. निवेदकको अर्को मुख्य माग ट्रकको क्षमता भन्दा बढी बालुवा, रोडा र ढुङ्गा लोड(Load)गरी त्यस्ताOverLoadedट्रकले सडक तथा पुललाई क्षति पुऱ्याएको कारण यसलाई रोकी पाउँ भन्ने रहेको छ । सो माग जायज माग हो । ठेकेदार वा उद्योगको मालिकलेOverloadedभएको सवारी साधन चलाएकोले सार्वजनिक सडक क्षति गरी त्यसको मर्मतको लागि करदातामा नाजायज भार पार्न हुँदैन । त्यस कारण निम्नानुसार गर्नु :-

(क) यस प्रकार ट्रकमा रोडा, ढुङ्गा, बालुवाOverloadedगरी चलाउने कार्यलाई रोक्नको लागि प्रहरी परिचालन गर्नु ।

(ख) जनताको कर तिरेको पैसाले बनेको सडक सवैको साझा सम्पत्ति हो । यस्तो सम्पत्ति रोडा, ढुङ्गा उद्योग सञ्चालन गर्ने केही सिमित व्यक्तिहरूको मात्र आर्थिक फाइदाको लागि चलाएको Overloadedसवारी साधनको प्रयोगले हुन गएको सडकको क्षतिको मर्मत गर्नजनतालाई पुनः करको भार बोकाउन हुँदैन । तसर्थ यस्ता रोडा, ढुङ्गा बोकेको सवारी साधनको कारण सडक पुल बिग्रन हुँदैन । उद्योग क्षेत्रबाट माल बोकेकोTruck सडकमा निस्कनु अघिTruck को भारी तौलने यन्त्र उद्योग सञ्चालन कर्ताको खर्चमाजडान गर्ने व्यवस्था मिलाई Truckको क्षमता अनुसारको माल मात्र छाड्नु ।

(ग) यस्तो साझा सम्पत्तिको सडक तथा पुलमा कसैको व्यक्तिगत फाइदाको लागि सो कोक्षमता र स्वयं सवारी साधनको क्षमता भन्दा बढी Overloadedसवारी साधन चलाउँदासडक र पुलको क्षति हुने उल्लेखित कारणहरूले गर्दा त्यस्ता Overloadedसवारी साधन चलाउन नदिन नेपाल प्रहरीलाई कडा निर्देशन दिनु । साथै त्यस्ता सवारी साधनकोWeight जाँच गर्न सडकका मुख्य मुख्य ठाउँमा जाँच यन्त्र राखी जाँच गर्ने व्यवस्था मिलाई जाँचपास हुने सवारी साधनलाई मात्र सडकमा प्रवेश दिने व्यवस्था मिलाउनु ।

निवेदकको माग बालुवा, रोडा, ढुङ्गा भारत निकासी रोकी पाउँ भन्ने पनि छ । मिसिल हेर्दा नेपाल र भारतसंग भएको सन्धि अनुसार भारत निकासी गरिएको भन्ने देखिन्छ । प्राकृतिक स्रोतप्रकृतिले प्रयोग कै लागि दिएको हो । त्यसकारण राष्ट्र निर्माण र आर्थिक विकासमा प्राकृतिकस्रोतको प्रयोग गरेर वा प्राकृतिक स्रोत निकाल्दा वरपरका अन्य क्षेत्र, बस्ती, सडक, पानीकोमुहान, वन, वन्यजन्तु, प्राचिन स्मारक आदीलाई प्रतिकुल असर पर्ने भए त्यसलाई रोक्नुपर्छ । तसर्थ हाललाई रोडा, ढुङ्गा, बालुवा विदेश निकाशी गर्ने कार्य रोकी यस अदालतको आदेश अनुसार गठित प्राविधिक समितिले उद्योगबाट बालुवा, रोडा, ढुङ्गा निकाल्न सक्ने क्षमता, आर्थिक लगायत वातावरणीय दृष्टिले सम्भव छ भन्ने प्रतिवेदन दिएमा सो प्रतिवेदन अनुसारमात्र निकासी गर्न दिनु ।

(घ) यस आदेशको प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारको सम्बन्धीत निकायको संयोजकत्वमा देहाय बमोजिमको समिति गठन गर्नु :-

१. वन तथा वातावरण मन्त्रालयको वा वातावरण मन्त्रालयले तोकेको वातावरणविद् संयोजक,

२. भूगर्भ शाष्त्री,

३. माइनिङ इन्जिनियर,

४. उद्योग विभागको प्रतिनिधि,

५. स्थानीय तहको प्रतिनिधि र

६. नेपाल सरकारले तोकेको अन्य सदस्य तथा वातावरणविद् भएको एकसमिति गठन गर्नु ।

(ङ) दर्ता नभई संचालन भएको र इजाजत अवधि नाघेका उद्योगहरू तुरुन्त बन्द गर्नु ।

(च) दर्ता भई अवधि ननाघेको सञ्चालनमा रहेको उद्योगले प्रदुषण गरे नगरेको, उद्योग सञ्चालन गर्ने अनुमति दिएको क्षेत्रमा बालुवा, रोडा, ढुङ्गाको Exploitation क्षमता अर्थातमात्रा अब कत्ति हो ? यकिन गर्ने । यदि अब अरु बढी उत्खनन् गर्दा वातावरणीय र भौगोलिक क्षति पुग्ने भएमा त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित उद्योग बन्द गर्नु । तर अहिले नै वातावरण प्रदुषण गरिरहेको देखिएमा वा उत्खनन् गर्दा वातावरणलाई प्रतिकुल असर पार्छ भने तुरुन्त बन्द गर्नु ।

(छ) अब उप्रान्त उद्योग स्थापनाको अनुमति दिदा प्रस्तावकले पेश गरेको प्रस्तावमा संलग्न वातावरण प्रभाव मूल्यांकनलाई यस आदेश अनुसार गठित समितिले पनि आफुले अध्ययन गरी दिएको राय र प्रतिवेदन अनुसार मात्र अनुमति प्रदान गर्नु ।

(ज) बालुवा, रोडा, ढुङ्गा प्राकृतिक स्रोत भएको कारण Public Trust Doctrine र संविधानकोधारा ३३ (क) अनुसार प्राकृतिक स्रोत राज्यको स्वामित्वको सार्वजनिक सम्पत्ति हो । यस्तोसम्पत्तिमा कुनै एक ठेकेदारलेNominal राजस्व बुझाएको भरमा कारोबार गरी ठेकेदारलाई नाजायज फाईदा हुनु हुँदैन । प्राकृतिक स्रोत उत्खनन् पछि जमिनलाई यथास्थितिमा छाड्न पर्ने गरी नेपाल पेट्रोलियम ऐन र खानी तथा खनिज पदार्थ ऐन अनुरुप सरकारलाई हुने फाईदाको आधारमा मात्र ठेक्का दिनु ।

(झ) यस आदेश अनुसार गठित विशेषज्ञ समितिको राय प्रतिवेदन र सुझाव अनुसार मात्र बालुवा, रोडा, ढुङ्गा, क्रसर उद्योग सञ्चालन गर्ने अनुमति दिनु र उक्त समितिको राय प्रतिवेदन सुझाव नआउन्जेल ढुङ्गा र रोडा उद्योगलाई इजाजत नदिनु ।

(ञ) प्राकृतिक स्रोतको अधिकतम सदुपयोग र प्राकृतिक स्रोतको उत्खनन् एवं विकास गर्दा हुनेप्रदुषण नियन्त्रणमा वातावरण सम्बन्धी ऐन, नियम ज्यादै अपर्याप्त देखियो । यसमा सुधार गर्नु ।

(ट) प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातबारण प्रत्येक नागरिकको मौलिक हक हो । आजको विश्व वातावरण सचेत (Conscious)विश्व हो । दोस्रो विश्वयुद्ध पछि औद्योगिककरणमा दौडेको विश्वले गरेको कोइला, पेट्रोल, डिजेल आदीको खपतले गर्दा प्रदुषण बढेको कारण औद्योगिक राष्ट्रमा सवारी र यातायातको साधनमा विद्युत प्रयोग र कोईलाको सट्टा Nuclear Energyतर्फ केन्द्रित छ । नेपालमा पनि प्रदुषणको आफ्नै समस्या छ । नेपालमा औद्योगिक विकासको कारण भन्दा पनि जथाभावी उद्योग सञ्चालनको कारण प्रदुषण बढेको छ । नेपालको वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कानून ज्यादै अपुरो देखिन्छ । प्रदुषण रोकथामको नजरमा सरका Licencing Regime मा सीमित छ ।

उद्योग स्थापना गर्न चाहने प्रस्तावकले स्थानिय जनता र निकायहरूसंग सोधी उनीहरूले उद्योग स्थापना गर्न हुन्छ भनेको व्यक्तिगत रायका आधारमा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन पारित हुने रत्यही आधारमा सरकारले इजाजत दिने गरिन्छ । वातावरणीय प्रदुषण भन्नाले ध्वनि प्रदुषण, वायुमण्डलमा धुलो र धुँवाको प्रदुषण, पानीको मुहानहरूमा मानवीय कार्यले गर्दा प्रदुषण, भूक्षय तथा वनविनास, वन क्षेत्रमा धुलो, धुँवा र आवाजको प्रवेशले वन जंगलमा भएको शान्तिको खलबलीलेचराचुरुङ्गी र जनावरमा पर्ने क्षती आदी पर्दछन् ।

यसै गरि वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कानून पनि वातावरण प्रदुषणको रोकथाम र नियन्त्रणमा प्रभावकारी हुन सक्ने प्रकृतिको हुनुपर्छ । तर नेपालको वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कानूनले सरकारलाइ Licencing भूमिकामा सीमित राखेको देखिन्छ । सो कानूनले आजको वातावरण

समस्यालाई Cope गर्न सक्दैन। वातावरण सम्बन्धी कूननमा आवश्यक संशोधन भई Self Contained Act, नहुन्जेल र सरकारी निकायहरू Monitor WellequippedWell Trainedनहुन्जेल यस अदालतले असाधारण अधिकार अन्तर्गत Active Role खेल्नुपर्ने हुन्छ । अदालतले आफ्नो संवैधानिक भूमिका निर्वाहगर्न यस अदालतमा एक वातावरण इजलासको (Environmental Bench) गठन गर्ने व्यवस्था हुन आवश्यक छ । त्यसैले वातावरण इजलास (Environmental Bench) को गठन गर्न कानूनी व्यवस्था हुनु पर्ने तर्फ सम्माननीय प्रधान न्यायाधिशज्यूलाई जानकारी गराउनु ।

४.६ संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयको परिपत्र

वातावरण संरक्षण नियमावली २०५४ को अनुसुची २ खण्ड (ई) २ (ज) मा उल्लेख भएको "नदिनाला सतहबाट दैनिक ३०० घनमीटर भन्दा बढी वालुवा ग्राभेल(गिर्खा) माटो निकाल्नेलाई " एक वटा मात्र नदिनाला भनी स्पष्ट गरिएको र नदिनालाबाट ढुङ्गा, गिट्टी र वालुवा निकाल्ने विषय जनचासोको विषय भएको हुँदाIEEगर्दाको अवस्थामा समेत सार्वजानिक सुनुवाई अनिवार्य रुपमा गर्न गराउने निर्देशन दिइएको छ ।

मन्त्रिपरिषद, आर्थिक तथा पूर्वाधार समितिका निर्णय- २०७०/१२/२०

१.ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा नदीजन्य पदार्थ उत्खनन तथा संकलन तथा ढुवानी प्रयोजनका लागि वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ तथा नियमावली २०५४ बमोजिम के गर्नुपर्ने हो, सोको यकिन गरी प्रस्तावको कार्यसूची तयार गरी यस मन्त्रालय/विज्ञान, प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालयबाट स्वीकृत गराएर मात्र गर्ने, वातावरणीय अध्ययन कार्यको लागि अध्ययन कार्यदलमा Geologist, Biologist, Environmentalist, Socio-economistलाई विज्ञको रुपमा अनिवार्य रुपमा समावेश गर्ने र स्थलगत रुपमानै उपस्थित हुने व्यवस्था मिलाउने।

२.वातावरणीय अध्ययन गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ तथा नियमावली २०५४ का अतिरिक्त ढुङ्गा,गिट्टी, बालुवा तथा नदीजन्य पदार्थ उत्खनन तथा संकलन प्रयोजनको लागि IEE/EIA प्रतिवेदनमा स्वीकृत भएको अवस्थामा बाहेक डोजर, स्काभेटर जस्ता भारी मेशीन, उपकरण प्रयोगगर्न गराउन पूर्णतः निषेध गर्ने ।

३.स्वीकृत प्रतिवेदन बमोजिमको वातावरणीय वस्थापन योजना(EMP) कार्यान्वयनको लागि प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिए बमोजिम वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाउने।

४.ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा नदीजन्य पदार्थ उत्खनन तथा संकलन तथा ढुवानी स्वीकृत IEE/EIAप्रतिवेदन बमोजिम भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा अनुगमन, मूल्यांकन गर्ने गराउने र चौमासिक रुपमा त्यसको प्रतिवेदन मन्त्रालय मा पठाउने, प्रमुख जिल्ला अधिकारीको अध्क्षतामा गठित जिल्लास्तरीय अनुगमन तथा समन्वय समितिबाट गरिएको अनुगमन प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्ने गराउन र यसको जानकारी मन्त्रालयलाई समेत गराउने ।

५. उत्खनन तथा संकलन स्थलका साइट र परिमाणको नियमित रुपमा जि.स.स. ले अनुगमन

गर्नुपर्ने ।

६.उत्खनन तथा संकलन गरिने प्रत्येक स्थानमा उत्खनन तथा संकलन गरिने क्षेत्र, परिमाण, विधि र समय सहितका होर्डिङ्गबोर्ड राख्ने, जि.स.स.ले IEE प्रतिवेदनको सम्बन्धमा जनचेतना जगाउने र होर्डिङ्गबोर्ड राख्ने, स्वीकृत IEE प्रतिवेदनको एक/एक प्रति संबन्धित प्रभावित न.पा. र नगरपालिका पठाउने ।

७. उत्खनन/संकलनको अवधि आश्विन-जेठ सम्म र समय सूर्योदय देखि सूर्यास्त सम्म मात्रहुने,दैनिक उत्खनन/संकलनको परिमाण २५० घ.मी.मात्र हुने ।

८.नदीको पानी बगीरहेको सतहभन्दा गहिरोहुने गरीउत्खनन तथा संकलन गर्ननहुने, संकलन र ढुवानीको लागि नदीको मार्गलाई नै पहुँचमार्गका रुपमा प्रयोग नगरी छुट्टै पहुँचमार्गको व्यवस्था गर्ने गराउने ।

९.वातावरण संरक्षण प्रयोजनका लागि स्वीकृत भएका सब योजना तथा कार्यक्रमहरु वातावरण संरक्षण विशेषकोष अन्तर्गत राखी सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

अध्याय पाँच

५ वस्तुगत वातावरणीय अवस्थाको बयान

यस जिल्लामा विं सं. २०७१ सालमा जम्मा घरपरिवार ४८३५१ र जनसंख्या २५७४७७ रहेको थियो। जिल्लाको औषत परिवारको आकार ५.१३ रहेको छ ।

यस नगरपालिकामा विं सं. २०६८ सालमा जम्मा जनसंख्या ३३७८८ रहेको छ र परिवार संख्या ६६९३ रहेको छ। साँफेबगर नगरपालिका अछाम जिल्ला को उत्तरीपश्चीम क्षेत्र मा पर्दछ । यस नगरपालिका को पूर्व मा मेल्लेख र बन्निगदि जयागढ गाँउपालिका पश्चिम मा डोटी जिल्ला छोरपाटी गाउँपालिका उत्तरमा बाजुरा जिल्ला र दक्षिणमा मंगलसेन नपा र छोरपाटी गापा पर्दछन् ।

यस नगरपालिकामा सवै भन्दा धैरै घरधुरी क्षेत्री रहेको छ भने सबैभन्दा बढी जनसंख्या हिन्दु धर्माबलम्बीहरूको रहेको छ भने सबैभन्दा कम बौद्ध धर्म मान्ने जनसंख्या रहेको पाइन्छ सवै भन्दा बढी ९८ प्रतिशत जनसंख्याले नेपाली भाषा बोल्ने गर्दछन्। कृषि, खेतीपाती तथा पशुपालन यस क्षेत्रका वासिन्दाहरुको मुख्य पेशा हो । जिविकोपार्जनको लागि यस क्षेत्रका मानिसहरुले उद्योग व्यापार, सरकारी सेवा, तथा वैदेशिक राजगारका अवसरलाई पनि अवलम्वन गरेको पाइन्छ । वैदेशिक रोजगारका लागि यहाँका युवाहरु छिमेकि देश भारतको दिल्ली, मुम्बई, वैगलोर तथा उत्तरप्रदेश र विहारका विभिन्न ठाउँहरुका अतिरिक्त मलेसिया, कत्तार, दुवई, दक्षिण कोरिया लगायतका देशहरुमा गएको पाइन्छ । भारत वाहेक अन्य वाहिरी मुलुकको तुलना गर्दा यस क्षेत्रका वासीहरु खाडी मुलुक र मलेसियामा वढी जाने गरेको पाइन्छ ।

५.१ भौतिक वातावरण

५.१.१ भूस्थिति

साविक सहित ४ गाविस समाहित गरि यो नगरपालिकाको निर्माण भएको हो । साँफेबगर नगरपालिका अछाम जिल्लाको उत्तरीपश्चीम दिशाम पर्दछ । यस नगरपालिकाको क्षेत्रफल १६६.७ वर्ग कि.मि. रहेको छ । समुन्द्री सतहदेखि करिव ६२२ देखी २६०० मिटरउचाईमा रहेको छ ।

५.१.२ माटोको प्रकार एवं भूगर्व

यस नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल १६६.७ वर्ग कि.मि. मा करिब १८ वर्ग कि.मि. खेतीपातीको लागि उपयोग भएको देखिन्छ । । प्राकृतिक सम्पदाको हिसाबले यो नगरपालिका कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटोको धनी नहुनुको साथै खासै जलाधार नभएको नगरपालिका हो । प्रमुख खाद्यान्न तथा अन्न बालीमा धान, गहुँ, मकै, कोदो, मास, तोरी आदी हुन् । यस नगरपालिकामा करिव ८७ बर्ग किमी क्षेत्रफल जमिन बन क्षेत्रले, ६५ बर्ग किमी क्षेत्रफल कृषि क्षेत्रले, ७ बर्ग किमी घाँसे मैदानले, ५ बर्ग किमी जलाधा क्षेत्रले र करिब २.७ वर्ग किमी क्षेत्र खालि जमिनले ओगटेको छ ।

५.१.३ जलवायु/हावापानी

यस नगरपालिका समुद्री सतहबाट ६०० मिटर उँचाईदेखि ३००० मिटर सम्मको उँचाईमा अवस्थित रहेको छ । यस नगरपालिकाको औसत तापक्रम २० डिग्री सेल्सियस हो भने औसत बर्षा बार्षिक ६० mm रहेको छ ।

५.१.४ हावा र पानीको गुणस्तर एवं ध्वनिको मात्रा

यस क्षेत्रमा कुनै कलकारखाना नभएकोले हावा तथा ध्वनिको गुणस्तर राम्रो रहेको पाईयो ।पानीमा ढल तथा कलकारखानाको फोहोर नमिसाईएकोले गुणस्तर राम्रो पईयो ।

५.२ जैविक वातावरण

५.२.१ वन तथा वनस्पती

ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवा संकलन क्षेत्र वन क्षेत्र भित्र नपर्ने हुनाले वनस्पतीलाई प्रत्यक्ष प्रभाव नपर्ने देखिन्छ । न्यून प्रभाव क्षेत्रमा संकलन क्षेत्र नदी पारि बन रहेको पाइन्छ । यस बनमा निम्न प्रकारका वनस्पती हरु पाइन्छ ।

तालिका न. ५.१ वनस्पती प्रकार

Local Name	English Name	Scienific Name
साल	Sal	*shorea robusta*
सिमल	Simal	*Bombax ceiba*
सतिसाल	Satisal	*Dalbergia latifolia*
विजयसाल	Bijayasal	*Pterocarpus marsupium*
जामुन	Jamun	*Syzygium cumini*
खयर	Khayar	*Acacia catechu*
लहरे पिपल	Peepal	*Ficus religiosa*

तालिका न. ५.२ जीव प्रकार

Local Name	English Name	Scienific Name
फयाउरो	Fox	*Vulpes vulples*
बादर	Monkey	*Macaca mulatta*
सर्प	Common snake	
भ्यागुता	Frog	*Rana tigni*
गगटो	Crab	*Carcinus maenas*
काग	Crow	*Corvus brachrhynchos*
परेवा	Pigeon	*Columba livia*

५.३ सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण

५.३.१ प्रस्ताव क्षेत्रको/प्रभावित नगरपालिकाको जनसंख्या

यस नगरपालिकामा विं सं. २०६८ सालमा जम्मा जनसंख्या ३३७८८ रहेको छ । साँफेबगर नगरपालिका अछाम जिल्लाको उत्तर-पश्चिम क्षेत्रमा पर्दछ। यस नगरपालिका को पूर्व मा मेल्लेख र बन्निगदि जयागढ गाँउपालिका पश्चिम मा डोटी जिल्ला छोरपाटी गाउँपालिका उत्तरमा बाजुरा जिल्ला र दक्षिणमा मंगलसेन नपा र छोरपाटी गापा पर्दछन् । यस नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल १६६.७ वर्ग की मी रहेको छ ।

क्षेत्रफल	जनसंख्या	जन घनत्व
१६६.७	३३७८८	२०३

अधिकांश मानिसहरु कृषि पेशामा आश्रित छन् । जिविकोपार्जनको लागि यस क्षेत्रका मानिसहरुले उद्योग व्यापार, सरकारी सेवा, तथा वैदेशिक राजगारकाअवसरलाई पनि अवलम्वन गरेको पाइन्छ । वैदेशिक रोजगारका लागि यहांका युवाहरु भारतको दिल्ली, मुम्बई,वैंगलौर तथा उत्तरप्रदेश र विहारका विभिन्न ठाउहरुमा र अतिरिक्त मलेसिया, कत्तार, साउदी अरब, दक्षिणकोरिया लगायतका देशहरुमा गएको पाइन्छ। भारत वाहेक अन्य वाहिरी मुलुकको तुलना गर्दा यस क्षेत्रकावासीहरुखाडी मुलुक र मलेसियामा वढी जानि गरेको पाइन्छ ।

अध्याय छ

६ प्रस्तवक कार्यान्वयनका विकल्पहरु

विकल्पहरुमा ढुंगा,गिट्टी,वालुवाको संकलन/उत्खनन गर्ने वा नगर्ने भन्ने हो । यदि नगर्ने हो भने त्यसवाट के प्रभाव पर्छ र गर्ने हो भने पनि त्यसबाट के प्रभाव पर्छ भन्ने कुराको विश्लेषण हुनु आवश्यक छ ।

६.१ प्रस्तवक कार्यान्वयन नगर्ने

अध्ययनबाट प्राप्त विकल्पको विश्लेषण गर्दा विकल्पहरुमा ढुंगा,गिट्टी,वालुवाको संकलन/उत्खनन नगर्ने र प्रस्ताव कार्यान्वयन नगर्ने विकल्पलाई अस्विकार गरिएको छ । सो प्रस्ताबलाई निम्न रुपले अस्विकार गरेको छ । वर्षाको समयमा अछाम जिल्लाको साँफेबगर नगरपालिकामा बग्ने बुढिगंगा नदीले ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा तथा नदीजन्य पदार्थ थुपार्ने गर्दछ । यी सामाग्रीहरु नदीको बगरमा थुपारिँदा नदीको बहाव फेरिन जाने तथा प्रकोप निम्तिने सम्भावना हुन्छ । दोश्रो, प्राकृतिक श्रोतको सदुपयोग हुन पाउदैन । तेर्स्रो स्थानीयवासिको रोजगारीको अवसरमा वाधा पुग्छ र चौथो नगरपालिकाको आन्तरिक आर्थिक श्रोत वन्द हुन्छ । नदी जन्य पदार्थहरु बढी मात्रामा थुप्रीएर रहेको हुँदा यदी त्यस ठाउँबाट नदीजन्य पदार्थ निकालिएन भने त्यस ठाउँमा नदीको बहाव फेरिन जाने र आवादी क्षेत्र र खेतियोग्य जमिनको कटान भई प्रकोप निम्त्याउने सम्भावना रहेको छ तर कार्यान्वयन नगर्ने विकल्पलाई स्विकार गर्ने हो भने उक्त क्षेत्रमा बाहिरी मानिसहरु आई झैझगडा गर्नकम हुने, वायु तथा ध्वनि प्रदुषण नहुने, जथाभाबी फोहोरमैला नफालिने, पेशागत स्वास्थ्य एवं सुरक्षाको संरक्षण हुने,माछा एवं अन्य जलचरमा प्रभाव नपर्ने भएता पनी प्रस्ताव उल्लेखित नदीको सो खण्डवाट ढुंगा,गिट्टी,वालुवाको संकलन/उत्खनन् कार्य गर्दा उपयुक्त हुन्छ ।

६.२ प्रस्तावकका विकल्पहरु

६.२.१ ढुंगा,गिट्टी,वालुवाको संकलन/उत्खनन् गर्ने

यस नदीको उल्लेखित खण्डमा बर्षाको समयमा वर्षेनि हजारौं घन मिटर ढुंगा,गिट्टी, वालुवा पहाड माथिबाट बगाई ल्याएर समथर क्षेत्रको भू-भागमा थुपारेको पाईन्छ । यसरी थुप्रिएका नदीजन्य पदार्थहरुलाई तोकेको स्थानहरु बाट निकाल्न पाईने र निकाल्दा वरपर रहेका बस्तिहरुलाई कुनै असर नपर्ने गरि निकालिने छ । यसरी प्राप्त वहुमूल्य श्रोतको सहि परिचालन नगर्नु कुनै बुद्धिमानी होइन । जनसंख्या वृद्धि र शहरीकरणको गतिलाई हेर्दा स्थानिय तथा राष्ट्रिय वजारमा यसको माग वढ्दो छ । आन्तरिक माग आपूर्ति गरेर राजस्व संकलनमा योगदान दिन सकिन्छ । सर्वप्रथम ढुंगा,गिट्टी,वालुवाको व्यवस्थित संकलनले नदी किनार कटान नियन्त्रण गर्न ठुलो सहयोग पुग्छ । स्वदेशि श्रमिकहरुको रोजगारको अवसर, उनीहरुको जीवनस्तरमा सुधार, बहाव फेरिन जाने तथा प्रकोप निम्तिने सम्भावना न्युन हुने तथा राजस्व संकलन यसका अन्य विशेषताहरु हुन् । त्यसकारणले प्रस्तावमा उल्लेखित शर्तहरुको पालना गरी ढुंगा, गिट्टी, वालुवाको संकलन/उत्खनन गर्न सिफारिस गरिन्छ ।

६.२.२ बैकल्पिक क्षेत्र

यथार्थ कुरा गर्दा बालुवा, गिट्टी तथा ढुङ्गा नदी बाहेक अन्य ठाउँमा नपाउने हुँदा प्रस्तावना लागु नहुँदा निमार्ण सामाग्रीको अभाव सृजना हुने देखिन्छ । साथै नदिजन्य यी बस्तुहरु उत्खनन नगर्दा बाढीको समस्या बढी देखा पर्ने सम्भावना उच्च हुन्छ । तसर्थ यो थेग्रिएका बस्तुहरु निकाश गर्नु बाहेक अरु कुनै बिकल्प छैन । यस्तो अवस्थामा नदीबाट निम्तिने प्राकृतिक प्रकोप रहित स्थानहरुको छनौट गरिन्छ । अध्ययनरत टोलीबाट स्थलगत अध्ययन गर्दा निजी तथा सार्वजनिक संरचना, कुलो सिंचाई योजना पहुँच मार्गको उपलब्धता नदीजन्य वस्तुको उपलब्धताको बारेमा अध्ययन गर्दा यो स्थान नै उपयुक्त देखियो ।

६.२.३ बैकल्पिक विधि

प्रस्तावित क्षेत्रमा ढुंगा,गिट्टी,वालुवा उत्तखनन् गर्दा प्रस्तावित गरिएको विधिबाट मात्र ढुंङ्गा,गिट्टी,वालुवा उत्तखनन् र संकलन गर्न पर्ने देखिन्छ । यस अलवा अन्य विधिबाट निकाल्न नसकिने देखिन्छ । प्रस्तावित विधि भन्नाले मानिसद्वारा हाते औजार प्रयोग गरि निकाल्न सकिन्छ ।

६.२.४ बैकल्पिक समय

२४ घन्टा उत्खनन गर्दा रातको समयमा स्थानियलाई हल्ला हुने र अनुगमन गर्न नसकिने र जथाभावि उत्तखनन् हुन सक्ने हुदा यो विकल्पलाई अपनाईएको छैन र प्रस्तावित क्षेत्रबाट नदीजन्य पदार्थ ढुंगा,गट्टी, बालुवा सूर्योदय देखि सूर्यास्तसम्ममात्र निकाल्ने विकल्पलाई अपनाईएको छ ।

६.२.५ मौसम

वर्षमा ९ महिना (असार देखि भाद्र सम्म संकलन तथा उत्खनन नगरिने) मात्र संकलन तथा उत्खननगरिने विकल्पलाई अपनाईएको छ र १२ महिना पुरै संकलन तथा उत्खनन गरिने विकल्पलाई त्यागिएको छ ।

६.२.६ वैकल्पीकश्रोत

नदिजन्य पदार्थको निकासको लागि अरु बिकल्प छैन तर पनि गिट्टी र ढुङ्गाको ठाउँमा ईट्टा र खानीबाट ढुङ्गा झिक्न सकिन्छ । स्थानिय निकायमा नै श्रोत साधन उपलव्ध हुदाँ त्यही श्रोत साधन उपयोगी हुने र साथै नदीबाट निम्तिने प्रकोप पनि न्युन हुने देखिन्छ ।

अध्याय सात

७ प्रभाव पहिचान, अनुमान एवं मुल्याङ्कन

७.१ अनुकूल प्रभाव

७.१.१ सामाजिक–आर्थिक तथा साँस्कृतिक प्रभाव(Socio-economic and cultural Impact)

७.१.१.१ रोजगारीको अवसर

ढुंगा, गिट्टी, बालुवाको संकलन कार्यले त्यस क्षेत्रका स्थानीय वासिन्दाको रोजगारीको अवसर श्रृजना गर्दछ । ५००-१००० जनाले प्रतक्ष रोजगारीको अवसर पाउनेछन् । नदीको यस्ता सामग्री संकलन, उत्खनन् तथा ढुवानी कार्यमा रोजगारीका बिभिन्न अवसरहरु प्राप्त हुनेछ, यो सवैभन्दा ठूलो र प्रत्यक्ष लाभ हुने क्षेत्र हो । **श्रमिकहरुले न्यूनतम ज्याला प्रतिदिन प्राप्त गर्दछन्** । महिलाहरुको हकमा पनि श्रमको समान अवसर प्राप्त गरि पुरुष जतिकै लाभान्वित हुनेछन् । यसले एक प्रकारले महिला र पुरुष विचको श्रम विभाजनमा विभेद गर्ने प्रणालीलाई निरुत्साहित पार्दछ । स्थानिय श्रमिकहरुको दक्षता र प्राबिधिक ज्ञानको बिकास हुनेछ । जसले गर्दा श्रमिक तथा उनीहरुका आश्रितको उत्थानमा सहयोग पुग्नेछ । ढुंगा,गिट्टी, बालुवाको संकलन कार्य नियमित हुने हुनाले यसवाट स्थानीय वासिन्दा लाभान्वित हुन्छन् ।

७.१.१.२ राजश्व संकलन

त्यसैगरी नगरपालिकाले नदीजन्य पदार्थको संकलन, उत्खनन् कार्यको ठेक्का बन्दोवस्तवाट राजश्व संकलन गर्नेछ । नगरपालिकाल द्वारा संकलित राजश्वको प्रयोग गरि नगरपालिका भित्र बिभिन्न पुर्वाधार बिकासका काम गर्नमा सहयोग पुग्नेछ । यस कार्यबाट नगरपालिकाले बार्षिक **रु. १,४२,७१,६८१** को राजस्व संकलन गर्नेछ ।

७.१.१.३ आयमूलक कार्यक्रम र आय श्रोतमा वृद्धि

ढुङ्गा,गिट्टी, बालुवाको संकलन कार्यमा संलग्न श्रमिकहरुले प्राप्त गरेको श्रम ज्यालाबाट उनीहरुको दैनिक आवश्यकताका वस्तुहरुको परिपूर्ती हुन्छ । प्राप्त ज्यालाको सहि सदुपयोग हुन सकेमा साना तिना आयमूलक कमहरु जस्तै वाखापालन,पसल आदि कृयाकलापले आय श्रोतमा अभिवृद्धि हुन्छ । श्रमिकहरुले प्राप्त गरेको ज्याला उनीहरुकै गाउं समुदायमा प्रवाह हुने हुदां आर्थिक कृयाकलाप वृद्धिमा पनि केहि योगदान पुग्छ । यदि प्राप्त श्रम ज्याला वचत गरी उचीत सदुपयोग गरिएमा साना तिना उद्यमहरुको विकास भई दीर्घकालिन फाइदा लिन सकिने छ ।त्यसकारण प्रस्ताव कार्यान्वयनले प्रत्यक्ष, उच्च स्तरको,स्थानीयस्तरमा र अल्पकालिन प्रकृतिको प्रभाव पार्नेछ ।

७.२ प्रतिकुल प्रभाव

७.२.१ सामाजिक–आर्थिक प्रभाव

७.२.१.१ स्वास्थ्य तथा सुरक्षा

ढुङ्गा,गिट्टी, बालुवाको संकलन गर्दा विभिन्न प्रकृतिका औजारहरुको प्रयोगले कामदारहरुलाई चोटपटक लाग्न सक्छ । त्यसै गरि ढुङ्गा, गिट्टी उछिट्टिएर पनि जिउमा चोट लाग्न सक्छ । धुलोको

कारणले स्वास–प्रस्वास र आंखाका रोगहरु लाग्न सक्छन् । ढुवानी साधनहरुको आवतजावतले आकस्मिक दुर्घटनाको संभावना पनि त्यतिकै रहन्छ ।

७.२.१.२ जमिनको क्षतिपूर्ती

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन कार्य नदी क्षेत्रमा मात्र सिमित हुनाले संकलन क्षेत्रको जमिनको क्षतिपूर्ती सम्बन्धि समस्याहरु देखा पर्ने छैन तर भन्डारण र बिक्रीका क्रममा निजी जग्गा प्रयोग गर्नुपर्ने देखिएमा क्षतिपूर्ति स्वरुप रु. १,५०,००० सम्म वार्षिक प्रदान गरिनेछ ।

७.२.१.३ धर्म,संस्कृति तथा परस्परामा प्रभाव

कामदारहरु स्थानीय वासिन्दा हुने भएको कारणले धर्म,संस्कृति तथा परम्परामा कुनै प्रभाव पर्ने छैन । यस नदीको ढुंगा, गिटी, बालवा संकलन तथा उत्खनन् कार्यका उच्च प्रभाव क्षेत्र भित्र कुनै प्रकारका मठ मन्दीर, गुम्बा, देवस्थल आदि नपर्ने भएकोले कुनै असर पर्ने छैन ।

७.२.१.४ प्रस्ताव क्षेत्र संचालन

प्रस्ताव क्षेत्रमा रातको समयमा कार्य गरिने छैन् साथै बर्षायाममा पनि गरिने छैन् । प्रस्तावित क्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन कार्यमा हाते औजारहरु जस्तै कुटो, कोदालो, गैति, साबेल आदिको प्रयोग गरिने छ । धेरै धुवा फाल्ने पुरानो ट्रलि तथा ट्राक्टरको प्रयोग गरिने छैन। उत्खननश्रेत्रमा सिमाङ्कन गर्दा स्थानिय नगरपालिकाका वासिन्दालाइ सहभागि गरिनु पर्ने ।

७.२.२ जैविक प्रभाव (Biological Impact)

७.२.२.१ वन तथा वनस्पति

यस प्रस्तावले अछाम जिल्लाको साँफेबगर नगरपालिका स्थित बुढिगंगा नदीमा वन क्षेत्र नपर्ने वगरक्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवाको संकलन तथा उत्खनन कार्य गर्ने हुनाले वन क्षेत्रमा प्रत्यक्ष,प्रभाव नपर्ने देखिन्छ ।

७.२.२.२ वन्यजन्तू तथा माछा

श्रमिकहरु तथा ढुवानी साधनको आवागमन र कोलाहलले वरपरको वनका वन्यजन्तुको प्राकृतिक वितरणमा खलल पुग्न सक्छ । तर वन क्षेत्र नपर्ने वगरक्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवाको संकलन तथा उत्खनन कार्य गर्ने हुनाले वन क्षेत्रका वन्यजन्तूलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने देखिन्छ । त्यसैगरी ढुंङ्गा,गिट्टी, बालुवा संकलन गर्ने कममा नदीका माछा मार्ने काम पनि हुन सक्छ ।

७.२.३ भौतिक प्रभाव (Physical Impact)

७.२.३.१ नदी किनार कटान

प्रस्तावित क्षेत्रमा ढुंङ्गा,गिट्टी, वालुवाको जथाभावि तथा यस आ.इ.इ रिर्पोटमा सुझाव गरीएको परीमाण भन्दा वढी संकलन/उत्खनन गर्नाले नदीले आफ्नो प्राकृतिक धार परिवर्तन गरी किनार कटान तथा नदी किनारमा रहेको गाँउलाई प्रभाव पार्न सक्छ ।

७.२.३.२ फोहर तथा जल प्रदुषण

ढुंगा,गिट्टी,वालुवाको संकलन/उत्खनन गर्ने क्रममा कामदारहरुबाट फोहर सिर्जना हुन्छ र नदीको वातावरण प्रदुषण वढ्छ । नदीमा शौच गर्ने, खानेकुराहरु फाल्ने, पोखिने, प्लास्टिकहरु यत्रतत्र छरिने संभावना हुन्छ । साथै नदीमा मृत जिबजन्तु र फोहर फाल्न निषेध गरिनुपर्छ ।

७.२.३.३ वायु तथा ध्वनि प्रदुषण

ढुवानी साधनको आवागमन तथा ढुङ्गा,गिट्टी,वालुवाको संकलन/उत्खननले वायू प्रदुषण वढ्छ र ढुवानी साधनको कारणले ध्वनि प्रदुषण वढ्छ ।

७.२.३.४ विकासका संरचनाहरुको संरक्षण

सडक, पुल, कल्भर्ट आदि संरचनाहरुको नजिकैवाट अव्यवस्थित र प्रचलित ऐन नियमको विरुद्धमा ढुंगा,गिट्टी,वालुवा आदि संकलन कार्यले ती संरचनाहरुको भविष्यमा नकारात्मक असर पुग्छ । संकलन गरिने यस क्षेत्रमा त्यस किसिमका संरचनाहरु रहेका छैनन् ।पहुँच बाटोमा चल्ने गाडिको मात्रा पनि बढ्नाले बाटोमा जतातती खाल्डो बन्ने र बिर्गिन सक्ने ।

ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा संकलन/उत्खनन एवं ढुवानी गर्दा वातावरणमा पर्न सक्ने निम्न प्रभावहरु पहिचान एवं मुल्याङ्कन निम्न प्रकारका रहेका छन् ।

तलिका ७.१ प्रभावहरु पहिचान एवं मुल्याङ्कन

क. स.	विषय वस्तु	प्रभाव	तरिका/विधि	कहिले	प्रभाव वढोत्तीकरण/ न्युनिकरण गर्ने उपायहरु
क) भौतिक वातावरण (Physical environment)					
१)	वाढी एवं अन्य जलउत्पन्न प्रकोप	न्युनिकरण हुन्छ	● किन कि नदिले बगाएर ल्याएका नदिजन्य पदार्थ बगरमा थुपारिँदा नदीको बहाव फेरिन जाने र निकाल्दा नदीको बहाव फेरिन पाउँदैन र बाढी तथा अन्य प्रकोप हरु हुन बाट बचाउँछ । ● नदीको सतह बढेर नदी किनार नजिक रहेको खेती योग्य जमिनमा वाढीबाट बचाउन्छ ।	प्रस्ताब कार्यावयन भन्दा पहिले	● बर्षायाममा र रातको समयमा नदी जन्य पदार्थ ननिकाल्ने । ● आ.इ.इ रिर्पोटले सुझाव गरेको परिमाण निश्चितस्थलबाट मात्र निकाल्ने । ● बेलाबेलामा नगरपालिकाको कार्यालय बाट अनुगमन गरिने छ ।

क्र. स.	विषय वस्तु	प्रभाव	तरिका/विधि	कहिले	प्रभाव वढोत्तीकरण/ न्युनिकरण गर्ने उपायहरु
२)	नदी किनार कटान	संभावना छ	● ठेकदारले जथाभाविरुपले सिफारिस गरिएको परिमाण भन्दा बढी उत्खनन गरेमा	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	● जथाभाविरुपले नदीजन्य पदार्थ निकाल्न नदिने र आ.इ.इ रिर्पोटले सुझव गरेको परिमाण निश्चितस्थलबाट मात्र निकाल्ने । ● बेलाबेलामा नगरपालिकाको कार्यलयबाट अनुगमन गरिने छ । ● संकलन उत्खनन क्षेत्रको नाम, निश्चित क्षेत्रफल, लम्बाई, चौडाई, गहिराई, कुल परिमाण र समयावधि सहितको सुचना पटी राख्नु पर्ने छ ।साथैस्थानिय बासिन्दाहरुबाट अनुगमन सिमिति बनाई सुचना पटी अनुसार उत्खनन् कार्य भए नभएको अनुगमन गर्न लगाउने ।
३	नदीजन्य पदार्थ आ.इ.इ ले सुझव गरेको भन्दा बढी उत्खनन	संभावना छ	● ठेकदारले जथाभाविरुपले सिफारिस गरिएको परिमाण भन्दा बढी उत्खनन गरेमा	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	● नगरपालिकाको कार्यालयले ठेक्का पुर्व आ.इ.इ ले सुझव गरेको संकलन/उत्खनन् सम्वन्धि कार्यविधि बनाई गर्ने छ । ● नदीको सतह भन्दा गहिरो हुने गरी नदीजन्य पदार्थ निकाल्न नदिने
४	नदीको वहावमा आउने प्रभाव	सकारात्मक	● नदीको वहाव आउने प्रभाव कम देखिन्छ किनकि नदीले बगाएर ल्याएका नदीजन्य पदार्थ निकाल्दा नदीले आफ्नो धार परिवर्तन गर्दैन ।	प्रस्ताब कार्यावयन भन्दा पहिले	● खोलाको वहाव/वाटोमा आउने प्रभाव कम गर्नका लागि नदीले बगाएर ल्याएका नदी जन्य पदार्थहरु थुपारेको ठाउँबाट मात्र निकाल्ने । ठेकदारले निकाल्दा फाईदाको लागि बढी नदीजन्य पदार्थ निकाल्ने हुनाले र तोकिएको निश्चित ठाउँबाट मात्र निकाल्ने त्यस ठाउँका बासिन्दाबाट अनुगमन समिति बनाई निकाल्न लगाउने ।
५)	भौतिक संरचनामा हुने	नकारात्मक	● पहुँच बाटोमा चलने गाडिको चाप बढ्नाले बाटोमा जतातत्तै	प्रस्ताब कार्यावयन	● गाडिको चाप बढ्नालेबाटो बिगर्ने संभावना भएकोले वगर क्षेत्रसम्म जाने

क्र. स.	विषय वस्तु	प्रभाव	तरिका/विधि	कहिले	प्रभाव वढोत्तीकरण/ न्युनिकरण गर्ने उपायहरु
	असर		खाल्डो बन्न सक्ने ।	चरणमा	पहुचमार्ग मर्मत संभारको निम्ति पैसा छुट्याउनु पर्ने ।
६)	पानी तथा सरसफाई	प्रदुषण वढ्छ	• कामदाहरुको उपस्थिले गर्दा खाएका खाने कुराका खोल र दिसा पिसाव गर्न सक्ने प्रवल सम्भवना देखिएको हुनाले प्रदुषण बढ्न सक्छ ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	• त्यसक्षेत्रमा खुला दिसा पिसाब रोक्नु पर्ने र कामदारहरुको लागि अस्थाई रुपले भएपनि सौचालय को व्यवस्था गर्नु पर्ने । • खध्यपदार्थ बाट आएका फोहरहरुलाई न्युनीकराण गर्नकालागि ठाउँ,ठाउँमा फोहर राख्ने भाडा(डोको) राख्ने र उपयुक्त स्थानमा विसर्जनको व्यवस्था गर्ने ।
७)	धुलोपन एवं ध्वनी	वढ्छ	• धुलो धुवा एवं ध्वनी बढ्छ किनकि नदी जन्य पदार्थ ढुवानी गर्दा मोटरहरुको धुवा एवं ध्वनी बढ्न गई प्रदुषण बढने सम्भाना रहेको छ । साथै मोटरहरुको धेरै आवत जावतले गर्दा धुलो उढ्ने देखिएकोछ ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	• संकलन गरिएका पदार्थहरु तत्काल ढुवानी प्रबन्ध मिलाउने । • ढुवानी गर्दा त्रिपालले छोपेर गर्ने । • त्यस क्षेत्रलाई हर्न निषेधित क्षेत्र बनाउने । • धेरै धुलो उढ्ने र वस्ती भित्रबाट हुदै जाने सडकमा पानी छर्किने ।
८)	संकलन/उत्खनन् सामाग्रीको भण्डारणको प्रभाव	नकारात्मक	• सामान्य रुपमा संकलन/र उत्खनन सामाग्रीहरुको भण्डारण गर्दा धुलो उढ्ने संभावना हुन्छ ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	• संकलन गरिएका पदार्थहरु तत्काल ढुवानी प्रबन्ध मिलाउने ।
९)	फोहरमैला एवं खेरजाने	प्रदुषण	• कामदार बढे पछी जताततै फोहरमैला एवं खेर जाने	प्रस्ताब कार्यावयन	• प्रस्तावित ठाउँहरुमा फोहर राख्ने भाडाहरु राख्नु पर्ने र सुरक्षित साथ उचित स्थानमा विसर्जनको व्यवस्था राखिनेछ । कामदारहरुले फोहर गरेमा प्रतिवन्ध र

क. स.	विषय वस्तु	प्रभाव	तरिका/विधि	कहिले	प्रभाव वढोत्तीकरण/ न्युनिकरण गर्ने उपायहरु
	सामग्री	बढाउछ	सामाग्रीहरु छर्ने हुनाले प्रदुषण बढाउछ ।	चरणमा	दण्डको ब्यबस्था गरिनेछ । साथै नदीमा मृत जिबजन्तु र फोहर फाल्न निषेध गरिनुपर्ने ।
ख)	सामाजिक आर्थिक एवं सांस्कृतिक वातावरण (Socio-economic and Cultural Environment):				
१)	आयश्रोतको एवं रोजगारीको अवसर	वढ्छ	• प्रस्तवित योजना संचालन गर्दा स्थानिय बासिन्दाले रोजगारको अवसर पाई आयश्रोत बढने छ ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	• प्रस्तवित क्षेत्रमा रोजगारीको लागि स्थानिय बासिन्दाहरुलाई नै प्राथमिकता दिनु पर्ने । • नगरपालिकाले ठेक्काबाट उठेको रकमको केही प्रतिशत जति रकमप्रस्ताव प्रभावित बस्तिको लागि छुट्याउने ।
२)	वाटो/सडक संजाल	बढ्दैन	• सङ्कलन क्षेत्रमा पहिले दखीनै पहुचमार्ग पुगेकाले थप सडक बिस्तार गर्नुपर्दैन ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	
३)	नगरपालिकाको आयश्रोत	वढ्छ	• नदीजन्य पदार्थ निकाल्दा नगरपालिकाको आयश्रोत प्रति वर्ष **रु. १,४२,७१,६८१** राजश्व हुन्छ ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	• नगरपालिकाले ठेक्का लगाउँदा प्रभावित ठाउँमा कुनै किसमको जैविक, भैतिक रुपले असर नहुने गरि ठेकदार संग सम्झौता गर्नु पर्ने ।
४)	विकास निर्माण सामाग्रीको उपलब्धता	वढ्छ	• बढ्छ किनकि नदी जन्य पदार्थ निकाल्दा विकास निमार्ण कार्यमा ती सामाग्री उपलब्ध गराउन सकिन्छ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	• विकास निर्माणकार्यका लागि नदी जन्य पदार्थ निकाल्नु पर्दा ती विकासनिर्माण कार्यको रेकर्ड राख्नु पर्ने ।

क.स.	विषय वस्तु	प्रभाव	तरिका/विधि	कहिले	प्रभाव वढोत्तीकरण/ न्युनिकरण गर्ने उपायहरु
५)	धार्मिक/सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक स्थल	कस्तो असर पर्छ	● धार्मिक/सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक स्थलमा कुनै किसमको प्रभाव पर्दैन किनकि त्यस क्षेत्रमा काम गर्ने कामदार त्यसै क्षेत्रका भएकाले र प्रस्तावित क्षेत्रको उच्च प्रभाव क्षेत्रमा धार्मिक /सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक स्थलहरु नपर्ने भएकाले ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	● उच्च प्रभाव क्षेत्रमा धार्मिक /सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक स्थलहरु नपर्ने
६)	पेशागत स्वास्थ्य एवं सुरक्षा	विग्रन्छ	● पेशागत स्वास्थ्य एवं सुरक्षामा विग्रन्छ किनकि काम गर्दा विभिन्न किसमका दुर्घटना हुन सक्छ ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	● प्रस्ताबित क्षेत्रमा प्राथिमिक उपचार लागि समानहरु उपलव्ध गराउने । ● कामदारहरुलाई काम गर्दा हेल्मेट र माक्स, पन्जा अनिबार्य लगाउनु पर्ने ।
७)	जनसंख्या विस्थापना	हुदैन	● उत्खनन् क्षेत्र २०० मि. वरिपरि कुनै बस्ति नरहेकाले असर पर्दैन ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	
८)	खेतीयोग्य जमीन एवं कृषीजन्य सामाग्री	नाश हुदैन	● खेतीयोग्य जमीन एवं कृषीजन्य सामाग्री नाश हुदैन किनकि नदी जन्य पदार्थ निकाल्दा नदीले आफ्नो धार परिर्वन गर्दैन त्यसैले	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	● स्थानिय बासिन्दाहरुबाट अनुगमन सिमिति बनाईउत्खनन् कार्यगर्ने ठाउँको अनुगमन गर्न लगाउने ।

क.स.	विषय वस्तु	प्रभाव	तरिका/विधि	कहिले	प्रभाव वढोत्तीकरण/ न्युनिकरण गर्ने उपायहरु
			खेतियोग्य जमिन काटान हुन बाट बचाउछ ।		
९)	नदीको वरपर वस्ती विस्तार एवं नदी अतिक्रमण	हुन सक्छ	● बहिरबाट कामदारहरु भित्रिएको अवस्थामा ।	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	● नदीको वरपर वस्ती विस्तार हूने भएकाले त्यस ठाउँहरुमा गा.पा.ले बेलाबेलामा अनुगमन गर्नुपर्ने ।
१०)	पैदलयात्रीको सुरक्षा	घट्छ	● पैदलयात्रीको सुरक्षा घट्छ किनकि नदीजन्य पदार्थ ढुवानी गर्दा गाडी हरुको चापबढ्छ र कहिले काहि प्राबिधिक गडबढले गर्दा दुर्घटना हुनसक्छ ।	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	● पैदल यात्री र बस्तीहरु भएका ठाउँमा गाडीहरुलाई विस्तार हाँक्न निर्देषण दिने यदि त्यस विपरित गाडि हाँकेमा त्यस्ता गाडी चालकहरुलाई कारबाही गर्नु पर्ने ।
ग)	जैविक वातावरण (Biological Environment):				
१)	माछा एवं अन्य जलचरमा पर्ने प्रभाव	नकारात्मक	● माछा एवं अन्य जलचरमा नकारात्मक प्रभाव पर्छ किनकि नदीका माछा कामदाहरले मारेर खाने सम्भावना र नदीजन्य पदार्थ निकाल्दा ध्वनी कम्पनले गर्दा माछा मर्ने सम्भाना बढ्ने देखिन्छ ।	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	● माछा एवं अन्य जलचरमा जिबहरुलाई मार्ने सम्भावना हुने भएकाले त्यस ठाउँमा माछा मार्न निषेध गरिनु पर्ने । ● नदीमा विस्पोटक पदार्थ, रसायन र करेन्त प्रयोग गरि माछा मार्ने कामलाइ निषेध गर्ने । ● माछा एवं अन्य जलचरमा पर्ने प्रभाव र हानि बारेमा अभिमुखिकरण दिने । ● माछा एवं अन्य जलचरका वासस्थान जस्ता ठूला ढुङ्गा फोर्ने, झिक्ने काम नगर्ने ।
२)	वन्यजन्तुको	नकारात्मक	● वन क्षेत्रमा संकलन तथा	प्रस्ताव	● वन्यजन्तुको आवतजावत कम हुने भएकाले कामदारहरुलाई वन क्षेत्रमा बस्न

क्र.स.	विषय वस्तु	प्रभाव	तरिका/विधि	कहिले	प्रभाव वढोत्तीकरण/ न्युनिकरण गर्ने उपायहरु
	आवतजावत		उत्खनन् नहुने भएता पनि वरपरको वनबाट वन्यजन्तुको आवतजावत हुन सक्ने हुनाले धेरै असर नगरे पनि ढुवानीका साधनहरुको उपस्थितिले गर्दा घट्छ ।	कार्यावयन चरणमा	नदिने र हो हल्ला गर्न नदिने । ● ढुवानीका साधनहरुलाई हर्न निषेध गर्नु पर्ने । ● वन्यजन्तुको महत्वको बारेमा अभिमुखिकरण दिने ।
३)	गैरकानुनी सिकार	सम्भवाना छ	● गैरकानुनी सिकार सम्भावना छ किनकि यस क्षेत्रहुदै वनमा छिरेर काम गर्ने कामदारहरुले चोरि, सिकारी गरि बन्यजन्तु को सिकार गर्न सक्छन् ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	● यस्ता कार्य गर्नेलाई कानुन बमोजिम कारबाही गरिनेछ ।
४)	वन्यजन्तु एवं वनपैदावरको गैरकानुनी व्यापार	सम्भवाना छ	● वन्यजन्तु एवं वनपैदावरको गैरकानुनी व्यापार बढ्ने सम्भावना छ किनकि कामदारको चापले गर्दा गैरकानुनी रुपले चोरि निकासि हुने सम्भावना बढ्छ ।	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	● वनपैदावरको गैरकानुनी व्यापार हुन सक्ने भएकाले प्रभावित ठाउँमा काम गर्ने कामदारहरुलाई बन्य जन्तु एवं बनपैदारको महत्व सम्बन्धि अभिमुखिकरण दिनुपर्ने छ । वन्य जन्तु र वनपैदावर को सिकार गर्ने कामदारहरुलाई कडा भन्दा कडा कारबाहि गर्ने ।
घ)	रसायनिक वातावरण (Chemical Environment)				
१)	इन्धन, लुब्रीकेन्टस, अम्ल तथा	सम्भवाना छ	● इन्धन, लुब्रीकेन्टस, अम्ल तथा अन्य रसायनहरुको चुहावट हुनसक्ने सम्भावना बढ्छ किनकि	प्रस्ताब कार्यावयन चरणमा	● इन्धन, लुब्रीकेन्ट, अम्ल तथा अन्य रसायनहरु कम गर्नका लागि प्रभावित ठाउँमा जानु भन्दा पहिले गाडीहरुलाई बनाएर लैजानु पर्ने । पुराना थोत्रा गाडीहरु संचालन गर्न नदिने ।

क्र. स.	विषय वस्तु	प्रभाव	तरिका/विधि	कहिले	प्रभाव वढोत्तीकरण/ न्युनिकरण गर्ने उपायहरु
	अन्य रसायनहरुको चुहावट		ढुवानीका साधनहरुको बढ्दो चापले गर्दा र ढुवानीका साधनहरु विग्रिने अवस्थाले गर्दा रसायनहरुको चुहावट हुन सक्ने सम्भावना रहेको छ ।		
२)	धुलो एवं धुवा उत्सर्जन	हुन्छ	● धुलो एवं धुवा उत्सर्जन बढ्छ किनकि ढुवानीका साधनहरुको चाप बढ्छन् र त्यसकारण धुलो धुवा उत्सर्जन हुन्छ ।	प्रस्ताव कार्यावयन चरणमा	● धुलो एवं धुवा उत्सर्जन नियन्त्रण गर्नका लागि ढुवानीका सधनहरुले नदीजन्य पदार्थ बोक्दा त्रिपालले छोपेर बोक्न लगाउने र कामदारहरुलाई पनि काम गर्दा हेल्मेट र माक्स अनिबार्य लगाउनु पर्ने । ● धेरै पुरानो साधनहरुको प्रयोगमा रोक लगाउने ।

अध्याय आठ

८ प्रभाव बढोत्तीकरण एवं न्युनिकरण गर्ने उपायहरु

८.१ प्रभाव न्युनीकरणका उपायहरु

प्रस्तावित क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन गर्दा पर्न जने असरहरुको न्युनीकरण निम्न तरीकाले गरिने छ ।

८.१.१ जैविक वातावरण

८.१.१.१ वन्यजन्तु तथा माछा

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन कार्यमा संलग्न श्रमिकहरु र चालक दलका सदस्यहरु तथा ढुवानीका साधनको आवागमन र उत्पन्न ध्वनिले वन्यजन्तुको प्राकृतिक विचरण र वासस्थानमा खलल पुग्छ । त्यसका साथै वनमा पाइने वन्यजन्तु प्रजातिहरुको अबैधानिक शिकार पनि हुन्छ । यी कार्यहरुको न्युनीकरणका लागि जैविक विविधता र वतावरण सम्बन्धि जनचेतना जगाउने र विद्यमान नेपाल सरकारले अख्तीयारी गरेको कानुन बारे जानकारी गराइने छ ।

वन्यजन्तु, माछा एवं अन्य जलचरमा जिवहरुलाई मार्ने सम्भावना हुने भएकाले त्यस ठाउँमा माछा मार्ने मानिसलाई कारबाहिको व्यवस्था गर्नु पर्ने । कामदारहरुलाई वन क्षेत्रमा बस्न नदिने र हो हल्ला गर्न नदिने । ढुवानीका साधनहरुलाई हर्न निषेध गर्नु पर्ने हुन्छ ।

८.१.२ भौतिक वातावरण

८.१.२.१ नदी किनार कटान

जथाभावि रुपले नदीजन्य पदार्थ निकालेमा नदी किनारमा क्षति पुऱ्याउने खतरा रहन्छ र नजिकमा रहेको गाउँलाई प्रभाव पार्न सक्छ । त्यसकारणले यो स्थानमा जथाभावि रुपले नदीजन्य पदार्थ निकाल्न नदिने र आ.इ.इ रिर्पोटले सुझाव गरेको परिमाण निश्चित स्थलबाट मात्र निकाल्ने साथै बेलाबेलामा नगरपालिकाबाट अनुगमन गरिने छ । संकलन उत्खनन क्षेत्रको नाम, निश्चित क्षेत्रफल, लम्बाई, चौडाई, गहिराइ, कुल परिमाण र समयावधि सहितको सुचना पाटी राख्नु पर्ने छ । साथै स्थानिय बासिन्दाहरुबाट अनुगमन सिमिति बनाई सुचना पाटी अनुसार उत्खनन् कार्य भए नभएको अनुगमन गर्न लगाउने ।

८.१.२.२ पानीको प्राकृतिक वहाव-मार्ग कायम

ज्थाभावि रुपले नदीजन्य पदार्थ निकाल्यो भने यहाँ नदी किनारामा क्षति पुऱ्याउने खतरा हुन्छ । आ.इ.इ प्रतिवेदनले सुझाव गरेको परिमाण निश्चित स्थलबाट मात्र निकाल्ने ।

८.१.२.३ फोहर तथा जल प्रदुषण

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन कार्यमा संलग्न कामदारहरु द्वारा नदीमा फोहर पार्ने काम हुन्छ। खानेकुरा र प्लास्टिकका सामानहरु यत्रतत्र फाल्ने काम हुन्छ। यसको न्युनीकरणको लागि ठाउँ-ठाउँमा फोहर फाल्ने भाडा (डोको) राखिने छ र हप्तामा कम्तिमा एक पटक त्यस्ता फोहरहरु संकलन गरी उपयुक्त स्थानमा विसर्जन गराईने छ।

८.१.२.४ वायु तथा ध्वनि प्रदुषण

ढुङ्गा, गिट्टी,बालुवा संकलन/उत्खनन कार्यमा धुलोको कारण वायु प्रदुषण हुन्छ। त्यसै गरी ढुवानी साधनहरुको आवागमनले धुलो र ध्वनि उत्पन्न गराउंछ। त्यसकारण वायु प्रदुषण कम गर्ने उपायहरुमा ढुवानी साधनहरुमा बालुवा र गिट्टी लोड गरिसकेपछि अनिवार्य त्रिपालद्वारा ढाकिने छ। त्यसै गरी ढुवानी साधनहरुमा प्रेशर हर्न र धेरै पुरानो साधनको प्रयोग निषेध गरिनेछ।

८.१.२.५ नदीजन्य पदार्थ आ.इ.इ ले सुझव गरेको भन्दा बढी उत्खनन हुन सक्ने संभावना

ठेकदारले लापरवाहि रुपमा आ.इ.इ अध्ययनले सिफारिस गरेको परिमाण भन्दा बढी नदीजन्य पदार्थ उत्खनन गर्न सक्ने संभावना भएकोले बढी उत्खनन नियन्त्रणका लागि Technical toolको रुपमा नगरपालिकाको कार्यालयले कार्यविधि बनाई लागु गर्न सक्ने छ। साथै नदीको सतह भन्दा गहिरो हुने गरी नदीजन्य पदार्थ निकाल्न नदिने।

८.१.३ सामाजिक-आर्थिक प्रभाव

८.१.३.१ धर्म, संस्कृति तथा परम्परामा प्रभाव

स्थानीयवासिहरु कामदारको रुपमा कार्य गर्ने हुनाले धर्म, संस्कृति तथा परम्परामा यसको प्रभाव पर्ने छैन।

८.१.३.२ स्वास्थ्य तथा सुरक्षा

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको संकलन/उत्खनन गर्दा कामदारहरुलाई चोटपटक लाग्न सक्छ। त्यसै गरि ढुंगा गिट्टी उछिट्टिएर पनि जिउमा चोट लाग्न सक्छ। धुलोका कारणले स्वास-प्रस्वास एवं आंखाका रोगहरु लाग्न सक्छ। ढुवानी साधनहरुको आवतजावतले आकस्मिक दुर्घटनाको संभावना पनि त्यतिकै रहन्छ। चोट पटक र धुलोको कारणले स्वास्थ्यमा हुने प्रतिकुल असर न्युनीकरण गर्न कामदारहरुलाई स्वास्थ्य तथा सुरक्षाका आधारभूत जनकारी,सुरक्षा सामाग्रीहरु जस्तै मास्क, बुट, पञ्जा, हेलमेट, र प्राथमिक उपचारका लागि जस्तै टिंचर,आयोडिन, व्याण्डेज प्याड, टेप आदि उपलब्ध गराइने छ।त्यसक्षेत्रमा खुला दिसा पिसाब रोक्नु पर्ने र कामदारको लागि अस्थाई रुपले भएपनी सौचालय को ब्यवस्था गर्नु पर्ने छ।

८.१.३.३ जनसंख्या विस्थापना

अछाम जिल्लाको साँफेबगर नगरपालिकामा रहेको बुढिगंगा नदीको उत्खनन् क्षेत्र र त्यसको प्रभाव क्षेत्रको ५०० मि. वरिपरि बस्ति केहि मात्रामा भएता पनि उल्लेखनीय असर पर्दैन। कुनै घरधुरीलाई प्रतक्ष्य असर नपर्ने हुनाले पुर्नस्थापना योजना बनाउनु पर्ने देखिदैन।

८.१.३.४ प्रस्ताव क्षेत्र संचालन

प्रस्ताव क्षेत्रमा रातको समयमा उत्खनन् र ढुवानि कार्य गरिने छैन् साथै बर्षायाममा पनि गरिने छैन् । प्रस्ताव क्षेत्रमा कार्य संचालन गर्दा हाते औजारहरु जस्तै कुटो, कोदालो, गैति, साबेल आदिको प्रयोग गरिने छ । धेरै धुवा फाल्ने पुरानो ट्रलि तथा ट्राक्टरको प्रयोग गरिने छैन।

८.१.३.५ नदीको वरपर वस्ती विस्तार, नदी अतिक्रमण एवं लेवर क्याम्प *(Labour Camp)*

बहिरबाट कामदारहरु भित्रिएको अवस्थामा नदीको वरपर वस्ती विस्तार एवं नदी अतिक्रमण हुन सक्छ । त्यसैले स्थानिय बासिन्दालाई उत्त काममा प्राथमिकता दिने र रातको समयमा ढुंगा,गिट्टी,वालुवाको संकलन कार्य गर्न नदिने र रातको समयमा कामदारहरुलाई वगर क्षेत्रमा बस्न नदिने । नदीको वरपरको ठाँउमा वस्ती विस्तार एवं नदी अतिक्रमण हुन सक्ने भएकाले त्यस ठाउँहरुमा नगरपालिकाले बेलाबेलामा अनुगमन गर्नु पर्ने ।कामदारहरुको लागि काम गर्दा दिनमा छाँयामा बस्नको लागि अस्थाई रुपमा लेवर क्याम्प (Labour Camp) बनाउन सकिने छ ।

तालिका न.८.१ :प्रभाब बढोत्तीकराण एवं न्युनिकरण का उपायहरुको बिबरण

क्रियाकलाप	सकरात्मक प्रभाबहरु	सम्वन्धितसकारात्मक असरहरु	प्रभावको प्रकारType of Impact (*)					प्रभाव वढाउने उपाय	उपाय कार्यान्वयन गर्न लाग्ने खर्च(ने.रु.)	जिम्मेवारी
			प्रकृति	आकार	बिस्तार	अवधि	कुल योगफल कति महत्वपुर्ण			
भौतिक प्रभाव										
संकलन/ उत्खनन	वाढी एवं अन्य जल उत्पन्न प्रकोपको न्यूनिकरण	कम जनधनको क्षति	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	लामो समयीत (२०)	(६०) मध्यम रुपमा महत्वपूण (M.Significant)	अनुगमन, जनचेतना, दिगो एवं वातावरण मैत्री संकलन/उत्खनन	१,००,०००	न.पा.,
सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक										
संकलन/ उत्खनन	रोजगारीको अवसर	स्थानिय बासिन्दाहरुले रोजगार पाई आयअर्जन मा बृद्धि	प्र	उ (६०)	स्था (२०)	दी (२०)	१००	स्थानियलाई प्राथमिकता	----	न.पा

क्रियाकलाप	नकारात्मक प्रभावहरु	सम्वन्धित नकारात्मक असरहरु	प्रभावको प्रकारType of Impact(*)					प्रस्तावित न्यूनिकरणका उपायहरु	प्रभाव न्यूनिकरण खर्च (ने.रु.)	जिम्मेवारी
			प्रकृति	आकार	विस्तार	अबधि	कुल योगफल/कती महत्वपूण			
भैतिक वातावरण										
संकलन/ उत्खनन	नदी किनार कटान	ठेकदारले जथाभावि धेरै नदी जन्य पर्दाथ निकाल्न सक्ने	प्र.	उ(६०)	स्था (२०)	दी (२०)	१००	जैविक इन्जिनियरिंग संरचना निर्माण, सुचना पाटी राख्नु पर्ने,संकलन/उत्खनन् कार्यविधि बनाएर गर्नु पर्ने	२,००,००० २५०००	न.पा , ठेकेदार न.पा , ठेकेदार
संकलन/ उत्खनन	पानीको प्राकृतिक बहाब-मार्ग कायम	नदीको दायाँ,बायाँ भागमा नदी जन्य पदार्थ निकाल्न सक्ने	प्र.	उ (६०)	स्था (२०)	दी (२०)	१००	सुख्खा मौसमको बेलामा बग्ने नदी किनाराबाट दायां बायां ४ – ४ मी सम्म उत्खनन् कार्य नगर्ने ।	----	न.पा , ठेकेदार

क्रियाकलाप	नकारात्मक प्रभावहरु	सम्वन्धित नकारात्मक असरहरु	प्रभावको प्रकारType of Impact(*)					प्रस्ताबित न्यूनिकरणका उपायहरु	प्रभाब न्यूनिकरण खर्च (ने.रु.)	जिम्मेवारी
			प्रकृति	आकार	विस्तार	अबधि	कुल योगफल/कती महत्वपूण			
संकलन/ उत्खनन	फोहर तथा जल प्रदुषण	कामदारहरुको चापले गर्दा फोहर तथा जल प्रदुषण	प्र.	उ (६०)	स्था (२०)	दी (२०)	१००	फोहर संकलन र उपयुक्त स्थानमा विसर्जन, ढुवानि साधनलाई नदीमा धुन निषेद्द	१,००,०००	न.पा , ठेकेदार
संकलन/ उत्खनन	बायु तथा ध्वनि प्रदुषण	ढुवानी साधनहरुको चापले गर्दा बायु प्रदुषण	प्र.	उ (६०)	स्था (२०)	दी (२०)	१००	ढुवानी साधनलाई त्रिपालले छोप्ने,प्रेशर हर्न निषेध, धेरै धुलो उढेमा पानी छर्किने	२०,०००	न.पा , ठेकेदार
संकलन/ उत्खनन	पानी प्रदुषण एवं सरसफाइमा कमी	फोहर वातावरण, सरुवा रोग फैलन सक्ने सम्भावना	प्रत्यक्ष	मध्यम (२०)	स्थानीय (२०)	लामो समय (२०)	मध्यम रुपमा महत्वपूर्ण (M.Significant) (६०)	अस्थाई सार्बजनिक शौचालयको निर्माण	१,००,०००	न.पा , ठेकेदार
जैविक वातावरण										
संकलन/ उत्खनन	बन्यजन्तु तथा माछा	बन्यजन्तु र माछा को शिकार हुन सक्छ ।	अप्र	म (२०)	स्था (२०)	दी (२०)	६०	अभिमुखिकरण उत्खन्न क्षेत्र नजिक रहेको जग्गालाई काँडे तारले घेर्नु पर्ने ।	५०,०००	न.पा . स्थानिय बासी, जिल्ला वन कार्यालय

क्रियाकलाप	नकारात्मक प्रभावहरु	सम्वन्धित नकारात्मक असरहरु	प्रभावको प्रकारType of Impact(*)					प्रस्तावित न्यूनिकरणका उपायहरु	प्रभाव न्यूनिकरण खर्च (ने.रु.)	जिम्मेवारी
			प्रकृति	आकार	विस्तार	अबधि	कुल योगफल/कती महत्वपूण			
सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण										
संकलन/ उत्खनन	धर्म,संस्कृति तथा परम्परामा प्रभाव	प्रभाव नपर्ने	----	----	----	----	----	----	----	प्रभाव नपर्ने
संकलन/ उत्खनन	स्वास्थ्य तथा सुरक्षा	काम गर्दा कहिले काहि अप्रिय घटना हुन सक्ने	अ. प्र.	म (२०)	स्था (२०)	दी (२०)	६०	स्वास्थय सुरक्षा सम्बन्धि तालिम/आधारभूत सुरक्षाका सामग्रीहरु	२०,०००	न.पा ठेकेदार
संकलन/ उत्खनन	जमिनको क्षतिपुर्ती	प्रभाब पर्ने	प्र.	म (२०)	स्था (२०)	दी (२०)	६०	क्षतिपुर्ती दिईने	न.पा.ले स्थानियसगँ समन्वय गरेर र उनीहरुको माग अनुरुप क्षतिपुर्ती दिएर मञ्जुरीमा गर्ने छ । प्रति ट्याक्टरको हिसाबले दिईन सकिने ।	न.पा र ठेकेदार

क्रियाकलाप	नकारात्मक प्रभावहरु	सम्वन्धित नकारात्मक असरहरु	प्रभावको प्रकारType of Impact(*)					प्रस्तावित न्यूनिकरणका उपायहरु	प्रभाव न्यूनिकरण खर्च (ने.रु.)	जिम्मेवारी
			प्रकृति	आकार	विस्तार	अबधि	कुल योगफल/कती महत्वपूण			
संकलन/ उत्खनन	विकासका संरचनाहरुको संरक्षण	प्रभाव पर्ने	प्र	म (२०)	स्था (२०)	दी (२०)	६०	बाटोको मर्मत संभारको	५,००,०००	न.पा./ठेकेदार

अध्याय नौ

९ वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ अनुसार अनुगमन कार्यमा प्रस्तावक जिम्मेवार निकाय हुन पर्दछ । विभिन्न वातावरणीय समस्याहरु, प्रतिकुल प्रभावहरुको न्युनीकरणका उपायहरु, अनुकूल प्रभावका अभिबृद्धि आदि ठीक र सहि ढंगबाट कार्यान्वयन भइरहेको छ वा छैन भनी अध्ययन गर्न अनुगमन गर्नु अनिवार्य आवश्यकता हो । वातावरणमैत्री कृयाकलापहरुको कार्यन्वयनले मात्र वातावरणीय प्रतिकुल प्रभावहरुलाई न्युनीकरण गर्न सकिन्छ । अनुगमन नियमित र कडाईका साथ भएन भने कायान्वयन पक्ष फितलो र अप्रभावकारी हुन्छ । त्यसैले प्रस्तावमा उल्लेखित न्युनीकरण उपायहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनका लागि प्रस्तावकले अनुगमन गर्नु पर्दछ । ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने असरहरुको प्राविधिक दृष्टिकोण सहितको व्यवस्थापन योजनाको अवधारणको आवस्यकता हुन्छ । यस्तो अवधारणमा योजना,संगठन, श्रमशक्ति, निर्देशिका, समन्वय, प्रगति तथा लागतको समावेश हुन्छ । सकारात्मक पक्षहरुको अभिबृद्धि र नकारात्मक पक्षहरुको न्युनीकरणका उपायहरु कार्यन्वयन गर्नलाई के गर्ने, कसरी गर्ने, कहाँ गर्ने, कहिले गर्ने र कसले गर्ने भन्ने विस्तृत अवधारणा सहितको योजना तयार गर्नु पर्ने हुन्छ । वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाले वातावरण संरक्षणका उपायहरु उपयुक्तरुपमा कार्यन्वयन भएको छ कि छैन, यसको प्रभाबकारी अनुगमन तथा मुल्यांकन भएको छ कि छैन भन्ने कुराको निर्देश गर्छ ।

९.१ वातावरणीय व्यवस्थापनका लागि जिम्मेबार निकायहरु

९.१.१ स्थानिय स्तरका जिम्मेबार निकायहरु

गैर सरकारी तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरु

नगरपालिका तथा विभिन्न स्थानीय क्लबहरु, गैह्र सरकारी संस्थाहरु, साझेदारी वन उपभोक्ता आदि संघ संस्थाहरुले ढुंगा, गिट्टी, बालुवा संकलन र ढुवानी कार्य र वातावरण संरक्षणमा प्रमुख भुमिका खेल्न सक्नेछन् ।

जिल्ला समन्वय समिति

नदीबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन् र ढुवानी गर्न स्विकृत प्रदान गर्ने संस्था मध्ये एक जिल्ला समन्वय समिति पनि हो । नदी नदीबाट ढुंगा, गिट्टी, बालुवा संकलन कार्यको कार्यन्वयन र अनुगमन गर्ने जिल्ला समन्वय समिति जिल्ला कै सबैभन्दा उच्च संस्था हो । ढुंगा, गिट्टी, बालुवा संकलन सम्बन्धि योजना र नीतिहरु जिल्ला समन्वय समितिको अनुमतिमा गर्न पाईन्छ ।

जिल्ला वन कार्यलय

जिल्ला वन कार्यलयको वन क्षेत्र भित्र पर्ने नदी नदीहरुवाट ढुंगा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन कार्यको स्विकृती दिन सक्ने अधिकारीक संस्था जिल्ला वन कार्यलय हो । तर प्रस्तावित ढुंगा, गिट्टी, बलुवा संकलन क्षेत्र वनमा नपर्ने हुदा उत्तकार्य जिल्ला समन्वय समितिको अनुमतिमा गर्न पाईन्छ ।

जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यलय

नदी नदीहरुबवाट उत्पन्न प्रकोपसंग सम्बन्धित यो कार्यालयसंग प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा समन्वय हुन जरुरी छ । जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विशेषज्ञहरुको राय सुझाव र प्राविधिक ज्ञान निकै उपयोगी हुन सक्छ ।

अनुगमन समिति

नदी नदीबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन् र ढुवानीको अनुगमन जिल्ला समन्वय समिति अन्तर्गतको अनुगमन समितिले पनि गर्ने छ ।

नगरपालिका

नगरपालिका कार्यालय र स्थानिय बासिन्दाले दिएको राय सुझाब अनुसार काम भैरहेको छ वा छैन भन्ने कुराकोअनुगमन गर्नु पर्ने छ ।

९.१.२ केन्द्रिय स्तरका जिम्मेबार निकायहरु

संघिय मामला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

जिल्ला समन्वय समिति संघिय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय अन्तर्गत हुने हुंदा केन्द्रस्तरको अधिकारीक संस्था भनेको यहि हो । नेपाल सरकारका नीति नियमहरुको कार्यन्वयन बारेमा संघिय मामिला तथासामान्य प्रशासन मन्त्रालयले जिल्ला समन्वय समितिलाई निर्देश दिन्छ र त्यसको अनुगमन गर्छ ।

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

वन जंगल क्षेत्र भित्र पर्ने सबै प्रकारका नदी नदीहरु वन तथा भु-संरक्षण मन्त्रालयको कार्य क्षेत्र भित्र पर्छन र तिनीहरुको व्यवस्थापनको लागि जिल्लास्तरमा जिल्ला वन कार्यालय हुन्छ । त्यसकारण नदी नदीबाट ढुंगा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन् कार्यमा यी दुई मन्त्रालयको अहम भुमिका भएको हुनाले यिनीहरुको समन्वय अति आवश्क हुन्छ ।

वातावरणीय असरहरु र तिनीहरुको न्युनीकरणका उपायहरुको सवाल आउन साथ वातावरण मन्त्रालयको सन्दर्भ अनिवार्य हुन्छ । वातावरण संरक्षण ऐन र वातावरण संरक्षण नियमावली जारी गर्ने केन्द्रस्तरको संस्था वातावरण मन्त्रालय हो । त्यसैले प्रारम्भिक वातावरण परीक्षण प्रतिवेन र वातावरण प्रभाव मुल्यांकन गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन र नियमावलीलाई मुख्य अधार वनाउनु अनिवार्य हुन्छ ।

९.१.३ अनुगमन तथा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना र समय तालिका

प्रत्येक कृयाकलापको अनुगमन गरेपछि त्यसबाट प्राप्त जानकारीहरुको अभिलेखिकरण गर्नु पर्दछ । अनुगमनबाट प्राप्त जानकारीका अधारमा जिल्ला समन्वय समितिले भविष्यको योजना तर्जुमा गर्दछ । सुधार गर्नु पर्ने पक्षहरुलाई ध्यान दिदै नँया र प्रभावकारी योजना तर्जुमा गर्न अनुगमन अभिलेखिकरणबाट ठुलो सघाउ पुऱ्याउने छन् । सामान्यतया प्रस्ताव कार्यन्वयन हुने आयोजनामा आधार रेखा अनुगमन, पालना अनुगमन र प्रभाव अनुगमन गरिन्छ ।

तलिका नं ९.१:अनुगमन तथा बातावरण व्यवस्थापन योजना र समय तालिका

क.स.	अनुगमन प्रकार	विषय बस्तु	अनुगमन गर्ने स्थान	सुचक	विधि	समय	कुल रकम	जिम्मेवारी
१	आधार रेखा अनुगमन	नदीको अबस्था कस्तो किसिमको छ त्यसको बारेमा ।	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	नदीको अवस्था	स्थलगत निरिक्षण	आयोजना कार्यन्वयन हुनु भन्दा पहिले	२००००	न.पा
२		त्यस ठाउँमा बसोबासको अवस्था कस्तो रहेको छ ।	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	बसोबासको प्रकृति	स्थलगत निरिक्षण छलफल	आयोजना कार्यन्वयन हुनु भन्दा पहिले	५०००	न.पा
३	पालना अनुगमन	प्रारम्भिक वातावरण प्रतिवेदन गराई त्यसका अधारमा योजना संचालन गर्ने ।	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	प्रारम्भिक वातावरण प्रतिवेदनमा न्युनीकरणका उपायहरु अवलम्वन गर्न ठेक्का सम्झौतामा अनिवार्य समाबेश	ठेक्का सम्झौताको सम्पुर्ण व्यहोरा अध्ययन	सम्झौता गर्दा	-----	न.पा
४		प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणमा भएको व्यवस्था र वातावरणीय सचेतनाका विषयमा स्थानीय सरोकारवाला संघ स.स्थाका पदाधिकारीहरु र नदी प्रभावित क्षेत्रका वासीन्दालाई अभिमुखीकरण गर्ने कार्य	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	अभिमुखीकरण गर्ने काय	स्थलगत निरक्षण, स्थानीयसंग छलफल	आयोजना कार्यन्वयन हुनु भन्दा पहिले	१०,०००	न.पा
५		संकलन क्षेत्रहरु कस्ता अवस्थामा रहेका छन् सो जानकारी गर्ने	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	संकलन/उत्खनन् स्थान, विधि र डिपोजिट स्थल	स्थलगत निरिक्षण	आबश्यकता अनुसार प्रत्येक ३,३ महिनामा	१००००	न.पा
६	प्रभाव अनुगमन	नदीको किनाराहरु कस्ता अवस्थामा रहेका छन् ।	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	नदी किनारको अवस्था	स्थलगत निरिक्षण	आबश्यकता अनुसार प्रत्येक ३,३ महिनामा	१००००	न.पा

७		प्रभावित ठाउँमा वन तथा वनस्पतिको अवस्था बारे ।	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	वन र वनस्पतिको अवस्था	स्थलगत निरिक्षण	आवश्यकता अनुसार अनुगमन गर्ने	१००००	न.पा
८		बन्यजन्तु र माछाको अवस्था को जानकारी	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	बन्यजन्तु र माछाको अवस्था	स्थलगत निरिक्षण	आवश्यकता अनुसार अनुगमन गर्ने	१००००	न.पा
९		स्वास्थ्य तथा सुरक्षाको अवस्था को जानकारी	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	स्वास्थ्य तथा सुरक्षाको अवस्था	निरिकक्षण, छलफल	प्रत्येक चार महिनामा	१५०००	न.पा
१०		पुर्वाधारको अवस्थाको जानकारी	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	पुर्वाधारको अवस्था	स्थलगत निरिक्षण	बर्षमा तीन पटक र आवश्यकता अनुसार	१५०००	न.पा
११		सामाजिक सद्भावको अवस्था को जानकारी	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	सामाजिक सद्भावको अवस्था	स्थानीयवासी र कामदारहरु संग छलफल	आबश्यकता अनुसार प्रत्येक ३, ३ महिनामा	५०००	न.पा
१२		वायु तथा धुलो प्रदुषणको स्तर बारेमा जानकारी	जिल्ला स्तरीय तथा स्थानीय अनुगमन समिति	वायु तथा धुलो प्रदुषणको स्तर	स्थलगत निरक्षण, स्थानीयसंग छलफल	कम्तिमा बर्षको तिन पटक	१००००	न.पा

९.१.४ अनुगमन र न्युनिकरणको खर्चको विवरण

आयोजना कार्यान्वयन पुर्व, कार्यान्वयन भइरहेको समयमा र कार्यान्वयन पश्चात नियमित अनुगमन गरिने हुँदा त्यसको लागि निम्न रकम छुट्याइएको छ ।

तालिका न.९.२ अनुगमन र न्युनिकरणको खर्चको विवरण

सि.न.	कृयाकलाप	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
१	अनुगमन गरिने कृयाकलाप	१,००,०००।	न.पा .
२	नदी किनार कटान गेबिन निर्माण	६,००,०००	न.पा .
३	फोहर तथा जल प्रदुषण र सरसफाई	१,००,०००	न.पा .
४	पहुचमार्ग मर्मत तथा निर्माण	६,००,०००	न.पा .
५	बन,बन्यजन्तु तथा जलचर संरक्षण	१,००,०००	न.पा .
६	स्वास्थ्य, तथा सुरक्षा	५०,०००	न.पा .
६	वतावरणीय सचेतना अभिमुखीकरण	५०,०००	न.पा .
	जम्मा	१६,००,०००।	

अनुगमनर न्युनिकरणको खर्चको प्रति वर्ष रु १६,००,०००।

९.१.५ बातावरणीय ब्यवस्थापन योजना कार्यन्वयलनका लागि जिम्मेबार निकायहरुको संगठनात्मक स्वरुप

विशेषज्ञ अनुगमन टोलीहरु **नियम अनुरुप** हुने छन् ।

वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यन्वयलनका लागि जिम्मेबार निकायहरुको संगठनात्मक स्वरुप निम्न रुपले देखाईको छ ।

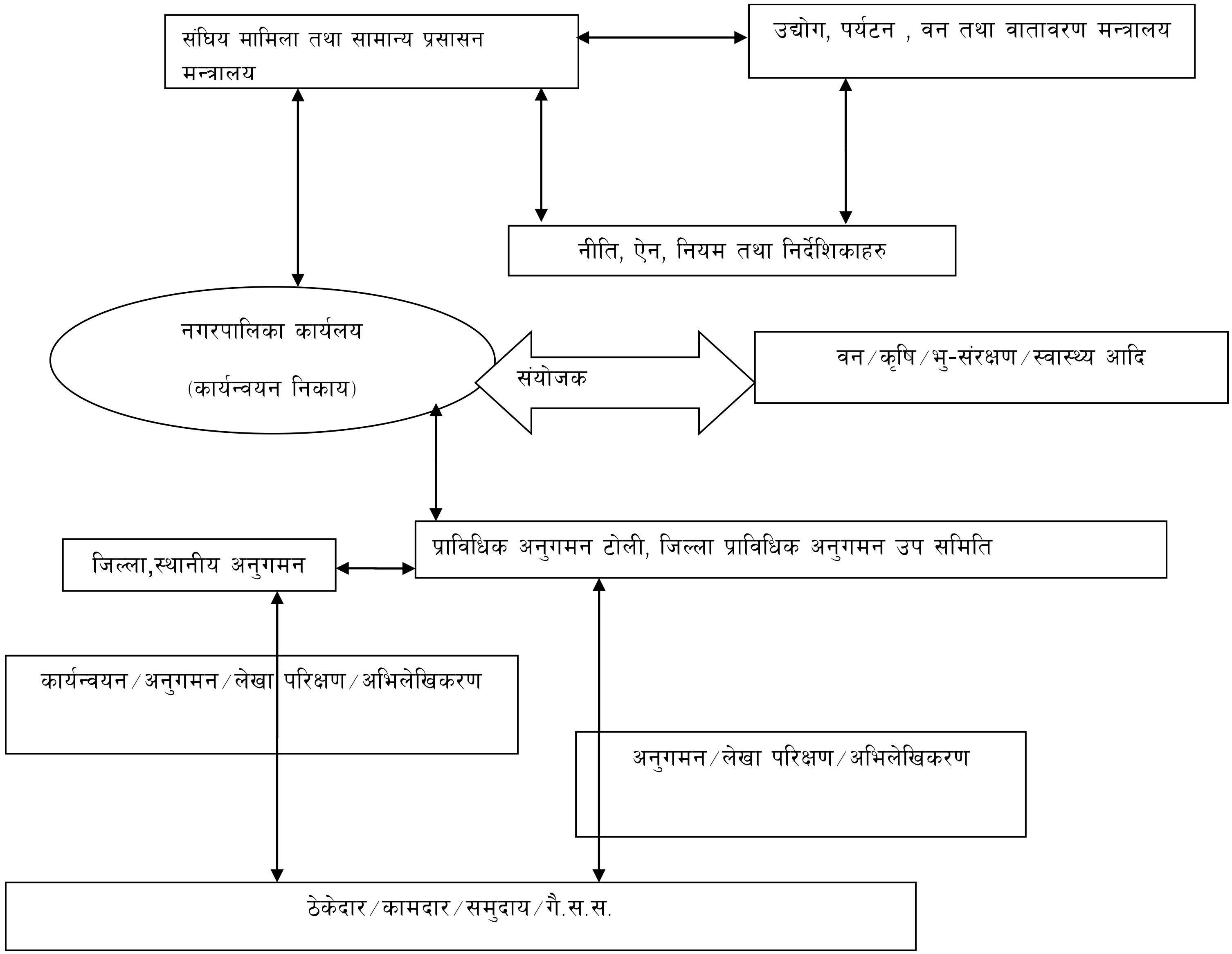

अध्याय दश

१० निष्कर्ष

यस प्रतिवेदन तयार पारिएको बुढीगंगा नदी किनारको ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन गर्ने क्षेत्रहरु कुनै विशेष संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दैनन् । मुख्यत् सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक, रासायकि, जैविक र भैतिक वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभावहरुको न्युनीकरणका उपायहरु कार्यान्वयन गर्नु यस प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

यस प्रस्तालाई कार्यन्वयनमा लैजादा ठूलो क्षति हुने वा धेरै प्रतिकूल असर पर्ने स्थिति, देखिदैन । त्यस कारणले प्रभावकारि रुपमा सरोकारवाला निकायबाट अनुगमन गर्दै व्यवस्थीत तरिकाले उक्त नदीाबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा संकलन/उत्खनन् गर्न सकिन्छ ।

१०.१ नगरपालिकाको प्रतिवद्धता

- अनुगमन योजनामा दिइएका न्युनीकरणका उपायहरुको अनिवार्य कार्यन्वयन र त्यसको नियमित अनुगमन गरिने छ ।
- स्थानीयबासीको समस्याहरु बुझि नियमित रुपमा उनीहरुको राय सुझाव लिइने छ ।
- रोजगारीको लागि स्थानीयलाई प्राथमिकता दिइने छ ।
- प्रत्येक वर्ष बर्षायाम सकिए पछि थुप्रिएको ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको परिमाण नापजांच अभिलेख राखिने छ ।
- ठेक्का संझौतामा उल्लेख भएको परीमाण, स्थान आदिको नियमित अनुगमन गरिने छ ।
- जिल्ला अनुगमन समितिद्वारा नियमित अनुगमन गरिने छ ।
- नगरपालिकाको कार्यालयले उत्खनन् कार्यलाई व्यवस्थित गर्न यस प्रतिवेदनको अघितमा रहि कार्यविधि बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।

Photographs of Minute of Public Meeting

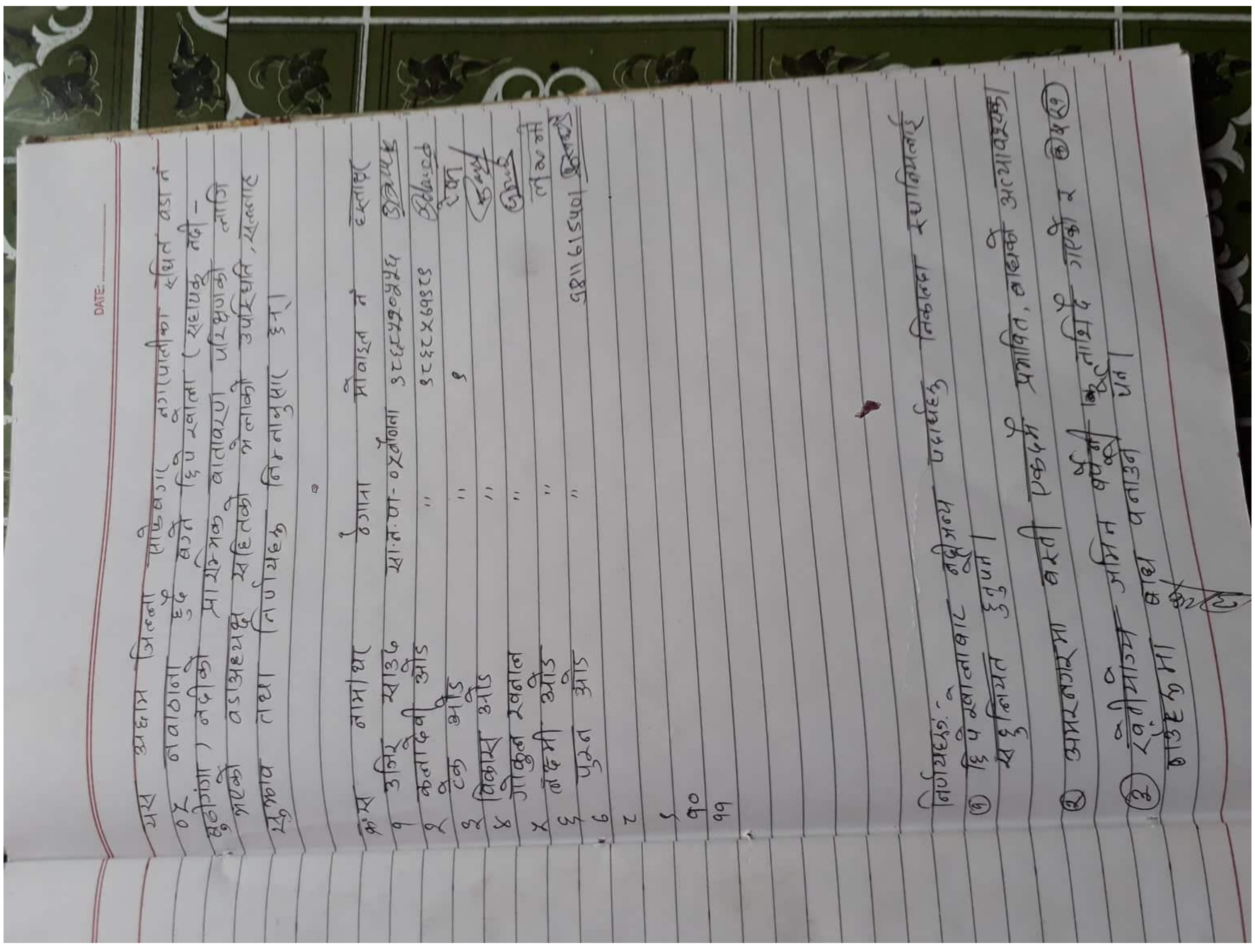

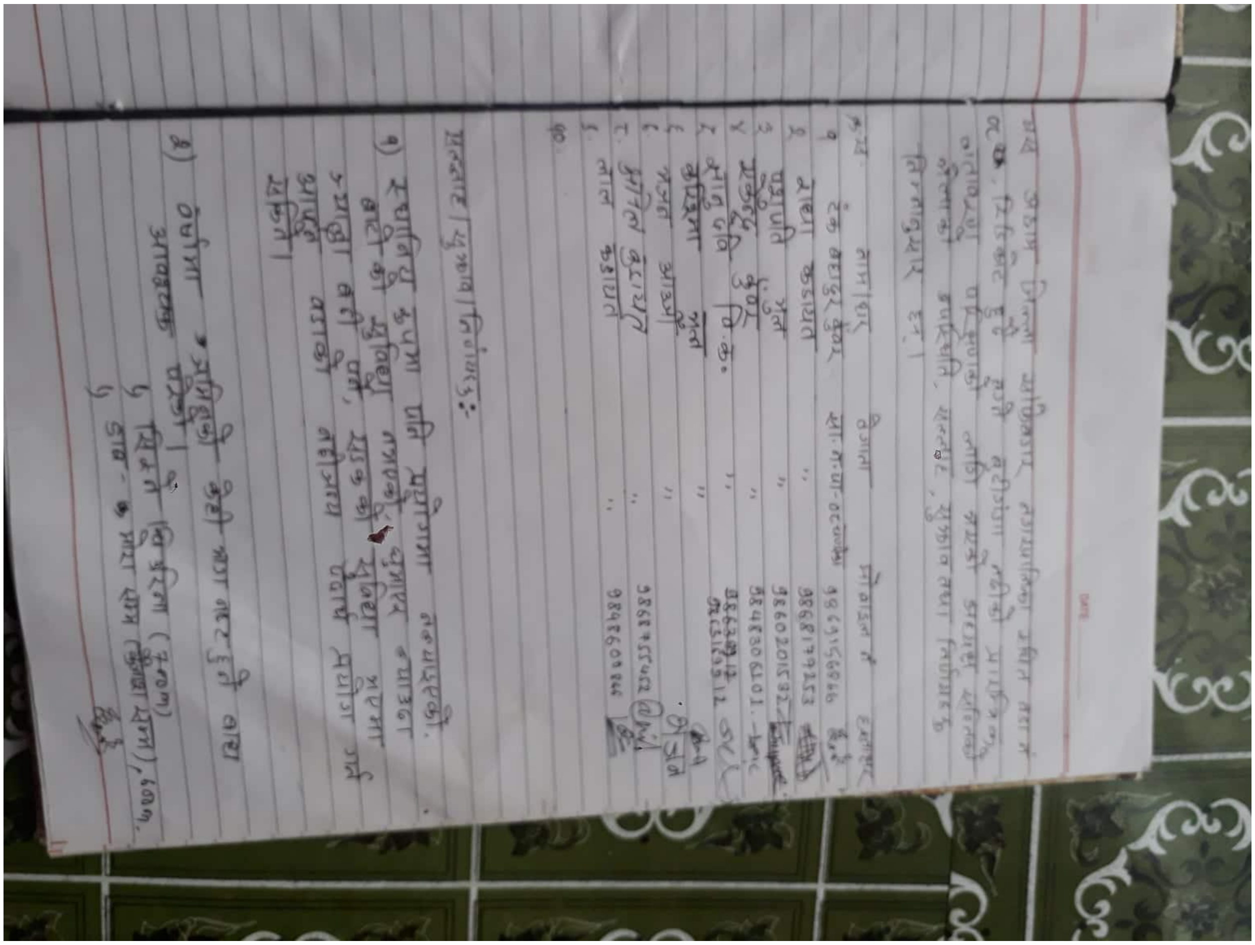
आज अछाम जिल्ला साँफेबगर नगरपालिका स्थित वडा नं ८ रिडिकोट हुँदै बग्ने बूढीगंगा नदीको प्राकृतिक वातावरण परिक्षणको लागि गएको अध्ययन समितिको बैठकको उपस्थिति, सल्लाह, सुझाव तथा निर्णयहरु निम्नानुसार छन्।
क्र.स. नाम/थर ठेगाना मोबाइल नं हस्ताक्षर
१ टंक बहादुर कुँवर सा.न.पा-०८ 9869156866
२ राधा कडायत ,, 9868179253
३ पशुपति मल्ल ,, 9860201532
४ एकेन्द्र कुँवर ,, 9848306101
५ भानु ब्रि वि.क. ,, [illegible]
६ करिश्मा मल्ल ,,
७ गजल आउजी ,,
८ अनिल कडायत ,, 9868755452
९ लाल कडायत ,, 9848609866
१०
सल्लाह/सुझाव/निर्णयहरु:-
१) स्थानिय रुपमा पनि प्रयोगमा नल्याइएको, घुमाएर ल्याउदा बाटोको सुविधा नभएको, सडकको सुविधा भएमा ल्याउन बढी पर्ने, आफ्नै वडाको वहीजन्य पदार्थ प्रयोग गर्न सकिने।
२) वर्षामा जमिहरुको केही भाग नष्ट हुने बाढी आवश्यक परेको।
i) सिम्ते खिडरिमा (700m)
i) डाब - मोरा सम्म (कैलाश सम्म), 600m.

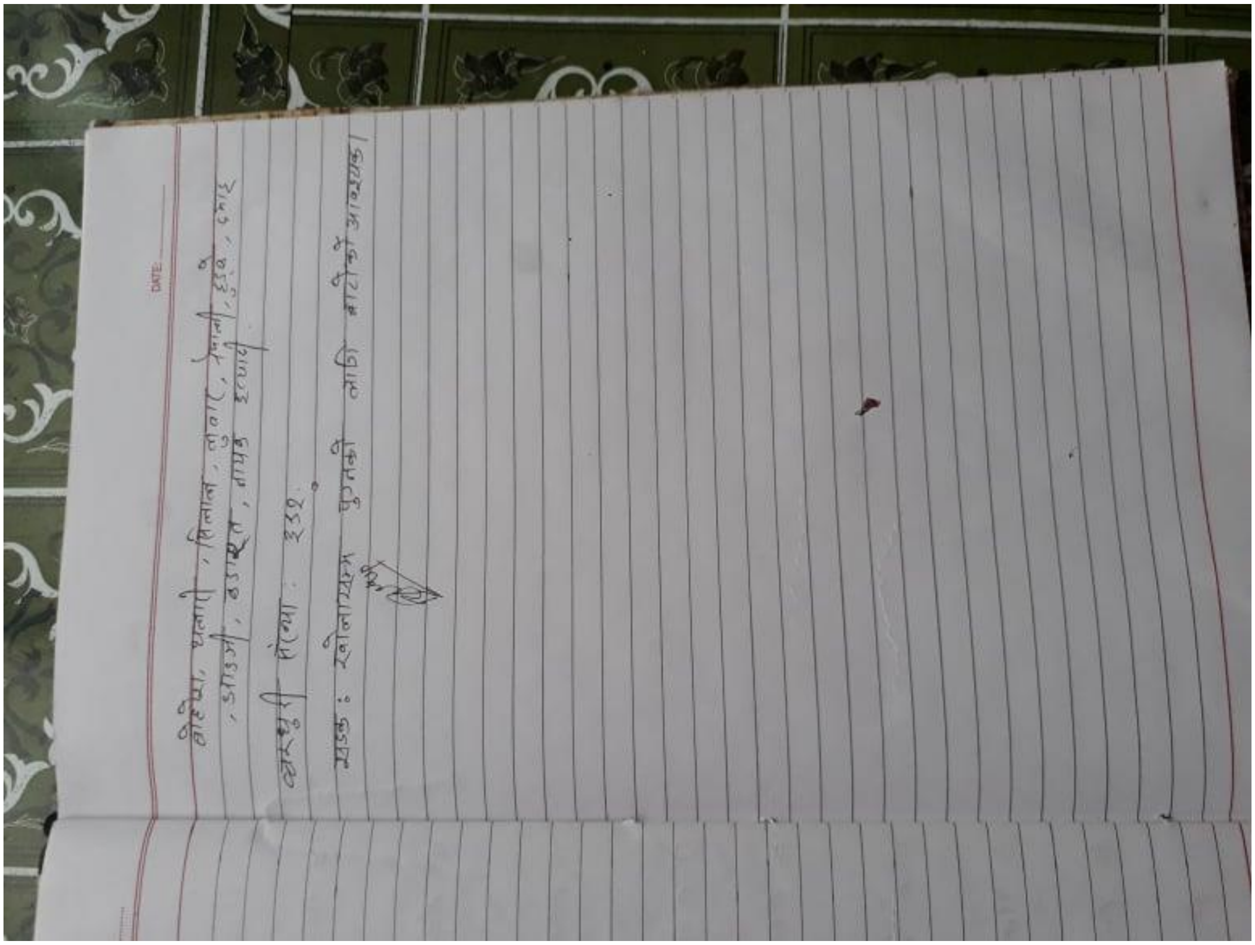

DATE:

बोहोरा, घलाती, सिलाल, लुवार, नेपाली, दुडे, दमाइ, ओडजी, बडाइत, नायक इत्यादि

घरधुरी संख्या : ३३१

सडक : खोलाखल्ल पुग्नको लागि बाटोको आवश्यक।

DATE: ....

DATE: ....

Data& Details:-

चण्डिका, ward no. 8.

Exvacation site:- त्रिमदुगाँ देखि चित्रे सम्म
टोरखोला देखि त्रिमदुगाँ हुदै चित्रेसम्म.

खरदर दैनिक:- चित्रेमा निकालिने दैनिक 3-4

नजिकको बस्ती:- सिस्ने चिउरीना (500-700m)

नजिकको वनजंगल:- बिउँपानी सामुदायिक वन
झुकेपानी " " (300-400m)

प्रत्येक वर्ष खोलाको चौडा बढेको, जमिनको क्षति

बाँध बनाउनुपर्ने:- सिस्ने चिउरीतां मा बाँध बनाउन पर्ने (500-700m), डाम देखि मोरा सम्म (कैलाश खोला) 600m.

सडक सुविधा:- सडक सुविधा कच्ची, मंगलसेन हुदै जाने पर्ने।

स्थानियलाइ सहुलियत छैन।

रुखहरु:- साल, सल्लो, उत्तीस, रैना, साज, खयर

जनावरहरु:- बाघ, भालु, बदेल (विधविधी), खाद्यान्न नै नष्ट गर्ने।

माछाहरु:- असला माछा (मुख्य)

जातजाती: कुँवर, दलित, मुस्लिम

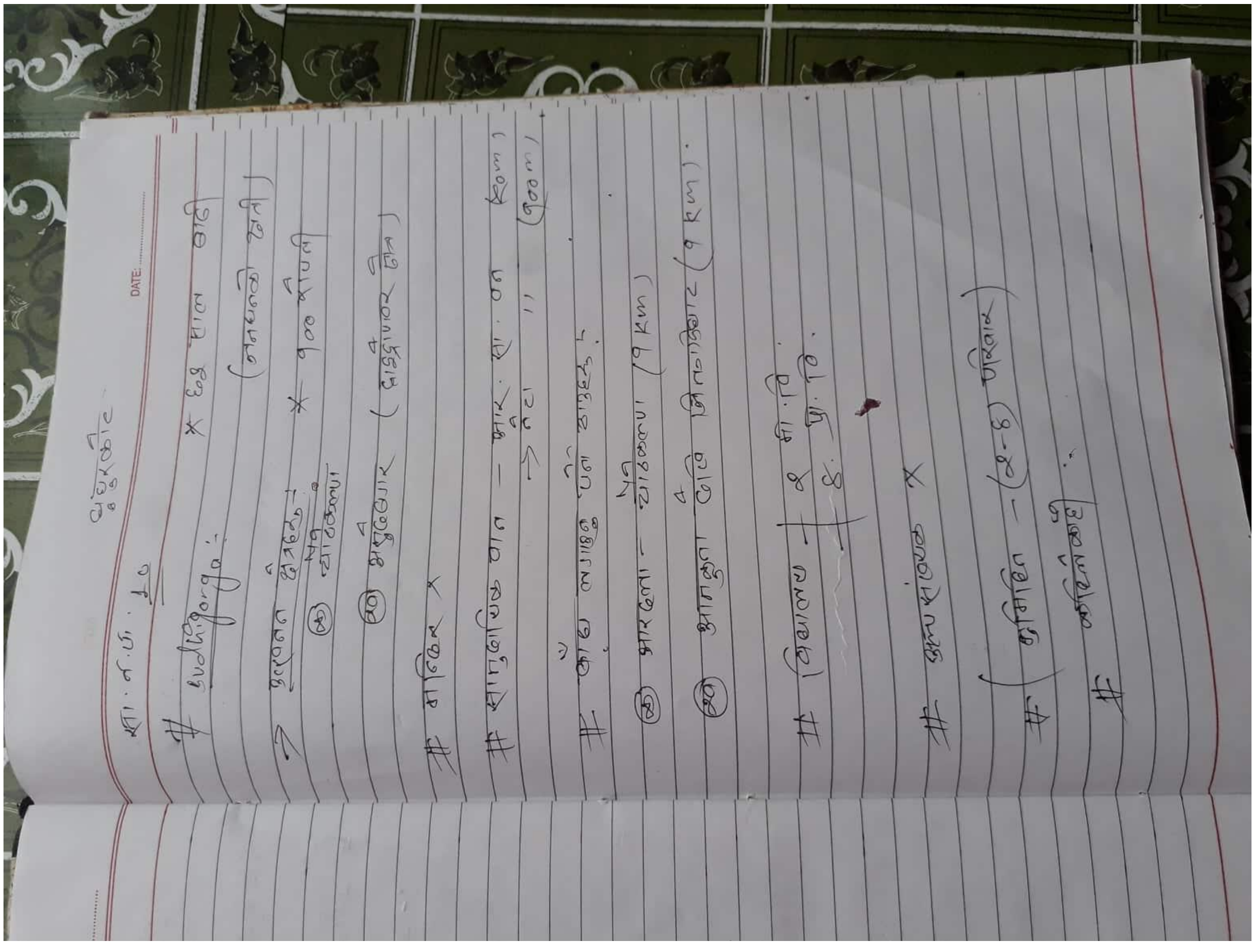

घुघुरकोट
Budhigorga :
* ६८ साल बाढी
(जनधनको क्षती)
* १०० रोपनी
# मन्दिर ×
# सामुदायिक वन
# विद्यालय
२ मा.वि.
४ प्रा.वि.
अल्पसंख्यक ×
परिवार

मिति २०८५/०५/०१

यस अछाम जिल्ला साफेबगर नगरपालीका स्थित वडा नं १०, घुघुरकोट हुँदै बग्ने बुढीगंगाको सहायक नदीको प्रारम्भिक वातावरण परिक्षणको लागि भएको वडाध्यक्ष सहितको भेलाको उपस्थिति, सल्लाह सुझाव तथा निर्णयहरु निम्नानुसार छन्।

क्र.स	नाम/थर	ठेगाना	मोबाइल नं	हस्ताक्षर
१	लाल ब. खड्का	सा.न.पा-१०	९८५८०४६८०१११	[signature]
२	राजेन्द्र वि.क.	"	९८०४६६५६७५४	[signature]
३	राम ब. खड्का	"	९८४४३५०२०३	[signature]
४	भक्त ब. वि.क.	"	९८४८४५६६८८	[signature]
५.	शिव खड्का	"	९८५८४२५०३६	[signature]
६.	रमेश आउजी	"	९	रमेश
७.	हिमकर्ण आउजी	"		[signature]
८.	रूप आउजी	"		[signature]
९.	भगत आउजी	"		भगत
१०.	कृष्ण खड्का	"	९८६३३८१३१५	[signature]

सुझाव / निर्णयहरु:-

(१) खोला (बुढीगंगा नदी) सम्म जातको लागि सडकको आवश्यकता, प्रशस्त रुपमा खोलाजन्य पदार्थ भएति उपयोग गर्न नपाइएको।

(२) बाढी बनाउने पर्छ: नदी र ताली भन्ने गाउँ (वर्षेनि पग्गा कटान बढ्दो, खेतियोग्य जमिनमा बालुवाको मात्रा बढ्दै गएको)

(३) उत्खनन गर्ने मिल्ने क्षेत्रहरु (क) चौठीकल्पा (ख) अमुकबगर

[signatures]

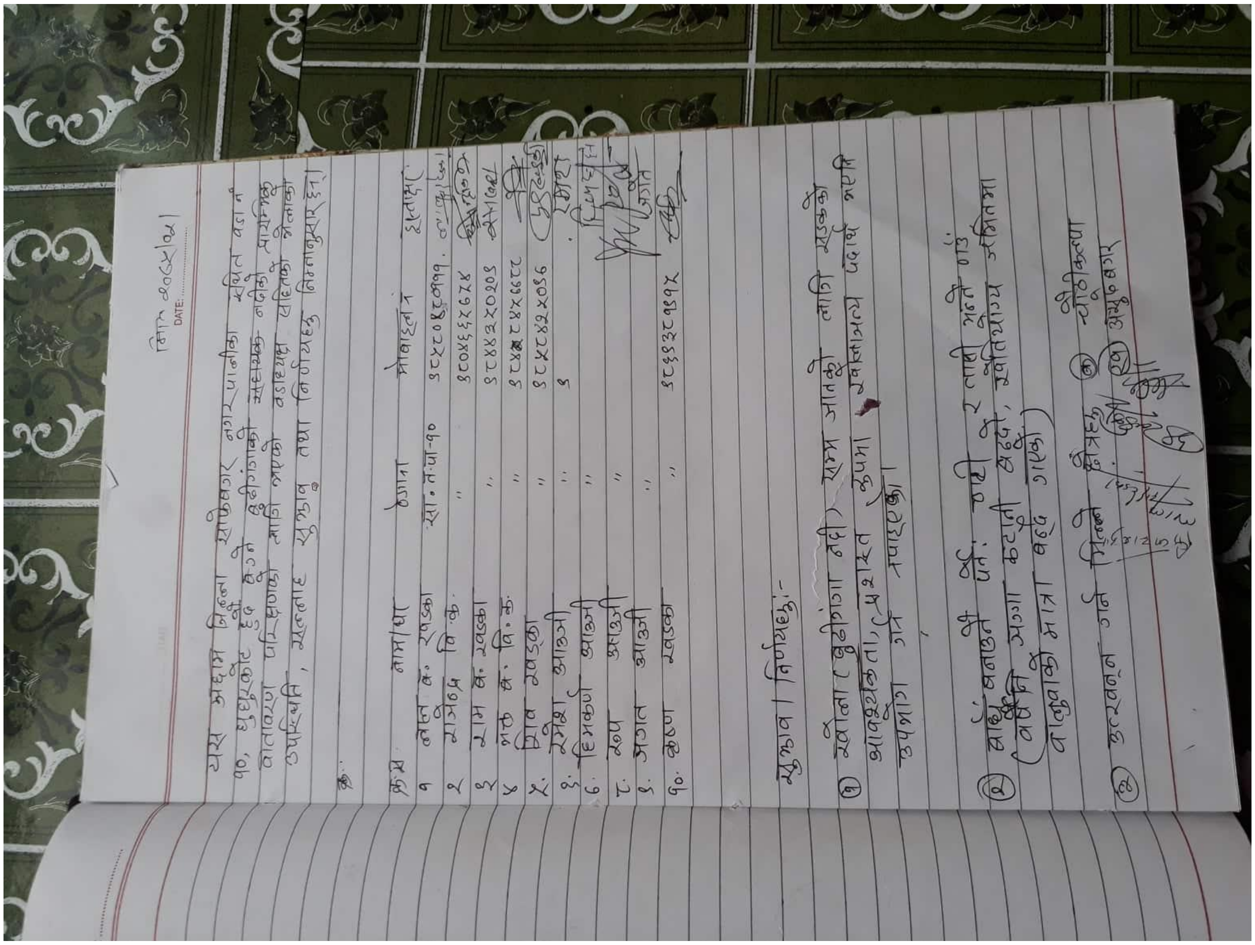

मिति २०७५।०२।
DATE: ....

यस अछाम जिल्ला साफेबगर नगरपालीका स्थित वडा नं १०, घुघुरकोट हुँदै बग्ने बुढीगंगाको सहायक नदीको प्रारम्भिक वातावरण परिक्षणको लागि भएको वडाध्यक्ष सहितको भेलाको उपस्थिति, सल्लाह सुझाव तथा निर्णयहरु निम्नानुसार छन्।

क.

क्र.स	नाम/थर	ठेगाना	मोबाइल नं	हस्ताक्षर
१	लाल ब. खड्का	सा.न.पा-१०	९८५८०४८०९११	[signature]
२	राजेन्द्र वि.क.	"	९८०४६६५६७४	[signature]
३	राम ब. खड्का	"	९८४४३५०२०१	[signature]
४	नन्द ब. वि.क.	"	९८४८८४५६६८८	[signature]
५.	शिव खड्का	"	९८५८४२५०१६	[signature]
६.	रमेश आउजी	"	९	रमेश
७.	हिमकर्ण आउजी	"		[signature]
८.	रुप आउजी	"		[signature]
९.	अगत आउजी	"		अगत
१०.	कृष्ण खड्का	"	९८६१३८१११५	[signature]

सुझाव / निर्णयहरु:-

(१) खोला (बुढीगंगा नदी) सम्म जानको लागि सडकको आवश्यकता, प्रशस्त रुपमा खोलाजन्य पदार्थ भएनि उपयोग गर्न नपाइएको।

(२) बाँध बनाउनै पर्ने: नदी र तालै भन्नै गाउँ (वर्षेनि सङ्गा कटानी बढ्दो, खेतियोग्य जमितमा बालुवाको मात्रा बढ्दै गएको)

(३) उत्खनन गर्न मिल्ने क्षेत्रहरु (क) चौठीकल्पा (ख) अमुकबगर

[signature] [signature] [signature] [signature]

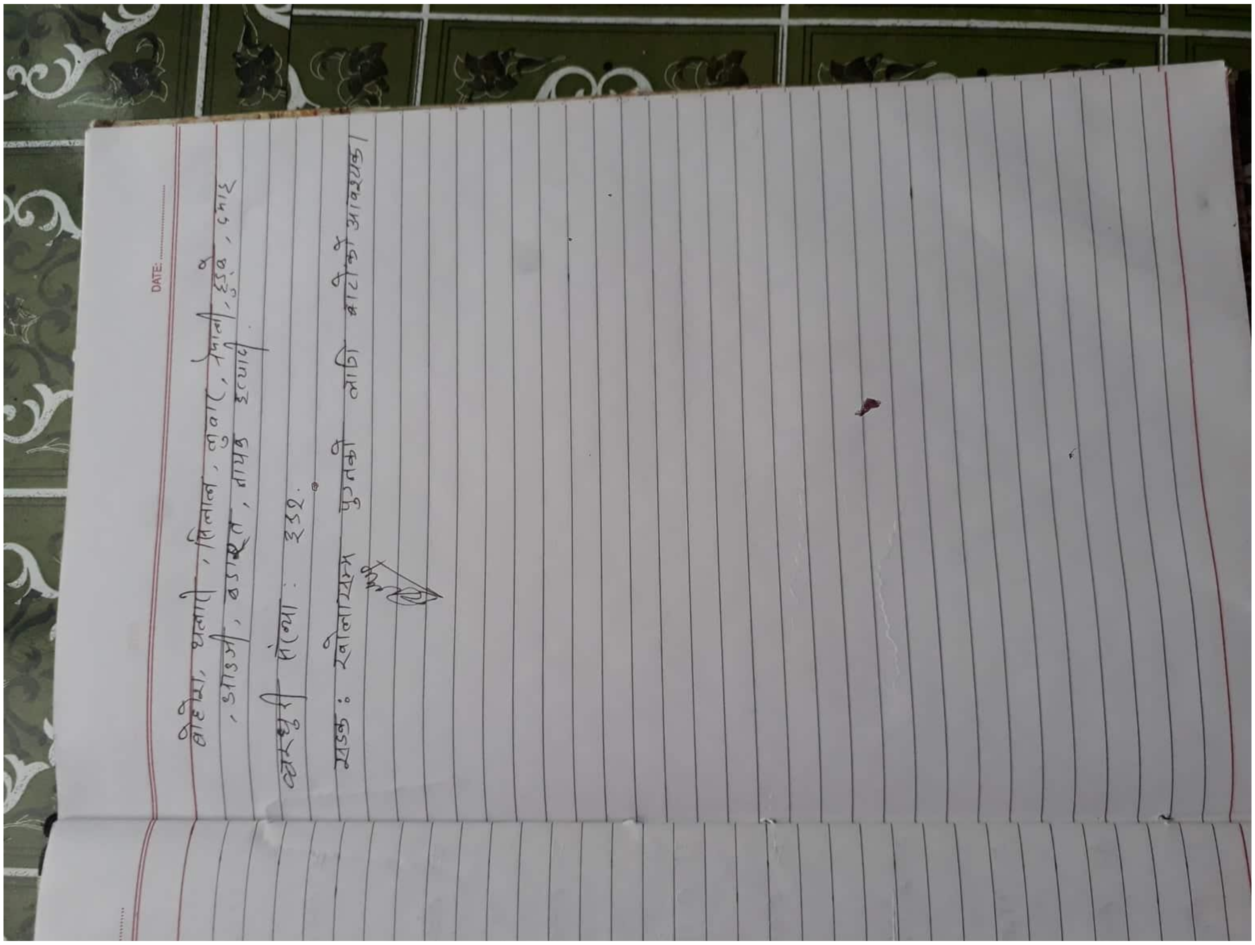
DATE:
बोहोरा, घर्ती, सिलाल, लुवार, नेपाली, दुइवे, दमाइ, ओडजी, बडारत, नायक इत्यादि.
घरधुरी संख्या: ३३२.
सडक: खोलासम्म पुग्नको लागि बाटोको आवश्यक।

DATE: ....

यस अछाम जिल्ला साफेबगर नगरपालीका स्थित वडा नं. १३ बाल्वा हुँदै बग्ने बुढीगंगा नदीको प्रारम्भिक वातावरण परिक्षणको लागि लएको वडाअध्यक्ष सहितको भेलाको उपस्थिति, सल्लाह, सुझाव तथा निर्णयहरु निम्नानुसार छन्।

क्र.स.	नामाथर	ठेगाना	मोवाइल नं	हस्ताक्षर
१	सागर सिंह सौना (वडाअध्यक्ष)	सा.न.पा-१३.	९८५८४२६५२४	[signature]
२	पूर्णबहादुर कुंवर (नि.पु. उपाध्यक्ष)	"	९८६५६६३१५८.	[signature]
३	राइसिंह बटाला	"	९८६७७१५४७५	[signature]
४	टेक बहादुर बटाला	"	9848604392	[signature]
५	रवैमा देवि कुंवर	"	९८४८५८२६६६	[signature]
६	गणेश बाम्ली	"	९८६२४६४९६६	[signature]
७	दिपक साउद	"	9846667987	[signature]
८.				
९				
१०.				

निर्णय/सल्लाह/सुझावहरु :-

(१) बुढाबगार बजार मै औखिममा बाधको आवश्यकता र तुरुन्त चाहिएको (१) शैलखेत (1km) (२) पानीमुन (1km) (४) इवडी (1km)

(२) खोलासम्म जानको लागी सडकको आवश्यकता
" शिरवाडी देखि आर्दलीखोला सम्मको बाटोमा (7km)
" ओला त्रिखुले देखि इकडीमोरा सम्मको बाटोमा (7.

यस अछाम जिल्ला साफेबगर नगरपालीका स्थित वडा नं १३ बान्ना हुदै बग्ने बुढीगंगा नदीको प्रारम्भिक वातावरण परिक्षणको लागि लएको वडाअध्यक्ष सहितको भेलाको उपस्थिति, सल्लाह, सुझाव तथा निर्णयहरु निम्नानुसार छन्।

क्र.स.	नामाथर	ठेगाना	मोवाइल नं	हस्ताक्षर
१	सागर सिंह सौना (वडाअध्यक्ष)	सा.न.पा-१३.	३८५८४२६५२४	[illegible]
२	पुष्पबहादुर कुँवर	,,	३८६५६६३१५८	[illegible]
३	राइसिंह बटाला (जु.पु. उपाध्यक्ष)			
४	टेक बहादुर बटाला	,,	९८६९९15475	[illegible]
५	रवीमा देवि कुँवर	,,	9848604392	[illegible]
६	गणेश बाब्ली	,,	९८४८८५८२६६६	[illegible]
७	दिपक साउद	,,	९८६२८६४९६६	[illegible]
८.		,,	9846667987	[illegible]
९				
१०.				

निर्णय/सल्लाह/सुझावहरु :-

(१) बुढाबगार बजार मै औंखिममा बाझको आवश्यकता र तुरुन्त चाहिएको (१) शीलखेत (1km) (२) पानीमुन (1km) (४) इवडी (1km)

(२) रवौलासम्म जानको लागी सडकको आवश्यकता
- शिरवाडी देखि आर्दलीवाँला सम्मको बाटोमा (7km)
- ओला त्रिखुले देखि इवडीमोरा सम्मको बाटोमा (7

DATE: ____

Data & Details:- आगिश्वर वडा नं ०६.

Excavation side:- बुढीगंगा देखि धर्मद्वखेत सम्म.
धर्मद्वखेत हुँदै सौराहा खोला सम्म

सरदर दैनिक:- 10-15 ट्याक्टर सम्म

नजिकको बस्ती:- रातीसोरा, डोटे, बडाकोट

नजिकको वनजंगल:- कालापातल सामुदायिक वन
डाडागाढा वन
लावशिंड वन, डोटे.

बाढी असर:- पानी नपरेको पहिले जस्तो,
खेतीयोग्य जमिन वर्षाको पानीले कटान गर्दै
(रिडिकोट शिलेसोरा देखि सौरा सम्म)

बाँध बनाउन पर्ने:
① गढुकाला देखि नौमाताको थानसम्म (4 km) (→ पाउडे खोला)
② सौराहखोला देखि शिलेसेरा सम्म (6 km)
③ नौमाता मन्दिर " दमाहठोका सम्म रातिकाटे सम्म हुँदै (4km)
④ ~~बडाकोट~~ देखि सनवस्ता सम्म (सिम्लीखोला) 2 km.
⑤ रिगगाउँ देखि तल्लो सडक सम्म (हुडे खोला) 2 km
⑥ वालें देखि नौमाता सम्म (2 km)

~~सडकको~~ सुविधा:

स्थानियलाई सहुलियत:- छैन।

रुखहरु:- साल, सल्लो, मौवा, अम्लो साज, सिसम, सिर्सी, मालु
(दाउरा प्रशस्त, दर पुग्दैन)

जनावरहरु:- बाघ, भालु, बँदेल, बाँदर (निकै आक्रामक बालीनाली हिनामिना)

माछाहरु:- असला माछा, खोला माछा, बाम माछा, कुँडेल माछा.

DATE: ....

यस अघाख जिल्ला साँढेबगर नगरपालीका स्थित वडा नं ०५ नवाठाना हुँदै बग्ने छिपे खोला (सहायक नदी – बुढीगंगा) नदीको प्रारम्भिक वातावरण परिक्षणको लागि गएको वडाअध्यक्ष सहितको भेलाको उपस्थिति, सल्लाह सुझाव तथा निर्णयहरु निम्नानुसार छन्।

क्र.स	नामथर	ठेगाना	मोबाइल नं	हस्ताक्षर
१	उजिर साउद	सा.न.पा- ०५ नवाठाना	९८६८५९०४५६	[signature]
२	कलादेवी औड	"	९८६८४७१९८९	[signature]
३	टेक औड	"	९	टेक
४	विकास औड	"		[signature]
	गोकुल खनाल	"		[signature]
५	लक्ष्मी औड	"		लक्ष्मी
६	पुरन औड	"	9811615401	[signature]
७				
८				
९				
१०				
११				

निर्णयहरु:-

① छिपे खोलाबाट नदीजन्य पदार्थहरु निकाल्न स्थानियलाई सहुलियत हुनुपर्ने।

② अघरनगरमा बस्ती एकदमै प्रभावित, बाधको अत्यावश्यक।

③ खेतीयोग्य जमिन बर्षेनी कटान भई गएको र बस्ती गाउँहरुमा बाध बनाउनै पर्ने।

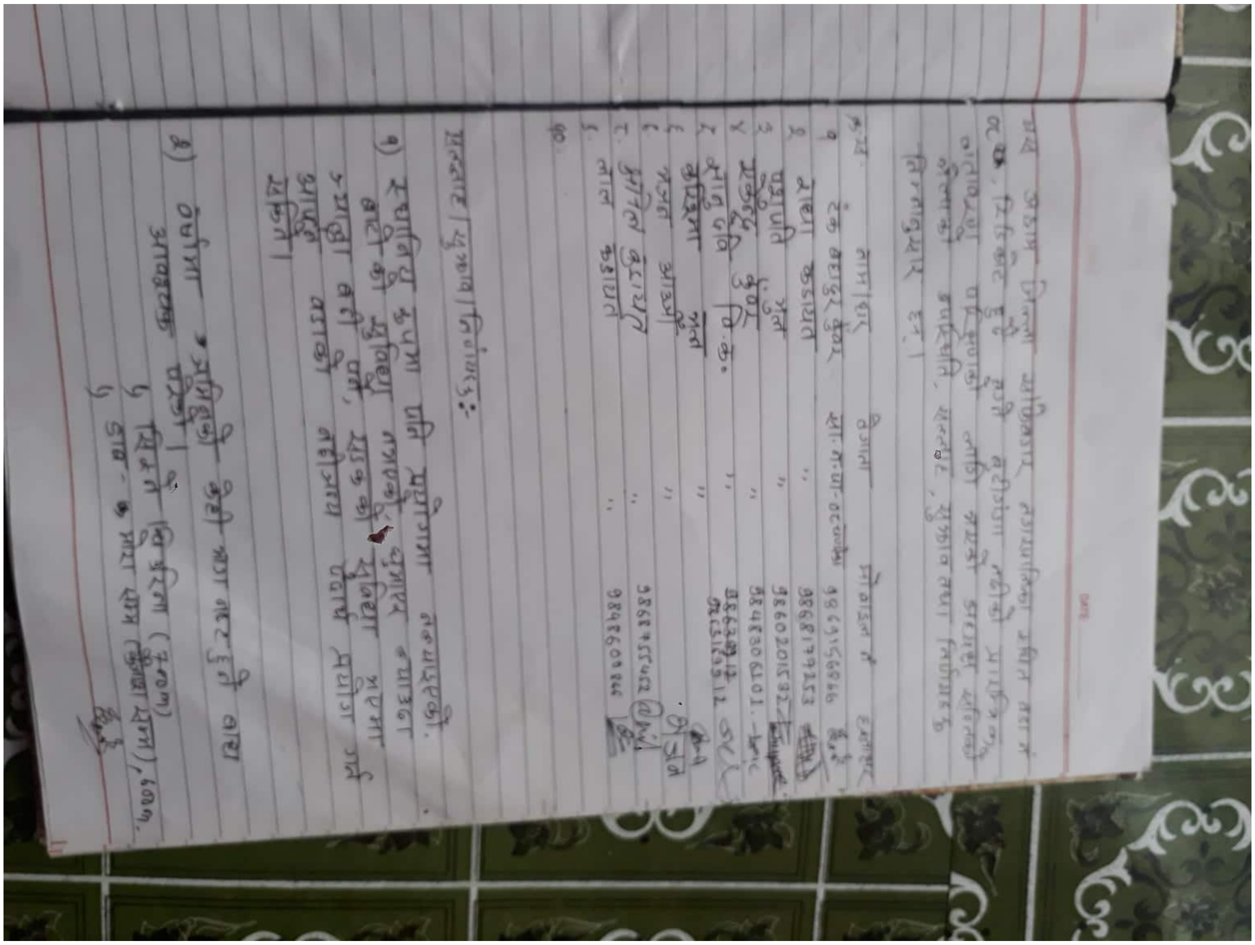
आज अछाम जिल्ला साँफेबगर नगरपालिका स्थित वडा नं ८ रिडिकोट हुँदै हगी बुढीगंगा नदीको प्राकृतिक वातावरण परिक्षणको लागि गएको अध्ययन समितिको बैठकको उपस्थिति, सल्लाह, सुझाव तथा निर्णयहरु निम्नानुसार छन्।

क्र.सं.	नाम/थर	ठेगाना	मोबाइल नं	हस्ताक्षर
१	टंक बहादुर कुँवर	सा.न.पा-०८	9869156866	
२	राधा कडायत	,,	9868179253	
३	पशुपति गुरुङ	,,	9860201532	
४	एकेन्द्र कुँवर	,,	9848306101	
५	सानु देवि वि.क.	,,	9863... 9813169512	
६	करिश्मा शाह	,,		
७	गजत आउजी	,,		
८	अनिल कडायत	,,	9868755452	
९	लाल कडायत	,,	9848609866	
१०				

सल्लाह/सुझाव/निर्णयहरु:-

१) स्थानिय रुपमा पनि प्रयोगमा नल्याइएको, बाटोको सुविधा नभएको, घुमाएर ल्याउदा ल्याउन गाह्रो पर्ने, सडकको सुविधा भएमा आफ्नै वडाको नदीजन्य पदार्थ प्रयोग गर्न सकिने।

२) वर्षामा जमिनको केही भाग नष्ट हुने बाहेक आवश्यक परेको।
- ↳ सिमते खिरदिना (700m)
- ↳ डाब - मोरा सम्म (कैलाश सम्म), 600m.

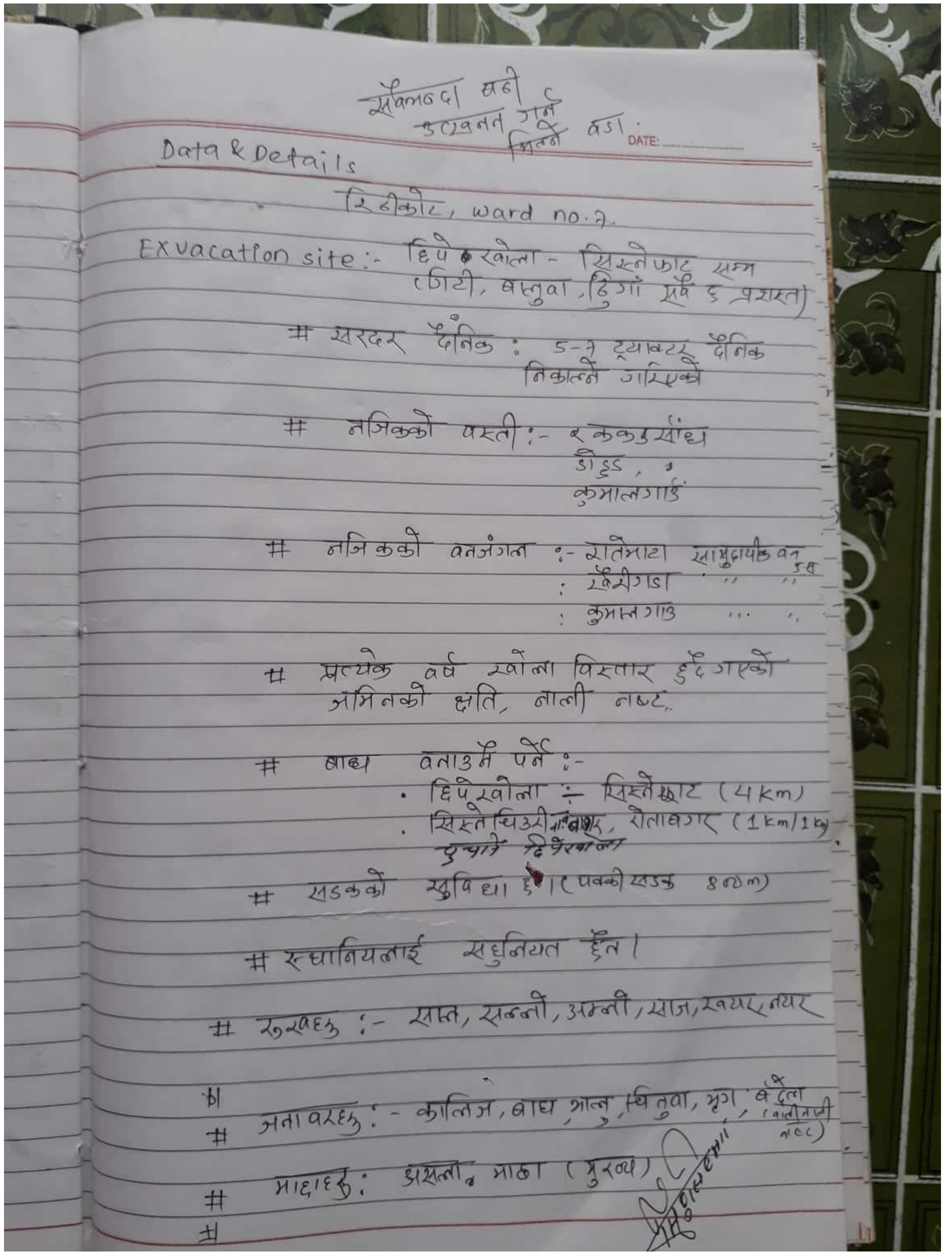

सेवाग्दा सबै
उत्खनन गर्ने
मिल्ने वडा।

DATE: ....

Data & Details

रिडीकोट, ward no. 7.

Exvacation site :- हिँपे खोला - सिस्नेफाट सम्म
(गिटी, बालुवा, ढुंगा सबै ६ प्रशस्त)

खरदर दैनिक : ५-७ ट्रयाक्टर दैनिक
निकाल्ने गरिएको

नजिकको बस्ती :- रुकडुखांघ
डोडुड,
कुमालगाउँ

नजिकको वनजंगल :- रातैमाटा सामुदायीक वन
: र्‍हैसीगडा " "
: कुमालगाउ " "

प्रत्येक वर्ष खोला विस्तार हुँदै गएको
जमिनको क्षति, नाली नष्ट.

बाँध बनाउनु पर्ने :-
• हिँपे खोला : सिस्नेफाट (4 km)
. सिस्ते चिउरीबारी, रातैबगर (1 km/1 km)
दुवै किनारमा

सडकको सुविधा छ। (पक्की सडक 800 m)

स्थानियलाई सहुलियत हुँन।

रुखहरु :- साल, सल्ली, अमली, साज, खयर, तयर

#
जनावरहरु :- कालिज, बाघ, भालु, चितुवा, मृग, बँदेल (नालीमा नष्ट)

माछाहरु : असला माछा (मुख्य)

#

जातजातिहरु :- बाहुन, क्षेत्री, दलित.

पहिरो रोकथाम :- बस्तौला देखि रातामाटे ठेक सम्म
(खाङ्कुना खोला)

बस्तोला देखि रातामाटे ठेक सम्म
(फारखेति खोला)

सडक (निर्माणाधीन केही ठाउँमा) :-
बाकी रहेको बनाउन पर्ने : (छिपेरवोला हुँदै
(१) जागेश्वर सम्म सडकको
अत्यावश्यक)

सडक :- खालामार्डो देखि मदरास मदन आश्रीत स्कूल
सम्म (रनेला- आलीखेत)

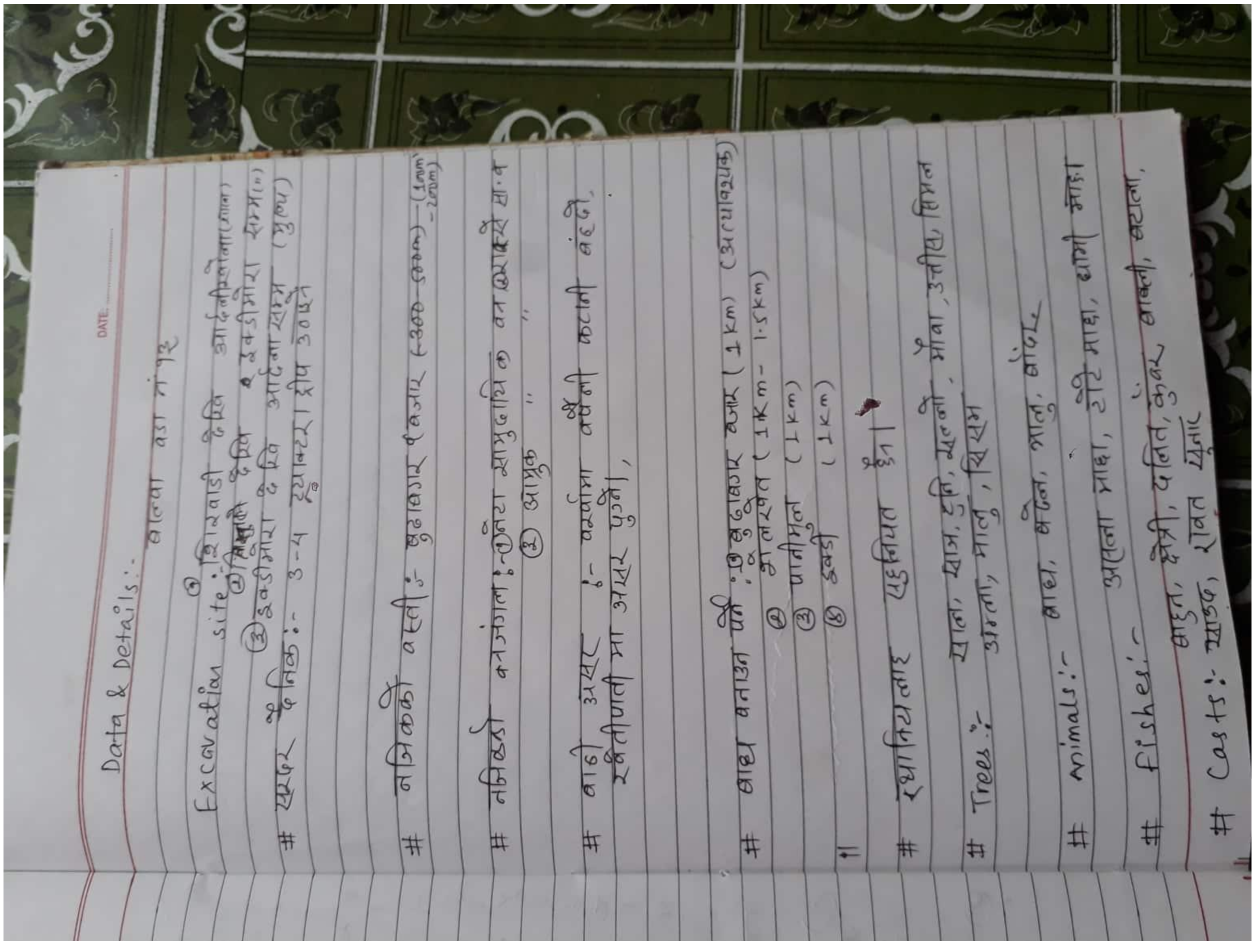

Photographs of Excavation Sites

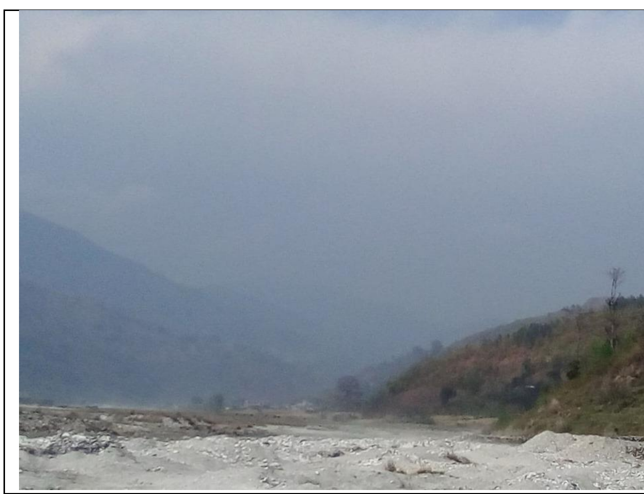	
Fig: Baijanath site	Fig:Baijanath site

Fig: Meeting in Bijanath site

Fig: Ridikot site

Fig: Ridikot site

Fig: Bangara site

Fig: Bangara site

Fig: Totsal site

Fig: Site near afebagar airpot

Fig: Site near safebagar

Fig: Chhipekhola site

Fig: Nawathana site

Fig: Public Consultation	Fig: Public Consultation ward 10
Fig : Chhipekhola site	Fig: Bangar border site

Fig: chhipekhola site	Fig: Site at ward 8

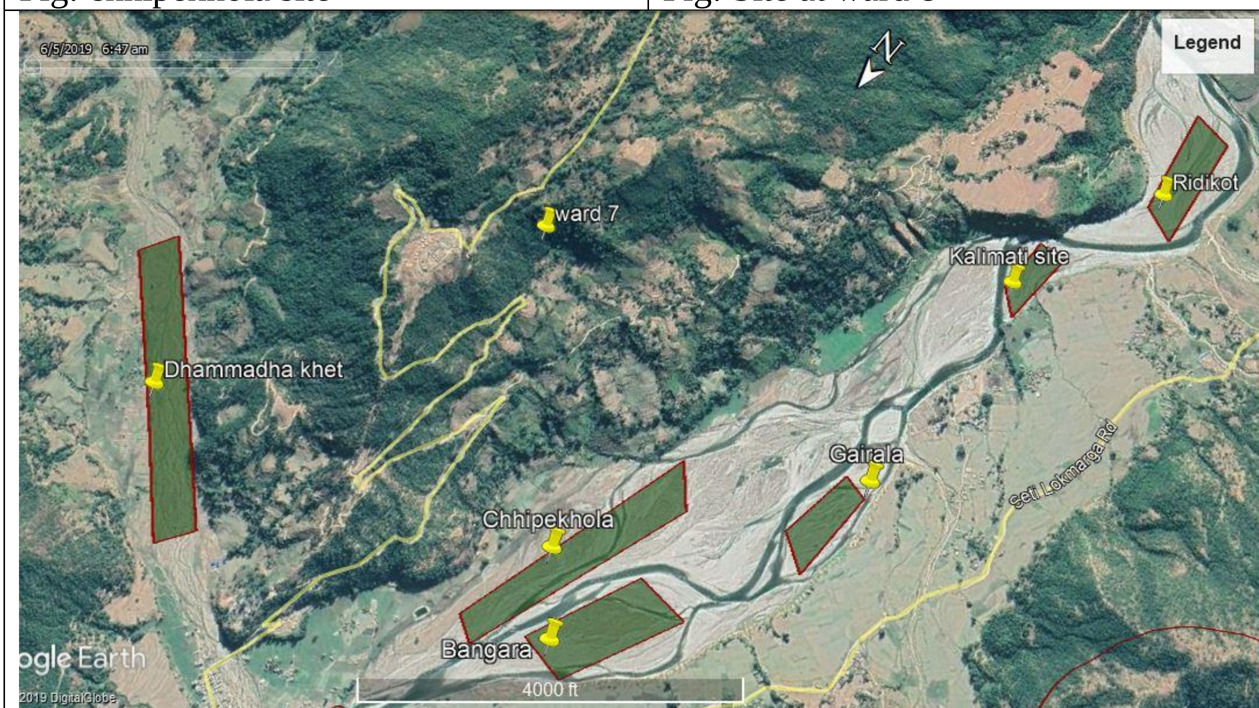

6/5/2019 6:47 am
Legend
Chhitre
Bhimdhunga
Google Earth
Image © 2019 DigitalGlobe
4000 ft

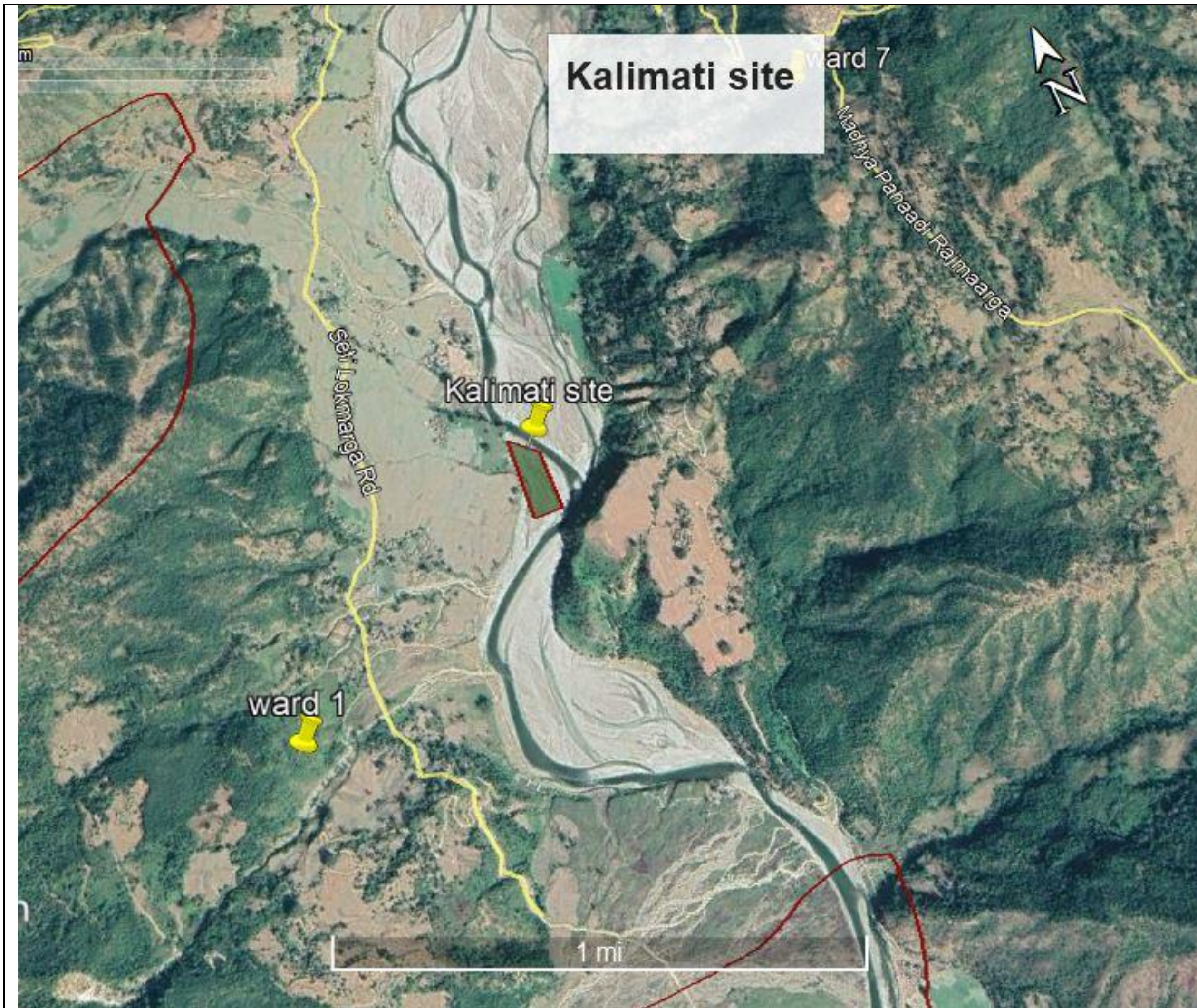

चार किल्ला को अवस्थिति

Site	Corner 1	Corner 2	Corner 3	Corner 4
Totsal	29°14'57.72"N 81°13'9.48"E	29°14'56.80"N 81°13'11.04"E	29°14'50.22"N 81°13'9.01"E	29°14'50.86"N 81°13'6.72"E
Dhammadha Khet	29°13'53.91"N 81°13'22.38"E	29°13'50.80"N 81°13'19.15"E	29°13'32.22"N 81°13'50.72"E	29°13'27.90"N 81°13'48.10"E
Chhipe khola	29°13'38.29"N 81°12'47.09"E	29°13'40.73"N 81°12'43.72"E	29°13'15.73"N 81°12'34.50"E	29°13'11.77"N 81°12'38.56"E
Bangara	29°13'35.94"N 81°12'39.67"E	29°13'24.32"N 81°12'33.75"E	29°13'25.24"N 81°12'26.47"E	29°13'37.68"N 81°12'33.70"E

Gairala	29°13'2.72"N 81°12'18.70"E	29°13'1.80"N 81°12'21.93"E	29°13'10.75"N 81°12'23.71"E	29°13'13.24"N 81°12'18.79"E
Kalimati	29°12'34.09"N 81°12'19.79"E	29°12'26.11"N 81°12'20.75"E	29°12'26.35"N 81°12'17.09"E	29°12'35.32"N 81°12'17.86"E
Ridikot	29°12'14.29"N 81°12'12.81"E	29°12'0.84"N 81°12'14.58"E	29°12'1.87"N 81°12'8.99"E	29°12'15.51"N 81°12'7.57"E
Bhimdhunga	29°11'13.80"N 81°12'28.87"E	29°11'7.34"N 81°12'37.51"E	29°11'5.20"N 81°12'36.38"E	29°11'11.20"N 81°12'28.24"E
Chhitre	29°10'50.45"N 81°12'51.92"E	29°10'41.30"N 81°12'51.45"E	29°10'41.70"N 81°12'50.12"E	29°10'50.23"N 81°12'50.14"E

Public Meeting Notice Sanfebagar Municipality, Achham